

T.C.

İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

TABERÎ'NİN TARİHİNDE KUR'ÂN'IN BİLGİ
KAYNAĞI OLUŞUNUN TEFSİRİYLE MUKAYESELİ BİR
İNCELEMESİ: HZ. DÂVÛD VE HZ. SÜLEYMAN
KISSALARI ÖRNEĞİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Abdulkerim SAYILGAN

Danışman:

Doç. Dr. Mehmet Taha BOYALIK

İSTANBUL - 2022

T.C.

İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEFSİR BİLİM DALI

**TABERÎ'NİN TARİHİNDE KUR'ÂN'IN BİLGİ
KAYNAĞI OLUŞUNUN TEFSİRİYLE MUKAYESELİ
BİR İNCELEMESİ: HZ. DÂVÛD VE HZ. SÜLEYMAN
KISSALARI ÖRNEĞİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Abdulkerim SAYILGAN

Danışman:

Doç. Dr. Mehmet Taha BOYALIK

İSTANBUL - 2022

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

İSTANBUL 29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tefsir Bilim Dalı'nda 020119YL40 numaralı Abdulkerim SAYILGAN'ın hazırladığı “*Taberî'nin Târîhinde Kur'ân'ın Bilgi Kaynağı Oluşunun Tefsiriyle Mukayeseli Bir İncelemesi: Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman Kıssaları Örneği*” konulu yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 19/07/2022 günü 16:00-17:45 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet Taha BOYALIK

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Bşk.)

Dr. Öğr. Üyesi Mounjed AHMMAD

İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi

Prof. Dr. Yunus Emre GÖRDÜK

Balıkesir Üniversitesi

BEYÂN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Abdulkerim SAYILGAN

19/07/2022

ÖZ

Tefsir ve Tarih alanında yazmış olduğu iki önemli eserle adından söz ettiren Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Târîhü'l-ümem ve'l-mülûk* adlı dünya tarihi eserinde mahlukatın yaratılışından başlayarak kendi zamanına kadar gerçekleşen hadiseleri belli bir kronoloji çerçevesinde ele almıştır. Gerek aktarmış olduğu rivayetlerin içerisinde mündemiç olan ayetler gerekse de aktardığı hadiselerin ardından bu hadiselere kaynaklık etmesi açısından kullanmış olduğu Kur'ân ayetleri dikkate alındığında Taberî'nin bu eserinde Kur'ân'ın ne derecede kaynak olarak kullanıldığı meselesini gündeme getirmiştir. Bu tezde Hz. Dâvûd ile Hz. Süleyman kıssası özelinde Taberî *Târîh*'inde Kur'ân ayetlerinin kaynak olarak kullanılışı *Tefsîr* eseri ile mukâyeseli bir şekilde ele alınmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kur'ân, Tarih, Taberî, Hz. Dâvûd, Hz. Süleyman,

ABSTRACT

Known for his two important works on Tafsir and History, Muhammed b. Cerîr et-Taberî, in his book called *Târihü'l-ümem ve'l-muluk*, which is about the history of world, discussed the events that took place from the creation of the creature to his own time within the framework of a certain chronology. Both the verse passages that are included in the narrations he has quoted, and the Qur'anic verses that he has used as a source for these events after the events he has quoted have revealed the issue of how much the Qur'an is used as a source in Tabari's work. In this study, in the context of the example of the qissah of David (Dâwûd) and Solomon (Sulaiman), the extent to which the Qur'anic verses are used as a source in Tabari's history will be tried to be revealed in a comparative way with the work of Tafsir.

Keywords: Qur'an, History, Tabarî, David, Solomon,

ÖNSÖZ

Muhammed b. Cerîr et-Taberî, baŗta tefsir ve tarih olmak üzere pek çok ilim dalında büyük öneme sahip ilim adamlarından birisidir. Taberî, bir dünya tarihi niteliğinde olan *Târîhü'l- mem ve 'l-mülûk* adlı eserinde, yaratılıŗtan baŗlayarak kendi dönemine kadar yaŗanmıŗ önemli hadiseleri belirli bir sistem çerçevesinde inceleyerek aktarmıŗtır. Özellikle yaratılıŗın baŗlangıcı ve Hz. Adem'den Hz. Peygamber'e kadar yaŗamıŗ peygamberleri, onların hayatları ve kavimleri ile olan mücadelelerini, Kur'ân ayetleri çerçevesinde ele alarak tarihin tespitinde Kur'ân'ın ne derecede kaynak olabileceğinin örneğini vermiŗtir.

Bu  alıŗmada Taberî'nin *Târîh*'inde Kur'ân ayetlerinin kullanılma yöntemleri ve eserde ayetlerin ne derecede kaynak olarak kullanıldığı *Tefsîr*'i ile muk yeseli bir Şekilde Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman kıssası örneğinde ortaya konulmaya  alıŗılacaktır.

Tezin planlama, araŗtırma ve yazım aŗamasında hem yöntem ve içerik hem de üslup açısından beni yönlendiren tez danıŗmanım Doç. Dr. Mehmet Taha BOYALIK hocama teŗekk r  bir borç bilirim. Beni Taberî ile tanıştıran ve Taberî'yi sevdiren çok değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Mounjed AHMMAD hocama çok m teŗekkirim. Lisans dönemi süresince beni tefsire yönlendiren çok değerli Prof. Dr. Yunus Emre GÖRDÜK hocama ayrıca teŗekk r ederim.

Abdulkerim SAYILGAN

19.07.2022

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
BEYÂN.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu ve Yöntemi	1
2. Kaynak ve Literatür Değerlendirmesi	3
BİRİNCİ BÖLÜM: TARİH VE TEFSİR ARASINDA TABERÎ TÂRÎHİ...	6
1. Taberî'nin Hayatı ve Eserleri	6
2. Taberî Öncesi İslam Tarihi Yazımı.....	14
3. Târîhu'l-Ümem Ve'l-Mülûk	18
3.1. Târîhu'l-Ümem'de Kur'ân'a Başvurma Yöntemi	25
3.2. Taberî'nin Tarih'inde Tefsirle Buluşan Başlıca Konular.....	35
3.2.1. Zaman'ın Yaratılışı ve Yaratılışın Başlangıcı	35
3.2.2. Hz. Âdem'in Yaratılışı ve Peygamberler Tarihine Giriş	37
3.2.3. Hz. Peygamber'in Doğumundan Vefatına Kadar Geçen Süre	39
İKİNCİ BÖLÜM: HZ. DÂVÛD VE HZ. SÜLEYMAN KISSASI ÖRNEĞİNDE TABERÎ TÂRÎH'İNİN TEFSİR'İ İLE MUKAYESELİ İNCELEMESİ	41
1. Kur'ân Muhtevası ile Taberî Târîh'inin Mukayesesi.....	41
1.1. Kur'ân'da ve Târîh'te Hz. Dâvûd	41
1.2. Kur'an'da ve Târîh'te Hz. Süleyman	45
2. Tefsîr'de ve Târîh'te Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman Kıssası Mukayesesi	50
2.1. Hz. Dâvûd.....	51

2.1.1. Hz. Dâvûd ile İlgili Genel Bilgiler.....	51
2.1.2. Hz. Dâvûd ve Câlût Kıssası	52
2.1.3. Câlût Sonrasında Hz. Dâvûd ve Tâlût	58
2.1.4. Hz. Dâvûd’un İmtihan Edilmesi ve Vefatı	60
2.2. Hz. Süleyman	63
2.2.1. Hz. Süleyman ile İlgili Genel Bilgiler	63
2.2.2. Hz. Süleyman’ın Atlara Olan Sevgisi.....	65
2.2.3. Taberî <i>Târîh</i> ’inde Hz. Süleyman’ın Gazaları	66
2.2.3.1. Hz. Süleyman ile Belkıs Arasında Geçen Hadise	66
2.2.3.2. Hz. Süleyman ile Eşi Cerâde arasında Geçen Hadise	69
SONUÇ.....	72
KAYNAKLAR	74
ÖZGEÇMİŞ	79

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
v.d.	ve devamı
b.	bin (oğul)
Bkz./bkz.	bakınız
s.	sayfa
çev.	çeviren
DİA	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DÜİFD	Diyarbakır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
ö.	ölüm
thk	tahkik eden
t.y.	basım tarihi yok
yay.y.	yayın yeri yok
y.y.	basım yeri yok

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu ve Yöntemi

Kur'ân'da altı bin iki yüz otuz altı ayetin neredeyse dört bini tarihi hadiselerden bahsetmektedir. Kur'ân'da yaratılış kapsamında yalnızca insanın yaratılışı değil, insan öncesi hayat, zaman, dünya ve içindekiler, melekler, cinler ve tüm bunlara ait meseleler de yer bulmaktadır.

Kur'ân, dünya tarihi ile ilgili temel meseleleri ve ipuçlarını da aynı şekilde anlatmaktadır. Bu bağlamda Kur'ân, yirmi sekiz tane peygamber kıssası anlatmıştır. İsmi zikredilen peygamberlerin yaşantılarına dair bilgiler çok tafsilata girilmeden öz bir biçimde anlatılmıştır. Sîretü-nebî'ye ait bilgiler verilmiş, Hz. Peygamber'in doğumundan vefatına kadar olan hadiseler ve savaşlar anlatılmıştır. Bunun yanında Kur'ân, sadece peygamberlere değil diğer çeşitli kavim ve topluluklara da değinmektedir. Anlatmış olduğu tarihi olaylar içerisinde kimi zaman bazı şahsiyetleri öne çıkarmıştır. Öne çıkardığı bu şahsiyetler kimi zaman örnek alınması gereken şahsiyetler kimi zamanda kaçınılması gereken şahsiyetlerdir. Kur'ân bir tarih kitabı olmamakla birlikte tarihi olaylardan bu şekilde bahseden bir kitaptır. Sözü edilen tarih anlatıları Kur'ân'da herhangi bir kronoloji gözetilmeden aktarılmıştır.

Taberî incelemiş olduğumuz ve bir dünya tarihi niteliğinde olan *Târîhü'l-ümem ve'l-mülûk* adlı eserine belirli bir kronoloji çerçevesinde zaman kavramı ve yaratılışın başlangıcı ile ilgili bahisleri aktarmakla başlamıştır. Ardından ilk yaratılan mahlukatın ne olduğu sorusu ile birlikte birtakım görüşleri aktardıktan sonra insanlık tarihine Hz. Adem'in yaratılışı ve dünyaya gönderilişi ile ilgili malumatı zikrederek devam etmiştir. Kendi dönemine kadar yaşanan hadiseleri belirli bir kronoloji içerisinde anlatan Taberî, tüm bunları ayetlerle delillendirerek yapmıştır.

Müellif eserde, Hz. Âdem'den Hz. Peygamber'e kadar gelen peygamber silsilesini ve ümmetlerini, bunun yanında krallar, hükümdarlar ve bunların kavimlerini etraflıca işlemiştir. Hz. Peygamber'in doğumu ve risâlet döneminin yanı sıra kendi yaşamış olduğu döneme kadar uzanan zaman aralığında meydana gelen hadiseleri aktarmıştır. Nitekim

kendisi, takip edeceği usul ve muhtevaya dair bilgileri içeren bir mukaddime ile eserine başlayarak şöyle demiştir:

Ben bu kitabımda hilkatten başlayarak her devirdeki peygamberlerin, halifelerin ve hükümdarların yaşantılarını anlatacağım. Yine bu kitabımda onların her birine bahşedilen nimetleri, hüküm sürdükleri devirlerde gerçekleşen hâdiseleri kısaca aktaracağım. (...) Bununla beraber bunlardan her birinin yaşadığı müddeti, ölüm tarihini kaydedeceğim. Bundan önce bahsedilmesi daha makul olanı başa alarak zaman kavramı, onun mahiyetini ve niceliğini anlatacağım. (...) Geçmiş peygamberler ve hükümdarları anlattıktan sonra Hz. Peygamber'i, sahabelerini onların isim ve künyelerini, soylarını, yaşlarını, bunlardan her birinin vefat yerlerini ve tarihlerini zikredeceğim. Akabinde de hayırlı işlerde onların peşinden giderek onları örnek edinmiş tâbiîni ve onların ardından gelen haleflerinden şartımıza uygun bir şekilde bahsedeceğim. Buna ek olarak o kimselerden rivayet ve nakilleri kabul edilmeyenlerin yanı sıra rivayet ve nakilleri zayıf sayılanlar hakkında bilgiler vereceğim. Ayrıca bu kimselerin aktardıkları nakillerin niçin zayıf sayıldığının sebepleri ve illetleri üzerinde duracağım.¹

Taberî, eserinin mukaddimesinde de belirtmiş olduğu hadiseleri belirli bir kronoloji içerisinde değerlendirirken konuyla irtibatlı olduğunu düşündüğü Kur'ân âyetlerini dikkate almıştır. Aktarmış olduğu rivayetlerde mündemiç olan ayet pasajları ve hadiseleri aktardıktan sonra kullanmış olduğu ayetleri belirli bir sistem içerisinde işlemiştir.

Bu esere yönelik birçok çalışma yapılmıştır. Çalışmamızı diğer çalışmalardan ayıran nokta ise Kur'ân'ın tarihi verileri aktarmada ne derecede kaynak olabileceğinin yanı sıra Taberî'nin bu eserinde Kur'ân'ı ne şekilde kaynak olarak kullandığının tespitidir. Eserde Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman kıssasının ele alındığı bölümleri yakinen incelediğimiz bu çalışmada Taberî'nin hadiseleri ayetlerle irtibatlandırırken ayetleri nasıl kaynak olarak kullandığını tespit etmiş olacağız. Aynı zamanda tefsir müellifi de olan Taberî'nin tarih eserini yazmadaki amacının tefsirinin tamamlayıcısı niteliğinde olup olmadığı sorusuna da cevap aranacaktır.

Çalışmada, Taberî'nin *Târîhü'l-ümem ve'l-mülûk* adlı eseri temel alınmıştır. Ayrıca müellifin *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân* adlı tefsir eserine de yer

¹ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Amûlî el-Bağdâdî et-Taberî, *Târîhü'l-ümem ve'l-mulûk*, thk: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Kahire: Dâru'l-mearif, 2. Baskı, t.y, I, s. 6-7.

geldikçe atıflar yapılmakla birlikte gerektiğinde iki eser mukayeseli bir şekilde incelenmiştir. *Târîh* eserinde delil olarak kullandığı ayetler tespit edilmiştir.

Çalışma giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. İlk bölümde Taberî'nin hayatı ve eserleri incelenmekte olup Taberî'yi *Târîh*'ini yazmaya iten sebepler tespit edilmeye çalışılmıştır. Taberî öncesi tarih yazımının ne durumda olduğu ve bu konuda yazılan eserlerde Kur'ân ayetlerinin ne derecede kullanıldığından kısaca bahsedilmiştir. Ardından Taberî'nin kendi eserinin özellikleri, içeriği, yazımdaki üslubu aktararak ilk bölüm tamamlanmıştır.

İkinci bölümde ise ilk olarak *Târîhü'l-ümem ve'l-mülûk* eserinde Kur'ân ayetlerinin kullanılma yönteminden bahsedilmiştir. Bu çerçevede Taberî'nin *Târîh*'inde Kur'ân ayetlerinin kullanılma yöntemi açıklanmaya çalışılacaktır. Daha sonra Taberî'nin *Tarih*'inde tefsirle buluşan başlıca konular; zamanın yaratılışı, peygamberler ve kavimleri ve sîret olmak üzere 3 alt başlık içerisinde ele alınacaktır. Bu kısımda genel olarak müellifin bu konularda ayetleri ne derecede kaynak olarak kullandığı işlenecektir. Daha sonra Hz. Dâvûd ile Hz. Süleyman kıssalarının özelinde Kur'ân'ın muhtevası ile Taberî *Târîh*'inin muhtevası mukayeseli bir şekilde ele alınacaktır. Son olarak da Hz. Dâvûd ile Hz. Süleyman kıssaları, tarih eserindeki kronolojiye uyularak müellifin tefsiriyle mukayeseli olarak ele alınacak, Kur'ân ayetleri ve tefsir malzemesinin bu kıssa özelinde nasıl ve ne şekilde kaynak olarak kullanıldığı mukayeseli bir şekilde incelenecektir.

2. Kaynak ve Literatür Değerlendirmesi

Araştırmamızda temel aldığımız kaynak, Taberî'nin *Târîhü'l-ümem ve'l-mülûk* adlı eseridir. Bu eserin çeşitli baskıları ve tahkikleri mevcuttur. Esas almış olduğumuz tahkik ise Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim'in tahkiki ile *Târîhü'l-rüsûl ve'l-mülûk* ismiyle Daru'l-meârif tarafından hicri 1119 yılında Mısır'da basılan ikinci baskıdır. Eserin bir kısmı Zakir Kadiri Ugan ve Ahmet Temir tarafından *Milletler ve Hükümdarlar Târîhi* adı ile Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Bunun yanında Cemalettin Saylık tarafından *Peygamberler ve Hükümdarlar Târîhi* adı ile de Türkçe'ye tercüme edilmiştir. Her iki tercümeden de zaman zaman istifade edilmiştir. Ayrıca bize mukayese imkânı sunması açısından Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî'nin tahkiki ile müellifin 2001 yılında

Kahire’de basılan *Câmi ‘u’l-beyân ‘an te’vîli âyi ‘l-Kur’ân* adlı tefsiri temel kaynaklarımız arasındadır.

Taberî’nin hayatı konusunda aktarılan bilgiler genellikle birkaç esere dayandırılmaktadır. Hatîb el-Bağdâdî’nin (ö. 463 h.) *Târîhu Bağdâd’ı*, Yakut el-Hamevî’nin (ö. 626 h.) *Mu’cemu’l-udebâ’sı*, Zehebi’nin (ö. 748 h.) *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ’sı*, Celâlüddîn es-Süyûtî’nin (ö. 911 h.) *Tabakâtü’l-Müfessirîn*’i ve Fuad Sezgin’in (ö. 2018 m.) *Târîhu’t-Turâsi’l-Arabî*’si bu eserlerin başında gelmektedir. Biz de bu çalışmamızda Taberî’nin hayatını yazarken bu eserlerden faydalandık. Ayrıca çağdaş dönem eserlerinden olan Muhammed el-Hûfî’nin *et-Taberî*’sine de gerektiği yerlerde başvurduk.

Taberî’nin zamanına kadar geçen süre içerisinde yazılmış olan siyer ve meğâzi türü eserlerin içeriklerini ve yazıldığı zamandaki tarih anlayışlarını ortaya koyan Şaban Öz’ün yazmış olduğu *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri* eserinden Taberî’ye kadar tarih yazımını ortaya koyması yönüyle çokça istifade ettik.

Taberî’nin, ilim dünyasına bırakmış olduğu önemli eserler nedeniyle hem kendisi hem de telifâtı ile ilgili birçok tez ve makale kaleme alınmıştır. İkincil kaynaklar olarak faydalandığımız bu eserlerin başlıcaları şunlardır:

Cevâd Ali’nin, bir dergide seri halinde 4 ayrı makale tarzında yayınlanan *Mevâridü Târîhi’t-Taberî* adlı makaleleri, çalışmamıza başlık açısından benzemekte olup ancak muhteva açısından çok farklıdır. Nitekim Cevâd Ali, bu makalelerde Taberî’nin aktarmış olduğu rivayetlerin kaynağına, rivayeti aktaran râviler ve eserleri üzerinden yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla bu eserde büyük ölçüde bizatihi râviler ve eserleri ele alınmıştır.

Hasan Kurt’un yüksek lisans tezi olan *Taberî’nin Hayatı ve Tarihçiliği* adlı çalışmasında Taberî’nin tarihçiliği genel hatlarıyla incelenmiştir. Tezimize bakış açısı sunması açısından bu çalışmadan istifade ettik.

Ahmet İğdi’nin yüksek lisans tezi olan *Bir Siyer Müellifi Olarak et-Taberî – Târîhu’r-Rusûl ve’l-Mülûk Özelinde–* adlı çalışması, bir siyer müellifi olarak Taberî’nin *Târîh* eserinde Hz. Peygamber’in hayatının nasıl işlendiğini etraflıca ve sistematik bir şekilde sunmuştur.

Çalışmamızın ortaya çıkmasına etki eden kaynaklardan biri olan Muammer Erbaş’ın *Bir Tefsir Kaynağı Olarak ‘Taberî’nin Târîhü’l-Ümem ve’l-Mülûk’ İsimli Eseri*

adlı makalesidir. Bu makale özet bir şekilde de olsa Taberî'nin *Târîh*'indeki tefsir malzemesini bize sunmuştur.

Muammer Erbaş'ın makalesinin etraflıca işlenip detaylandırılması ve sistematik bir şekilde Taberî'nin *Târîh*'indeki tefsir malzemesinin ortaya konulması açısından önemli bir çalışma da Fatih Kanca'nın *Ulûmü 'l-Kur'ân ve Tefsir Kaynağı Olarak Taberî Tarihi (Başlangıçtan Risâletin Sonuna Kadar)* adlı doktora tezidir. Bu çalışmada Taberî'nin tefsir malzemesi olarak ayetleri kullandığından bahsedilmiştir.

Bu çalışmada, yukarıda sözü edilen eserlerden de istifade edilerek spesifik bir konu üzerinden Taberî'nin ayetleri ne derece kaynak olarak kullandığı, Kur'ân'ın bilgi kaynağı olarak kullanılmasının imkânı ve Taberî'nin *Târîh* ve *Tefsir* eseri mukayese edilerek *Târîh* eserinin tefsirinin bir tamamlayıcısı olup olmadığı tartışılmıştır.

Çalışmamızda ayrıca İslam Tarihi'ne dair yazılmış olan diğer eserlerden ve ansiklopedi maddelerinden istifade edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM: TARİH VE TEFSİR ARASINDA TABERÎ TÂRÎHİ

1. Taberî'nin Hayatı ve Eserleri

Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Ğalib et-Taberî, hicrî 224-310 yılları arasında yaşamış muhaddis, müfessir, müverrih ve fıkıhçıdır.² Taberistan'ın Âmul kasabasında dünyaya gelmiş³ olup Taberistan'a nispetle Taberî, Âmul'e nispetle Âmulî⁴, hayatının büyük bölümünü Bağdat'ta geçirmesinden ve eserlerinin büyük bölümünü Bağdat'ta kaleme almasından dolayı da Bağdadî olarak anılır. Doğum tarihinde bir yıllık bir belirsizlik vardır.⁵

Taberistan, Hazar denizi ile güneyindeki Elburz dağları arasında yer alan bölgenin adıdır. Taberistan'a ilk defa Hz. Osman'ın emriyle görevlendirilen Saîd b. el-Âs tarafından sefer düzenlenmiş ve h. 30 yılında önemli bir kasabası olan Âmul fethedilmiştir. Kısmen Saîd b. el-Âs zamanında fethedilen Taberistan'ın tamamının fethi, Taberistan'daki Hâricî isyanlarını bastıran Mühelleb'in oğlu Yezîd tarafından gerçekleştirilmiştir ve bölgenin hâkimi vergiye bağlanmıştır. (98/716-717)⁶

Taberistan'ın Abdullah b. Tâhir'in idaresine geçtiği dönemde çocukluğunu yaşayan İbn Cerîr, Benî Tâhir sülalesinin Saffârîler tarafından yönetimdeki nüfuzunun kırılmasına şahit olması ve Abbasi hilafetinin Harun Reşit ve Me'mun dönemlerinden

² Kendisine ismi sorulduğunda Muhammed b. Cerîr şeklinde cevap vermiş soyu hususunda ısrar edilince de bunun çok da önemli olmadığını belirten bir beyit ile şöyle cevap vermiştir: “*Accac namımı yüceltmıştır, nesepler gelip geçicidir. İsmim yeterdir, beni ismimle çağır.*” Yakût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, thk: İhsan Abbas, Lübnan: Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, 1. Baskı, 1993, VI, s. 2441.

³ Celâleddin es-Süyûtî, *Tabakâtü'l-müfessirîn*, thk: Ali Muhammed Ömer, Kuveyt: Dârü'n-nevâdir, Özel Baskı, 2010, s. 96.; el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, VI, s.2445.; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1. Baskı, 1983, XIV, s. 270.; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, Beyrut: Dârü'l-kutubi'l-ilmiyye, t.y., II, s. 710.

⁴ Âmul de yetişen alimler, nisbelerinin Horasan'da bulunan diğer Âmul (Çârcûy) ile karıştırılmaması için genellikle Taberî nisbesiyle anılmışlardır. Bkz. Mustafa L. Bilge, “Amûl”, *DİA*, III, 99.

⁵ Taberî, bu belirsizliğin gerekçesini şöyle açıklamıştır: “Bizim yöremizde tarihler sene bazlı değil de olay/hâdise bazlı biliniyordu, benim doğumum da belli bir hâdise ile bilinmekteydi ancak daha sonraları bu hâdisenin 224 yılının sonun da mı yoksa 225 yılının başında mı olduğu ile alakalı ihtilaf çıkmıştır, bu sebeple ben doğum tarihim tam olarak bilemiyorum.” Ahmed Muhammed el-Hüfî, *et-Taberî*, y.y.: Vizâratu's-sekâfe ve'l-irşâdu'l-kavmî, t.y., s. 31.; el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, VI, s. 2445.

⁶ Osman Gazi Özgüdenli, “Taberîstan”, *DİA*, XXXIX, 322.; Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzûrî, *Fütûhu'l-Büldân*, Mısır: Şeriketü Tabi'l-Kutünbi'l-Arabiyye, 1. Baskı, 1901, s. 343.; Yakût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-büldân*, Beyrut: Dârü's-Sadr, t.y., IV, s. 15.; Hasan Yaşaroğlu, “Taberistan Zeydileri” Gümüşhane: 2012.

sonra çöküşe geçmesinin yanı sıra gerek kendi memleketinde yaşanan olaylar gerekse ilim öğrenmek ve öğretmek için seyahat etmiş olduğu şehirlerde tanık olduğu olaylar, Taberî’de tarih yazma hevesini artırmıştır.⁷

Taberî *Târîh*’ini tahkik eden Muhammed Ebu’l-Fadl İbrahim eserin dirase kısmında Taberî’nin yaşamış olduğu dönemin ilmi durumunu şöyle tavsif eder:

Hicri III. asrın henüz başlarında İslamî ilimler olgunlaşma dönemine girmektedir. Bu tarihte fıkıh mezheplerinin sabiteleri konulmuş, adına “*sahih*” denilen hadis alanına ait eserler kaleme alınmış, bedevilerin dilinden iktibas edilmek suretiyle Arap dili tedvin edilmiş, siyer, meğâzî ve fütûhat’a dair eserler telif edilmiş, Kûfe ve Basra nahivcileri arasındaki ihtilaflı konular belirginleşmiş, Arap edebiyatı Fars, Hint ve Yunan ilimlerini kapsamak suretiyle bir kısmını kendi içine almış bunun neticesinde de ulemanın marifet ufukları bir hayli zenginleşmiştir. Dil ve nahiv ilimleri ile meşgul olan kişiler bunların yanında tefsir ve hadis sahalarında da ilim sahibiydiler. Muhaddis olanlar aynı zamanda tarih, fırkalar ve mezheplerin tasnifi ve ulemanın mertebeleri hakkında da bilgi sahibiydi. Şairler bile dil, nahiv ve sarftan payını alırlardı. Fakih olan kişiler ise şiir ve deyimleri ezberler hem hadis hem de haberleri nakleder ve birbirinden farklı edebiyat faaliyetlerine iştirak ederlerdi.⁸

Taberî’nin babası kaynaklarda belirtildiği üzere oğlunu rüyada görmüş ve bu rüyayı yorumlattıktan sonra onu ilme yönlendirme arzusu artmıştır.⁹ Zira Taberî; “*Babam, henüz çocuk olmama rağmen ilim tahsil edeyim diye tüm imkanlarını seferber etmiştir.*” demek suretiyle bu durumu dile getirmiştir.¹⁰ Bu müjde esasen Taberî’yi de bilgi aramaya ve kaynaklarını artırmak için aktif olarak çabalamaya sevk etmiştir.¹¹

Taberî, ilk tahsilini doğduğu kasaba olan Âmûl’de tamamladıktan sonra âdet olduğu üzere ilim yolculuklarına çıkmıştır. Bu yolculuklardan ilki Rey şehrine olmuştur. Orada Muhammed b. Humeyd er-Râzî’den (ö. 248/863) hadis ve tefsir derslerini, Ahmed b. Hammâd ed-Dûlâbî’den (ö. 310/923) ise tarih kitabını yazarken çok istifade ettiği İbn İshak’a ait *Kitâbü’l-Mübtede*’nin Seleme b. Mufaddal yoluyla gelen rivayet icâzetini

⁷ M. Şemseddin Günaltay, *İslam Tarihinin Kaynakları-Tarih ve Müverrihler*, İstanbul: Endülüs Yayınları, 1. Baskı, 1991, s. 35-36.

⁸ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 5.

⁹ el-Hamevî, *Mu‘cemü’l-üdebâ*, VI, s. 2446.

¹⁰ el-Hamevî, *Mu‘cemü’l-üdebâ*, VI, s. 2446.

¹¹ el-Hûfî, *et-Taberî*, s. 33-34.

almıştır.¹² Taberî, Rey’de son olarak da Ebu Mukâtil’den Irak halkının fıkhnı öğrendikten sonra şanı her yere yayılmış olan Ahmed b. Hanbel’den (ö. 241/855) hadis semâ etme düşüncesiyle Bağdat’a gitmek için yola çıkmıştır. Bu yolculuk Taberî’nin Bağdat’a yapmış olduğu ilk yolculuktur. Ancak Bağdat’a varmadan kısa bir müddet önce Ahmed b. Hanbel’in vefat ettiğini öğrenmiştir.¹³ Bir müddet Bağdat’ta kalmış, kaldığı süre zarfında da el-Hasen b. Muhammed b. es-Sabbâh ez-Za’ferânî (ö. 259/873) ve Ebu Sâid el-İstahrî’den (ö. 328/940) Şâfiî fıkhnı okumuştur.¹⁴ Daha sonra da Basra’ya geçerek orada çok sayıda âlimden ilim tahsil etmiş,¹⁵ ardından dönemin önemli ilim merkezlerinden biri olan Kûfe’ye geçerek önde gelen âlimlerden dersler almıştır.¹⁶

Taberî bir müddet Kûfe’de kaldıktan sonra tekrar Bağdat’a dönerek hadis yazmaya devam etmiş hem fıkıh hem de Kur’ân ilimlerinde yetkin bir konuma yükselmiştir. Sonra Şam bölgesine gidip Beyrut’ta bir müddet kalmıştır.¹⁷ 253 yılında ise Fustat’a varmıştır. Yine pek çok alimden İmam Mâlik’in (ö. 179/795), İmam Şâfi’nin (ö.

¹² Ancak Ahmed b. Hammâd ed-Dûlâbî’nin adı Taberî *Târih*’inde yalnızca bir rivayetin senedinde geçmektedir. Bu senet, Ahmed b. Hammâd ed-Dûlâbî-Süfyan-Süleyman b. Ebî Müslim-Said b. Cübeyr-İbn Abbâs şeklindedir. Buna karşın Taberî, İbn İshâk’ın rivayetlerini Muhammed b. Humeyd er-Râzî-Seleme b. Mufaddal-Muhammed b. İshâk kanalıyla nakleder. Buna göre Taberî, tarihini yazarken çokça istifade ettiği ve hatta tarihini onun üzerine bina ettiği İbn İshâk’ın *Kitâbü’l-Mübtade*’ini Hammâd ed-Dûlâbî’den değil de Humeyd er-Râzî’den okumuş olabilir. Bu değerlendirme için bkz. Ahmet İğdi, “Bir Siyer Müellifi olarak et-Taberî - Târihu’r-Rusûl ve’l-Mülûk Özelinde-”, (Yüksek Lisans Tezi, Konya Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012), s. 9.; el-Hamevî, *Mu‘cemü’l-üdebâ*, VI, s. 2446.

¹³ Ebü’l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya’kûb İshâk b. Muhammed b. İshâk en-Nedîm, *el-Fihrist*, Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, t.y., s. 326-27.; Fuad Sezgin, *Târihu’t-Türâsi’l-Arabî*, Riyad: Camiatü’l-İmam Muhammed b. Suud el-İslamiyye, Özel baskı, 1983, I, s. 159. Fuad Sezgin, belirtilen sayfada Taberî’nin Ahmed b. Hanbel’in derslerine katıldığını daha sonra Basra ve Kûfe’ye gittiğini söyleyerek aslında Taberî’nin Bağdat’a vardığında henüz Ahmed b. Hanbel’in vefat etmediğini söylemektedir. Ancak burada şu değerlendirmeyi yapmak durumundayız ki biz Taberî’nin ilk seyahatini 12 yaşında 5 yıl kalacağı Rey’e yaptığını biliyoruz. Ahmed b. Hanbel’in vefat tarihi olarak da kaynaklarımızda 241 yılına işaret edilmiştir. Bu durumda Taberî’nin Ahmed b. Hanbel ile buluşması olmuşsa da çok kısa bir müddet olmuştur diyebiliriz. Buradan çıkan sonuçta Taberî’nin bu süre de Bağdat’ta çok uzun süre kalmadığını gösterir.

¹⁴ Mustafa Fayda, “Taberî”, *DİA*, XXXIX, 315.

¹⁵ el-Hamevî, *Mu‘cemü’l-üdebâ*, VI, s. 2447.

¹⁶ el-Hamevî, *Mu‘cemü’l-üdebâ*, VI, s. 2447.; Taberî, bir keresinde Ebu Küreyb ile anısını şu şekilde anlatmıştır: Ashâbu’l-hadisten bir toplulukla birlikte Ebû Küreyb’in kapısına gittim. Üstat evin penceresinden dışarı baktığında Ashâbu’l-hadis bir vâveyla kopararak hadis almak amacıyla içeri girmek için Ebû Küreyb’den izin istediler. Bunun üzerine Ebû Küreyb, “Daha önce benden dinleyip de yazdıklarınızı hanginiz ezberledi?” diye sordu. Herkes birbirine baktı ve en sonunda bana döndüler ve “Sen ondan yazdıklarınızı ezberledin mi?” diye sordular. “Evet” dedim. “İşte bu! Ona sorabilirsin.” dediler. Ben de “Bize falan gün falan konuda, falan gün falan konuda hadis naklettiğiniz” diye sıraladım. Taberî devamla şöyle demiştir: Ebû Küreyb bana, zekâma ve ilim aşkıma yeterince kanaat getirinceye dek ona sormaya devam etti. Daha sonra; “Gir içeri” dedi. Ben de içeri girdim. İlmî kişiliğimi henüz olgunlaştırma döneminde olan Taberî’nin kıymetini takdir etmiş, ona, sahip olduğu hadis rivayetlerinden istifade etme imkânı vermişti. İnsanlar da benden hadis semâ ederlerdi ve hakkımda şöyle konuşulurdu: O, Ebû Küreyb’den sema’ yoluyla yüz binin üzerinde hadis almıştır. el-Hamevî, *Mu‘cemü’l-üdebâ*, VI, s. 2447.

¹⁷ el-Hûfî, *et-Taberî*, s. 37.

204/820), İbn Vehb'in (ö. 197/812) ve daha nicelerinin görüşleriyle ilgili pek çok hususu işitip yazmıştır.¹⁸ Daha sonra 256 yılında Mısır'a geldiğinde Ebü'l-Hasen Ali el-Mısırî (ö. 308/921) ile ilmi müzakereler yapmış, İbrahim b. İsmail b. İbrahim el-Müzenî'den (ö. 264/878) ise Şâfiî fikhını okumuştur.¹⁹

Taberî ilim tahsili için bunca rihleden sonra son olarak üçüncü kez Bağdat'a dönerek *Kantaratü'l-Beradân*'a yerleşmiştir ve ünlü tefsirini burada yazdıktan sonra 290 yılında şehrin batı tarafındaki *Şemmâsiye*'ye taşınmıştır.²⁰

Bir müddet Bağdat'ta kaldıktan sonra doğduğu memleket olan Taberistan'a ziyarete gitmiştir. Taberistan'a ziyarete gittiğinde halk arasında Rafizîliğin yaygınlaştığını ve sahabeye sövmenin yaygın bir hal aldığını görmüş ve kendisinden Hz. Ebubekir ve Hz. Ömer'in faziletleri hakkında risale yazması istenmesi üzerine iki ayrı eser kaleme almıştır. Ancak beldenin sultanı da Râfizî yanlısı olduğundan dolayı halkın Taberî'yi şikâyet etmek için sultana varmalarından sonra sultan da Taberî'nin tutuklanma emrini vermiştir. Taberî, bir habercinin bu durumu kendisine haber vermesi sayesinde oradan gizlice ayrılmıştır.²¹

Taberî, tekrar Bağdat'a döndüğünde ise bu seferde Ebû Abdillâh el-Cessâs, Cafer b. Arafe (ö. 287/901) ve el-Beyyâdî'nin (ö. 293/905) aşırı Hanbelî taassubuyla karşılaşmıştır.²² Nitekim Taberî, Bağdat'a döndüğünde halkın elinde kendisinin fikhî ihtilaflarla alakalı yazmış olduğu *İhtilâfû'l-Fukahâ* adlı eseri mevcuttu. Taberî, bu eserde Ahmed b. Hanbel'in ismini fakihler arasında zikretmemiştir. Bu sebeple ona taassupla yaklaşan Hanbelîler, *İhtilâfû'l-Fukahâ* adlı kitabında Ahmed b. Hanbeli'n ismini zikretmemesinin sebebini sormuşlardır. Bunun yanında Allah'ın arş'a istiva etmesi meselesini de Taberî'ye sormuşlardır. Zira Ahmed b. Hanbel, Kur'ân'da geçen '*makâm-ı mahmûd*' terkiibini "Hz. Peygamber'in arş'ta Allah'ın sağ yanında oturacağı makam" diye yorumlamıştır. Bunun üzerine Taberî de "*Ahmed b. Hanbel'in ihtilaf sahasında kayda değer bir görüşünün olmadığı*" cevabını vermiştir. Orada bulunan Hanbelîler: "*Ama âlimler ihtilaf konularında onun da görüşlerini zikreder.*" diyerek itiraz

¹⁸ el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, VI, s. 2448.

¹⁹ el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, VI, s. 2448.

²⁰ Fayda, "Taberî". XXXIX, 315.; Taberistan ile Bağdat arasında uğradığı Dinever bölgesinde İbn Hamdân ile Taberî'nin münazarası ile ilgili rivayet için bkz. el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, VI, s. 2450.

²¹ el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, VI, s. 2449.

²² el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, VI, s. 2450.

etmişlerdir. Bunun üzerine Taberî: “İhtilâf sahasında ondan dişe dokunur bir şey rivayet edildiğine şahit olmadığım gibi onun ashabından da buna dair görüşleri dikkate değer bir kimseyi de bilmiyorum” demiştir ve ardından da Allah’ın arş’a istiva etmesinin muhal olduğu cevabını vererek şu beyitleri okumuştur:²³

*Bir eşi (dost-arkadaş) olmayan zat ne yücedir! O’nun arşında oturan bir başkası da mevcut değildir.*²⁴

Bunun üzerine Hanbelîler ve bir gurup (Zâhirîler) ayağa fırlayarak okkalarını Taberî’ye fırlatmışlar, Taberî kürsüyü terk ederek evine gitmiştir. Öyle ki evini taşlamalarından dolayı evinin önü taşlardan bir tepe oluşacak şekle gelmiştir. O zamanın polis idaresinin başı olan Nâzûk, askerlerle birlikte onu avamın öfkesinden korumaya çalışmıştır. O günün akşamına kadar Taberî’nin kapısında bekleyerek taşların temizlenmesini emretmiştir. Taberî’nin evinin kapısında yukarıda zikrettiğimiz şiirin yazılı olduğu da rivayet edilmiştir. Nâzûk, bu beyitlerin silinmesini emretmiştir. Zâhirîler’den birisi ise bu beyitlerin yerine başka bir beyit yazmıştır.²⁵

Bu hadiselerden sonra Taberî evine çekilip Hanbelîlerden özür dilediği hatta Ahmed b. Hanbel’in düşüncelerini doğru bulduğunu ifade ettiği *Kitâbü-l İ’tizâr*’ı yazmış ve *İhtilâfî’l-Fukahâ* adlı eserini ise toprağa gömmüştür. Vefat edinceye kadar da oradan çıkarmamıştır.²⁶

Hanbelîler tarafından eleştiriye maruz kalmasının bir diğer sebebi olarak da önceleri Şafî mezhebine mensup olan Taberî’nin daha sonraları bir müçtehid kimliğiyle ortaya atılarak Şafî mezhebinden ayrılması ve bağımsız içtihadlarda bulunarak müstakil bir fıkıh mezhebinin tesisine öncülük etmesidir.²⁷ Öte yandan Mâide suresinin 6. ayetinde geçen ‘*Erculekum*’ lafzının farklı bir okunuşu olarak kabul edilen ‘*Erculikum*’ kıraatinin

²³ el-Hamevî, *Mu‘cemü’l-üdebâ*, VI, s. 2450.

²⁴ el-Hamevî, *Mu‘cemü’l-üdebâ*, VI, s. 2450.; سبحان من ليس له أنيس ... ولا له في عرشه جليس

²⁵ el-Hamevî, *Mu‘cemü’l-üdebâ*, VI, s. 2450. “Kuşkusuz, çok yüce bir makamı vardır Ahmed’in; Bir elçi geldiği zaman Rahman’ın yanına. Hasetçilerin hasedine rağmen bir ikram olarak yaklaştırır Allah onu kendine. Ve oturtur, güzel kokularla tütsülediği bir tahtın üzerine, zalimlerin ve hakikati kabule yanaşmayanların ateş dolsa da ciğerine. Hem bu özel makam sadece ona layıktır, zaten Leys’in de Mücahid’den naklettiği budur.”

لأحمد منزل لا شك عالي ... إذا وافى إلى الرحمن وافد
فيدينه ويقعه كريما ... على رغم لهم في أنف حاسد
على عرش يغلفه بطيب ... على الأكباد من باغ وعائد
له هذا المقام الفرد حقا ... كذلك رواه ليث عن مجاهد

²⁶ el-Hamevî, *Mu‘cemü’l-üdebâ*, VI, s. 2451.; Fayda, “Taberî”. XXXIX, 315.

²⁷ Günaltay, *İslam Tarihinin Kaynakları -Tarih ve Müverrihler-*, s. 40.

doğru olabileceği düşüncesi ile iki ayağın mesh edilmesini caiz olarak görmesi ve Şiîlerin Hz. Ali'nin imâmeti açısından çok büyük ihtimam gösterdikleri *Gadîr-i Hum*'la alakalı hadisi farklı tarikler yoluyla nakledilen sahih bir hadis olarak değerlendirmesi hasebiyle kendisine Şiîlik ithamının yapılmasına yol açmıştır.²⁸

Bu bağlamda Taberî de esasen kendisinin Şiîlikle bir alakasının bulunmadığını ifade etmek üzere üç ayrı risâle kaleme almıştır.²⁹ Buna rağmen yaşadığı dönemde Hanbelîler ve Zâhirîler onun aleyhinde birçok dedikodu ortaya atarak Taberî'nin evinden dışarı çıkmasına mâni oldukları gibi insanların onun evine gidip ders almalarına da engel olmuşlardır.³⁰

Taberî, h. 310 senesinin Şevval ayının bitmesine iki³¹ veya dört³² gün kala, pazar akşamı³³ veya cumartesi günü,³⁴ 85-86 yaşlarında iken vefat etmiştir.³⁵ Bazı kimseler Taberî'nin Şiîlikle itham edilmesi ve Hanbelîler ile Zâhirîler'in şiddet yanlısı tutumları hasebiyle cenazesinin gece vakti gizlice defnedildiği şeklinde rivayet etmişlerdir. Buna karşın Hamevî, Hatîb el Bağdadî'nin, Taberî'nin cenazesinde sayısını yalnızca Allah Teâlâ'nın bileceği kadar bir topluluğun toplandığını ve cenaze namazını kıldıklarını, kabri başında ise gece-gündüz aylarca duaların okunduğunu ve dini ilimlerde temayüz etmiş birçok ulemanın onun ardından mersiyeler yazdığını nakleder.³⁶

İlim tahsil etmek için yıllarca rihleler yapan Taberî, gitmiş olduğu bölgelerin sosyo-kültürel yapılarından doğal olarak etkilenmiştir. Bu etkileşim onun telifatına da yansımıştır. Bir tarih yazarının nitelikli bir eser ortaya koyması için birçok ilmi disiplinde malumata haiz olması gerekir. Bu disiplinlerden birisi sosyolojidir. İçerisinde yaşanan toplumun yaşayış şekli, düşünce dünyası gibi alanlar tarih yazıcılığına da katkı sağlar.

²⁸ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Âmülî el-Bağdâdî et-Taberî, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî, Kahire: Hicr, 1. Baskı, 2001, VIII, s. 188-194.; Zeynep Keleşoğlu, "Taberî'nin Şiîlikle İtham Edilme İddiaları ve Bu İddiaların Değerlendirilmesi". *Turkish Journal of Shiite Studies* 3/1 2021: 93-119. İbn Kesîr, Taberî'nin bu konuyla ilgili görüşünün yanlış anlaşıldığını belirtmektedir. Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav' İbn Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, Beyrut: Mektebetü'l-Meârif, 1991, XI, s. 147. Şiîlik ithamının detayları ve buna cevap niteliği taşıyan yorumlar için bkz: İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XI, s. 147.; ez-Zehabî, *Siyeru A'lâmi'n-nübelâ*, XIV, s. 274.

²⁹ Fayda, "Taberî". XXXIX, 315.

³⁰ ez-Zehabî, *Siyeru A'lâmi'n-nübelâ*, XIV, s. 272.

³¹ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XI, s. 147.

³² el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, VI, s. 2450.

³³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XI, s. 147.

³⁴ el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, VI, s. 2450.

³⁵ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, XI, s. 147.

³⁶ el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, VI, s. 2450.

Taberî, bu rihleler sebebi ile birden fazla kültürle etkileşime girme imkânı bulduğundan onda fikir ve bilgi zenginliği sağlamıştır.

Kaynaklarda Taberî'nin birçok eserinin varlığından bahsedilmiştir. Ancak bu eserlerin birçoğu günümüze ulaşmamış, günümüze ulaşanlardan bazılarının ise tamamı değil birtakım parçaları ulaşmıştır. Bazı eserlerinin ise yalnızca isimlerini bilirken bazılarının ismini dahi bilmediğimiz ancak bazı kitaplarda varlığına dair bilgilerimizin bulunduğu da olmuştur.³⁷

Taberî'nin *Târîhu'l-Ümem Ve'l-Mülûk* adlı eserinin günümüze eksik bir şekilde ulaştığı iddia edilmiştir. Nitekim M.E.B. İslam Ansiklopedisi'ne 'Taberî' maddesini yazan Fikret Işıltan³⁸ ve *Mevâridü Târîhi't-Taberî* kitabı ile Taberî'nin *Târîhu'l-Ümem Ve'l-Mülûk* adlı eseri üzerine yapmış olduğu çalışmada Cevâd Ali de aynı şekilde Taberî'nin *Târîh*'inin günümüze tam olarak ulaşmadığını asıl nüshasının muhtasarı şeklinde ulaştığını zikretmiştir.³⁹ Buna karşın T.D.V. İslam Ansiklopedisinde 'Taberî' maddesini yazan Mustafa Fayda ise Taberî'nin eserlerinden *Târîhu'l-Ümem Ve'l-Mülûk* adlı eseri, günümüze tam olarak ulaşan iki kitabından biri olduğunu zikretmiştir.⁴⁰ Kaynaklarımızda bahsedilen ve talebeleri ile Taberî arasında geçen muhavereye bakıldığında, *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân* ve *Târîhu'l-Ümem Ve'l-Mülûk* eserlerinin Taberî'nin zihninde, elimizdeki hacimlerinin on katı büyüklüğündedir. Talebeleri, bu kadar büyüklükteki bir eseri yazmak için bir ömrün yetemeyeceğini ifade edince Taberî, bu eserleri ihtisar ederek günümüze ulaştığı şekilde ihtisar etmiştir.

Taberî'nin büyük öneme sahip bir diğer eseri meşhur tefsiri olan *Câmi'u'l-beyân 'an te'vîli âyi'l-Kur'ân*'dır. Taberî bu eseri Bağdat'ta 290 yılından önce yazmıştır.⁴¹ Eserin girişinde hem genel olarak tefsir usulüne hem de *Tefsîr*'inde izleyeceği metotlara

³⁷ Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfi es-Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfi'îyyeti'l-kübrâ*, thk. Mahmud Muhammed et-Turâbî, Abdulfettah Muhammed el-Hulv, Kahire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabi, 1965, III, s. 121.

³⁸ Fikret Işıltan, "İbn Cerîr et-Taberî", MEB İslâm Ansiklopedisi (İA), XII, 1967, s. 595.

³⁹ Cevâd, Ali, *Mevâridü Târîhi't-Taberî*, y.y.: t.y., s. 180.; İğdi, "Bir Siyer Müellifi olarak et-Taberî - Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk Özelinde-", s. 26.

⁴⁰ Fayda, "Taberî". XXXIX, s. 317.

⁴¹ el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, VI, s. 2442. Burada ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki İbn Cerîr'in talebelerinden olan Ebû Bekir Ahmed b. Kâmil, Taberî'nin bu tefsirini kendilerine 270 yılında yazdığını söylemiştir. Buradan anlaşıldığı üzere Taberî eserini bu tarihten önce telif etmiştir. Ebû Bekir Bâlûye ise Taberî'nin bu eserini talebelerine 283-290 yılları arasında yazdığını söylemektedir. Bu bilgilerin detayları için bkz: el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, VI, s. 2442-2452.

dair bir mukaddime yazmıştır. Bu mukaddime de ayrıca Allah Teâlâ'nın Kur'ân'ı sâir kelimelerden üstün bir konuma getirdiği belağat ve i'caz konularından da bahsetmiştir.⁴²

Taberî, tefsiri kaleme alırken Hz. Peygamber'den, sahabeden ve tabiînden âyetlerin tefsiriyle alakalı olarak gelen merfû, mevkûf, maktû' rivayetleri derlemeyi amaçlamıştır. Aktarmış olduğu rivayetlerin senetlerinin tümünün sahih olduğu gibi bir iddiada bulunmamış, bir bakıma rivayetlerin zayı olmaması düşüncesiyle hareket etmiştir. Örneğin '*makâm-ı mahmûd'un*' yorumuna dair *Tefsîr*'inde Ahmed b. Hanbel'in görüşünü –isim vermeden- yine bu anlayış çerçevesinde zikretmiştir.⁴³ Taberî *Tefsîr*'inde rivayetlerle yetinilmemiş, ayetler tefsir edilirken lügat, nahiv, fıkıh, kelam gibi ilimleri ilgilendiren konularda geniş açıklamalar yapmıştır.

Taberî'nin bir diğer eseri ise daha önce de adı geçen *İhtilâfû'l-Fukahâ*'dır. Bu eser bazı kaynaklarda *İhtilâfu Ulemâi'l-Emsâr fî Ahkâmi Şerâii'l-İslâm* adı ile zikredilmektedir.⁴⁴ Taberî bu eserinde *Tefsîr* ve *Târîh* kitaplarının aksine fakihlerin⁴⁵ ihtilaflarını ve birleştikleri konulardaki rivayetleri zikrederken habere senetten daha fazla önem vererek rivayetleri senetsiz bir şekilde zikretmiştir.⁴⁶

Taberî'nin bir diğer eseri ise *Tehzîbü'l-âsâr ve tafsîlü's-sâbit 'an Resûlillâhi sallallâhu aleyhi ve sellem mine'l-ahbâr'*dir. Aşere-i mübeşşere ile Ehl-i Beyt mensupları ve onların mevâlisinin rivayet ettiği hadislerden oluşan bu eser tamamlanamamıştır.⁴⁷

Taberî'nin diğer bir eseri ise *Zeylû'l-müzeyyel*'dir. Bu eser Taberî'nin ricâl tarihine dair yazmış olduğu bir eser olarak görülmüştür.⁴⁸ Taberî H. 300 yılından sonra tamamlamış olduğu bu eserinde Hz. Peygamber'in vefatından önce ya da sonra vefat eden sahabeleri anlatmıştır.⁴⁹

⁴² et-Taberî, *Tefsîr*, XV, s. 1-15.

⁴³ et-Taberî, *Tefsîr*, XV, s. 47.

⁴⁴ et-Taberî, *Târîh*, Muhammed Ebû'l-Fadl İbrahim Mukaddimesi I, s. 15.; el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, VI, s. 2457.

⁴⁵ İmam Mâlik, Abdurrahman el-Evzâi, Süfyân es-Sevrî, Muhammed b. İdrîs eş-Şafîi, Ebû Hanîfe en-Numan b. Sâbit, Ebû Yusuf Yakub b. Muhammed el-Ensârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. el-Hasen eş-Şeybânî ve İbrahim b. Hâlid Ebû Nasr el Kelbî gibi fakihlerin görüşlerini yer verirken Ahmed b. Hanbel'in görüşlerine yer vermemiştir. Detaylı bilgi için bkz: el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, VI, s. 2457-58.

⁴⁶ el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, VI, s. 2451.; Fayda, "Taberî". XXXIX, 315.

⁴⁷ el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, VI, s. 2442.; Fayda, "Taberî", XXXIX, 317.; Fatma Akdokur, "Tehzîbü'l-âsâr Bağlamında et-Taberî'nin Hadisçiliği (224-310 H)", Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010).

⁴⁸ el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, VI, s. 2444.

⁴⁹ el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ*, VI, s. 2457. Carl Brockelmann, *Târîhü'l-edebi'l- 'arabî*, çev. Abdulhalim en-Neccar, Kahire: Dâru'l-Meârif, 2. Baskı, t.y., III, s. 47.

Bu kitapların haricinde Taberî'ye nispet edilen daha birçok kitabı vardır. Bu kitaplardan bazıları günümüze ulaşmamış, bazılarının da bir kısmı günümüze ulaşmıştır.⁵⁰ Onun *Târîh* eseri hakkında aşağıdaki başlıkta geniş bilgi verilecektir.

2. Taberî Öncesi İslam Tarihi Yazımı

İslam'ın ilk başlarında tarih yazıcılığı siyer ve meğâzî tarzında başlamıştır.⁵¹ Kur'ân ayetlerinin tefsiri ve hadislerin açıklanması, bunların iniş ve söyleniş nedenlerinin bilinmesini gerektirdiğinden, Hz. Peygamber'in peygamberlik dönemi hakkında rivayet edilen menkıbe ve olayların çok erken zamanda toplanıp kayıt altına alınması mecburiyeti doğmuş, bu şekilde ilk kez Hz. Peygamber'in hayatından bahseden siyer ve meğâzî eserleri telif edilmeye başlanmıştır.⁵² İlk siyer ve meğâzî eserlerinde birçok ayet ve tefsirlerinin bulunması bu anlayışın neticesinde gerçekleşmiştir.⁵³

Kur'ân'da Hz. Peygamber'in yanı sıra geçmiş peygamberlerin ve ümmetlerin yaşantılarına ilişkin birçok ayetin bulunması ve Hz. Peygamber'i de peygamberlik zincirinin son halkası, insanlık tarihini de bir bütün olarak kabul eden Müslüman tarihçiler, zorunlu olarak peygamberler tarihi hakkında araştırmalara da yönelmişlerdir. Bunun yanında ehl-i kitab'a mensup kişilerin Müslüman olmaları ile önceki bilgi birikimlerini İslâm'a taşımaları da bu konuda etkili olmuştur. Nitekim ehl-i kitap kültürü içerisinde gelen Ka'bu'l-Ahbâr (ö. 32/652), Abdullah b. Selâm (ö. 43/663) ve Vehb b. Münebbih (ö. 114/732) gibi zatların, Kur'ân'ın kapalı bıraktığı veya detaya girmeden anlattığı geçmiş ümmetlere dair haberleri gerek İncil ve Tevrat'tan gerekse de nüzul bağlamında henüz bilinmeyen kitaplardan ve sahifelerden alarak detaylıca anlatmışlardır.⁵⁴ Onlardan her biri bu aktarımlarda Hz. Peygamber'in yaşantısına dair

⁵⁰ Taberî'ye nispet edilen kitaplar için bkz. el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, VI, s. 2457-2458-2459.; ez-Zehbî, *Siyeru A'lâmi'n-nübelâ*, XIV, s. 278.; et-Taberî, *Târîh*, Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim'in mukaddimesi, I, s. 15.; Fayda, "Taberî", XXXIX, 317.; İğdi, "Bir Siyer Müellifi olarak et-Taberî - Târîhu'r-Rusûl ve'l-Mülûk Özelinde ", s. 22-27.; el-Hamevî, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, VI, s. 2443.

⁵¹ Ahmed Emîn, *Duha'l-İslâm*, Kahire: Mektebetü'l-Usra, 2003, s. 637-638.

⁵² Günaltay, *İslam Tarihinin Kaynakları -Tarih ve Müverrihler-*, s. 17.

⁵³ Şaban Öz, *İlk siyer kaynakları ve müellifleri*, İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı, 2008, s. 16.

⁵⁴ Öz, Şaban, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, s. 51-52.

doğrudan anlatılardan ziyade, yaratılış, geçmiş ümmetler ve nebiler gibi Hz. Peygamber öncesi döneme dair haberler nakletmişlerdir.⁵⁵

İlk dönemde⁵⁶ siyer ve meğâzî alanında eser kaleme alan birçok müelliften bahsedilse de bu eserlerin az bir kısmı bugüne ulaşabilmiştir.⁵⁷ Urve b. Zübeyr (ö. 94/713),⁵⁸ Ebân b. Osman (ö. 105/723),⁵⁹ İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/741)⁶⁰, Musa b. Ukbe (ö. 141/758) bilinen ilk siyer ve meğâzî müelliflerindendir.⁶¹

Hicri II. Yüzyılın ilk yarısı ise siyer ve meğâzî yazıcılığı açısından oldukça verimli bir dönem olmuştur. Bu dönemde müellifler kendilerine ulaşan risaleler ve sahifelerin yanı sıra yeni kaynakları da tarih yazımına dahil ederek kapsamlı telifler ortaya çıkarmışlardır. Ayrıca kendilerine ulaşan malzemeleri konularına göre tasnif ederek kronolojik çerçeve dahilinde eserler üretmeye başlamışlardır. Bunun ilk örneklerinden biri sayılabilecek isim şüphesiz İbn İshak'tır (ö. 151/768).⁶² Onun eseri, siyer kitaplarına günümüzde bilinen şeklini vermiş olması açısından ayrı bir önem taşımaktadır.⁶³

İbn İshak'ın *es-Sîre*'si zamanın yaratılışından başlayarak kendi dönemine kadar devam eder. Ancak eserin bize ulaşan hali sadece siyer ile ilgili olan kısmıdır. Bize ulaşmayan diğer kısımların içeriğini ise başta İbn Hişâm olmak üzere ondan iktibaslar yapan İbn Sa'd, Belâzürî ve Taberî gibi âlimlerin eserlerinden öğrenmekteyiz. İbn İshak,

⁵⁵ Ka'bu'l-Ahbâr'a nisbet edilen eserler olsa da hiçbirisi günümüze ulaşmamıştır. Yalnızca şifahi yollarla ondan aktarılan rivayetler nakledilmiştir. Ka'bu'l-Ahbâr'a nisbet edilen eserler için bkz. Fuat Sezgin, *Târîhu't-Turâsi'l-Arabî*, I, 122; Özcan Hıdır'ın *Yahudi Kültürü ve Hadisler* eseri ve Şaban Öz'ün *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri* eserinde Ka'bu'l-Ahbâr'ın eserinin olmadığını söylemeleri, Fuat Sezginin nisbet ettiği eserlerini görmediklerini göstermektedir. Abdullah b. Selâm'a nispet edilen bazı risaleler ise günümüze ulaşmıştır. Yine Ka'b gibi ondan da yaratılışa, geçmiş nebiler ve ümmetlerine, kehanetlere ve Hz. Peygambere dair haberler nakledilmiştir. Vehb b. Münebbih'e ise birçok kitap atfedilmiştir. Diğerleri gibi onda da yaratılış bahisleri ile geçmiş peygamberlere ve ümmetlerine dair rivayetleri bulmak mümkündür. Detaylı bilgi için bkz. Özcan Hıdır, *Yahudi Kültürü ve Hadisler*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2006, s. 353.; Mustafa Fayda, "Abdullah b. Selâm", DİA, I, 135.; Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, s. 93-114.

⁵⁶ Dönemsel ve anlayış merkezli bir tasnife tabi tutarak tarih yazıcılığını ele alan Şaban Öz'ün tasnifine göre belirtilmiştir. Tasnif için bkz. Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, s. 116-117.

⁵⁷ Fayda, "Abdullah b. Selâm", DİA, I, 135.; Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, s. 93-114.

⁵⁸ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, s. 115.

⁵⁹ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, s. 160.

⁶⁰ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, s. 169.

⁶¹ Detaylı bilgi için bkz. Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*; Fayda, Mustafa, "Siyer ve Megâzî", DİA, XXXVII, 321.

⁶² Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, s. 199.

⁶³ Fayda, "Siyer ve Megâzî", DİA, XXXVII, 321.

râvilerini titizlikle gösterip değerlendirmelere çok nadiren yer vererek hadisçilere yakın bir yöntem izlemiştir.⁶⁴

İbn İshak, eserinde tarihi vakaları anlatırken birçok ayetin tefsirini yaparak tarih anlatımında Kur'ân'ı kaynak olarak kullanmış ve adeta Kur'ânî anlatımı, tarihî anlatım şeklinde aktarma yoluna gitmiştir.⁶⁵ Sözelimi Hendek gazvesinde Müslümanların içinde bulundukları durumu anlatırken doğrudan Kur'ân'dan faydalanmıştır. İbn İshak, Hendek Gazvesini “*Hani düşman orduları sizin üstünüzden ve altınızdan gelmişti. Sizin de gözleriniz kaymıştı, yürekleriniz ağızınıza gelmişti ve sizler de o anda Allah hakkında bir kısım zan da bulunuyordunuz.*”⁶⁶ ayetinden mülhem bir şekilde “*Böylece bela çok büyüdü, korku arttı, altlarından ve üstlerinden düşmanları geliyordu. Müminler bile (kötü) zanlar beslemeye başladılar. Münafıkların bazılarında nifak parıldadı...*”⁶⁷ şeklinde almış ve tarihî anlatıma dönüştürerek aktarmıştır.⁶⁸

İbn İshâk'ın eserinin günümüze ulaşmasında en büyük paya sahip isim şüphesiz İbn Hişâm'dır. Nitekim o, İbn İshâk'ın *es-Sîre*'sini yeniden tertip ederek *es-Sîretü'n-Nebeviyye* adı ile ün kazanan eserini meydana getirmiştir. Ancak İbn Hişâm bu eseri olduğu gibi nakletmek yerine üzerinde birtakım tasarruflarda da bulunmuştur. Nitekim kendisi de bu eserin naklinde izlediği metodu şu şekilde dile getirmiştir:

Ben bu kitaba, İsmail b. İbrahim'in zikri ile başlayacağım. Onun evlatlarından büyüktен küçüğe doğru olmak suretiyle tek tek Hz. Peygamber'in atalarını zikredeceğim. Hz. İsmail'den Hz. Peygamber'e kadar gelen soyu zikredeceğim. Onların başlarından geçen hadiseleri anlatacağım. Bunun dışında ihtisar olsun diye Hz. İsmail'in Hz. Peygamber'e uzanan o soy silsilesinin dışında kalan soyla ilgilenmeyeceğim. Ayrıca İbn İshak'ın bu kitapta zikretmiş olduğu Hz. Peygamber ile alakası olmayan şeyleri, hakkında ayet indirilmeyen veya Kur'ân ekseninde bir bilgi değeri oluşturmayan şeyleri zikretmeyeceğim. Bu eserin telif gayesine uygun olmayan ve hâdisenin tefsiri veya kaynağı olma gibi bir özelliği taşımayan her türlü İbn İshak rivayetlerini

⁶⁴ Chikh Bouamrane, “İslam Tarihçiliği ve Tarihlerine Bir Bakış”, Çev. Nesimi Yazıcı, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 30, (t.y.) s. 1.

⁶⁵ Örnek için bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî, *Sîretü İbn İshâk*, thk: Ahmed Ferîd, Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmiyye, 2004, s. 392-408.; Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, thk: Mustafa es-Sekâ, İbrâhim el-Ebyâr, Abdu'l-Hafız Şelebî, Beyrut: Dar'u İhya'ut-Turasil-Arabi, t.y., I, s. 188-198.; Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, s. 263-264.

⁶⁶ Ahzâb 33/10.

⁶⁷ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I, s. 192.

⁶⁸ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, s. 264.

zikretmedim. Bundan başka İbn İshâk'ın zikrettiği ancak şiiri iyi bilen insanların hiç duymadıkları bazı şiirleri de zikretmedim. Söylenmesi çok abes olabilecek bazı sözleri de zikretmekten imtina ettim. İnsanların bir kısmının yadırgayacağı şeyleri de almadım. Ayrıca İbn İshak'a nispet edilen ancak el-Bekkâî'nin onaylamadığı bilgileri de ben bu kitaba almadım. Bunların dışındakilerinin tamamını rivayetin ona ulaştığı ve ondan bilinen tarzı ile eksiksiz bir şekilde anlattım.⁶⁹

Bunlara ek olarak İbn Hişâm, eserinde İbn İshâk'ın aktardığı rivayetlerde kendisine kapalı gelen bazı kelimeleri açıklamış bazılarını ise tashih ederek kendi görüşünü belirtmiştir. Ayrıca İbn İshâk'ın nakletmiş olduğu rivayetlerin dışında farklı görüşlere yer vererek kimi yerlerde onun görüşlerini tenkit ederken kimi yerlerde ise onun rivayetlerine sansür uygulamıştır.⁷⁰

İbn Hişâm, tıpkı İbn İshâk gibi tarih anlatımında Kur'an'ı kaynak olarak kullanmıştır. Ayetlerin kullanımına bakıldığında İbn Hişâm, kimi zaman aktarmış olduğu rivayette geçen bir kelimeyi ayet ile açıklamış kimi zamanda tarihî bir olayı anlatırken kullanmış olduğu ayet içerisindeki garîp kelimelere bazen başka bir ayet⁷¹ bazense kendi tarafından bir açıklama getirmiş bir başka deyişle ayetin tefsirini yapmıştır.⁷²

III. yy. gelindiğinde ise ilk olarak Vâkıdî'den bahsetmek gerekir. Vâkıdî de selefleri gibi anlatımlarında ayetlerden büyük ölçüde yararlanmış, ilgili konularda istifade ettiği ayetlerin tefsirlerini yapmıştır.⁷³ Vâkıdî de İbn İshâk gibi tarihi olayların aktarımında ayetleri kullanırken Kur'anî anlatımı tarihî anlatıma dönüştürerek aktarma yoluna gitmiştir.⁷⁴ Sözgelimi Tebük seferinde, kendisinden binek isteyenlere Resulullah'ın cevabını, ayetten iktibasla; *“Ağlayanlar Resul'e gelerek, kendilerini taşıyacak binek istediler. Onlar ihtiyaç sahibi idiler. Resulullah, ‘Sizi bindirecek bir binek bulamıyorum.’ deyince ağlayarak geri döndüler.”*⁷⁵ şeklinde vermektedir.

⁶⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I, s. 4.

⁷⁰ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, s. 360- 368.

⁷¹ Örnek için bkz. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I, s. 218-219-225-384.; Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, s. 360.

⁷² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I, s. :56-57-218-219-384.; Detaylı bilgi için bkz. İsmail Cerrahoğlu, “İbn Hişâm ve Sîresindeki Garîbü'l-Kur'an”, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi 3, (1977), s. 9.

⁷³ Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî, *el-Meğâzî*, thk: Marsden Jones, yay.y., y.y. t.y., I, s. 319-320-321.; Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, s. 337.

⁷⁴ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, s. 337.

⁷⁵ Tevbe 9/92.; Vâkıdî, *el-Meğâzî*, III, s. 993.; Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, s. 338.

Vâkıdî'nin bir dönem kâtipliğini yapan İbn Sa'd ise İslam'dan önceki dönemle ilgili bilgi verirken, peygamberler tarihini İslam'ın gelişiyile sınırlandırmıştır. Merkeze Hz. Peygamber'i alarak onun çerçevesinde geçmiş peygamberlerden babası sayılanları zikrederek eserine başlamıştır. Hz. Peygamber'in nesebini zikrettikten sonra Hz. Adem'in yaratılışından başlayarak sırasıyla Havva, İdris, Nuh, İbrahim ve İsmail'i zikrederek eserine giriş yapmıştır.

İbn Sa'd eserinde birçok ayeti gerek delillendirme konusunda gerek haber kaynağı olarak gerekse de esbâb-ı nüzul rivayetleri çerçevesinde çokça kullanmaktadır. Sözelimi Bedir savaşındaki mübârezeyi anlattıktan sonra, “(...) Bu mesele ile alakalı şu ayet inzal edilmiştir: ‘Şu iki grup, Rableri hakkında tartışan iki hasımdır.’⁷⁶ O kimseler hakkında *Enfâl* suresi inmiştir: ‘Fakat biz büyük bir şiddetle yakalayacağımız gün, kesinlikle intikamımızı alırız.’⁷⁷ Bu ayette belirtilen gün Bedir günüdür.” demek suretiyle indirilen ayetleri bu minval üzere kullanmıştır.⁷⁸

3. Târîhu'l-Ümem Ve'l-Mülûk

Taberî'nin kendi döneminde tercih edilen rivayetçi-nakilci tarih anlayışı⁷⁹ ile yazmış olduğu *Târîhu'l-Ümem Ve'l-Mülûk* adlı eseri *Târîhu'r-Rusû'l ve'l-Mülûk ve Ahbâruhum ve Men Kâne fî Zemeni Külli Vâhidin minhüm, Târîhu'r-Rusûl ve'l-enbiyâ' ve'l-mülûk ve'l-hulefâ, Ahbârü'r-Rusûl ve'l-mülûk, Târîhu't-Taberî* isimleriyle de anılır. Taberî bu eserini tefsir eserinden sonra yazmıştır. Nitekim Hatîb el-Bağdâdî, Taberî'nin tefsir ve tarih eserleri yazma konusunda öğrencileriyle arasında geçen şu muhaveresini aktarır:

Taberî, arkadaşlarına; “Kur'ân'ın tefsiri konusunda benimle birlikte çalışır mısınız?” şeklinde sormuştur. Arkadaşları ise “ Ne kadar hacimde olacak?” diye soruya soru ile karşılık vermişlerdir. Bunun üzerine Taberî “Otuz bin yaprak” cevabını vermiş. Arkadaşları (talebeleri); “Bu eseri tamamlamaya birkaç ömür anca yeter” demişlerdir. Bu cevap üzerine Taberî, tefsirini ihtisar ederek üç bin yaprakta özetledi. Bir müddet sonra yine ashabına; “Hz. Adem'den günümüze kadar gelen bir dünya tarihi

⁷⁶ Hac 22/19.

⁷⁷ Duhan 44/16.

⁷⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrut, y.y., t.y, 1957, II, s. 16-24.; Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, s. 375.

⁷⁹ Hasan Aydın, “İslam Orta çağında Nakilci ve Akılcı Tarih Anlayışları: Taberî ve İbn Haldûn Örneği”, *Tarih Yazımı Dergisi* 1/1, (2019): 1.

eseri yazma da benimle birlikte çalışır mısınız?” diye tekrar soru yöneltmiştir. Ashabı ise aynı şekilde “Ne kadar hacim de olacak?” diye soru ile karşılık vermişler. Bunun üzerine Taberî, Kur’ân tefsiri için zikrettiği rakamın aynısını bu eser için de zikretti. Ashabı ise daha önce verdikleri cevaba denk bir cevapla yine karşılık verdiler. Taberî ise; “Himmet ve azim ölüp gitmişler ah! ah!” demiştir. Sonuçta tarih eserini de tıpkı tefsiri gibi kısa tutmuştur.⁸⁰

Taberî, neticede *Tefsîr*’ini 8 senede yazdıktan sonra (h.283-290) hemen ardından *Târîh*’ini yazmaya başlamış ve eseri 13 senede tamamlamıştır (h. 290-303).⁸¹ Nitekim *Târîhu’l-ümem ve’l-mülûk*’de de son olarak 22 zilhicce h. 302 (8 Temmuz 915) tarihi zikredilmiştir. Taberî’nin *Târîh*’inin içeriğine geçmeden önce ilk olarak onun tarih anlayışından bahsetmek yerinde olacaktır.

Hem tefsir hem de tarih ilminde büyük bir öneme sahip olan Taberî’ye göre tarih ilminin bilgi kaynağı aklî deliller veya beşerî düşünceler değil aksine tarihin verilerine bizzat müşâhede veya semâ yoluyla elde edilen, râvilerin naklettiği haber ve rivayetlerle ulaşılabilir.⁸² Bu sebeptendir ki eserinde aktarmış olduğu rivayetlerin neredeyse tamamında herhangi bir eleştiriye⁸³ yer vermemiştir. Eline geçen her türlü rivayeti içeriği ne olursa olsun tartışma konusu yapmaksızın toplayıcı ve kaydedici bir mantıkla biriktirerek aktarma yoluna gitmiş, aktardıktan sonra rivayetler üzerine az da olsa değerlendirmeler yapmıştır.⁸⁴ Rivayetler arasında tercihlerini başta Kur’ân olmak üzere hadis ve akla uygunluk çerçevesinde beyan etmiştir.⁸⁵

Taberî, mukaddimesinde tarih aktarımı ile alakalı görüşlerini şu şekilde açıklamıştır:

⁸⁰ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, Beyrut: Dârü’l-Garbi’l-İslami, 1. Baskı, 2001, II, s. 550-551.; el-Hamevî, *Mu‘cemü’l-üdebâ’*, VI, s. 2442.

⁸¹ Mustafa Şâkir, *et-Târîhu’l-A‘rabî ve’l-Müerrihûn*, yay.y:Dârü’l-İlmi’l-Melâyîn, 1983, s.253.

⁸² Mustafa Soycan, “Tefsir-Siyer İlişkisi ve Taberî Örneği”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Aralık Sayısı, (2019), s. 476.

⁸³ Eleştirdiği yerlerden bir tanesine örnek olarak; Yaratılışın başlangıcı ve ilk önce yaratılan meselesinde İbn İshâk’ın bu meselede sözlerini kimseye dayandırmadan senetsiz olarak söylemesi üzerine Taberî, bu hilkat meselesinin, ancak Allah’ın yahut elçisinin haber vermesiyle anlaşılacak bir husus olması yönüyle eleştirmiştir. et-Taberî, *Târîh*, I, s. 36.

⁸⁴ Örnek olarak Âdem’in, Cuma gününün hangi vaktinde yaratıldığı ve hangi saatinde yere indirildiği hakkında nakledilen haber ve rivayetleri aktarırken “Âdem, öğle namazıyla ikinci namazı arasında cennetten çıktı, Allah onu yere indirdi, Âdem cennette ahiret günleri hesabıyla yarım gün kalmıştı, bu yarım gün dünya yılları hesabıyla 500 yıl eder, çünkü ahiret günlerinin her biri dünya yılları hesabıyla bin yıl eder.” Haberi naklettikten sonra bu haberin, geçip giden bilginlerimiz vasıtası ile Hz. Peygamber’den rivayet edilen haberlere aykırı olduğunu söylemektedir. et-Taberî, *Târîh*, I, s. 120.; Benzer örnekler için bkz. et-Taberî, *Târîh*, I, s. 129-130.

⁸⁵ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 40.

Benim bu kitabıma göz atanlar bilsinler ki, bu eserde zikrettiğim her hususa dair bilgi ve haberler çok az bir kısmı hariç olmak üzere akli deliller ile idrak edilebilecek veya kişilerin düşünce ve akıl yürütmeleri ile buldukları sebeplere dayanmaz. Yalnızca senetlerini belirtmek suretiyle o haberi rivayet eden râvilerin belirttiği haberlere dayanır. Nitekim geçmişte vuku bulan hadiseler ve daha sonra bu hadiselerle dair aktarılan haberlerden her biri bu hadiseleri bizatihi gözleri ile müşahade etmeyen ve o hadisenin gerçekleştiği zamanda yaşamayanlara ancak o hadiseleri gören veya işitenlerin bildirmeleri ile ulaşılabilir. Bu, akılla veya fikir yürütme ile bilinmesi mümkün olmayan bir şeydir. Bu sebeple bu eserde zikrettiğim geçmiş hadiselerle dair haberleri sahih bulmayıp reddedenler bilmelidirler ki, bu haberleri biz kendi kafamızdan uydurmuyoruz. Aksine bu rivayetler râviler tarafından bize aktarılmıştır. Bize nasıl aktarılmış ise biz de üzerinde herhangi bir değişiklik yapmadan aynı şekilde aktarıyoruz.⁸⁶

Mukaddimede belirttiği hususlardan da anlaşılacağı üzere Taberî'ye göre tarihî bilgiye ulaşmak ya olaya şahit olmak ya da olaya şahit olanlardan nakille mümkündür. Tarihî bilgiye akıl yürütme yoluyla ulaşamaz. Bu itibarla Taberî, aktarmış olduğu rivayetlerin doğruluğunun sorumluluğunu kendisi üzerine değil de senetteki râvilerin üzerine bırakmaktadır. Ayrıca bu rivayetlerin doğru kabul edilip edilmemesini ise okuyucunun tercihine bırakmıştır. Buradan da anlaşıldığı üzere aktarmış olduğu rivayetler karşısında çok azı hariç⁸⁷ tercih etme ve görüş bildirmeden uzak bir tavır sergilemiştir. Nitekim bu husus ile alakalı olarak Taberî, Allah'ın mahlukatı altı günde yaratması hadisesini anlatırken: *“Bir kimse (bana) şöyle bir soru sorarsa; Allah'ın, mahlukâtı yaratmış olduğu altı günün her bir gününün dünya hesabıyla bin yıla karşılık geldiğini ve bunların insanlar arasında bilindiği gibi günler olmadığını söylüyorsun. Peki buna delilin nedir? Oysaki, Allah, Gökleri ve yeri ve içerisindekileri altı günde yarattığını belirtmektedir. Senin bahsettiğin gibi buyurmamıştır. O zamanki ayetlerin muhatapları olan kimselerin gün kavramından anladıkları ise; fecrin doğuşundan güneşin batmasına kadar geçen süredir. Şüphesiz ki Allah'ın kullarına hitabı da malum ve meşhur olan*

⁸⁶ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 7-8.; Değerlendirme için bkz. R. Stephen Humphreys, *İslam Tarih Metodolojisi – Bir Sosyal Tarih Uygulaması*–, çev. Murteza Bedir-Fuat Aydın, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2004, s. 117-121.;

⁸⁷ Eleştiride bulunduğu yerlerden bir tanesine örnek olarak; Ay'ın üzerindeki lekelerden bahsederken aktarmış olduğu rivayetler üzerine şöyle der: ‘Burada naklettığımız haberlerden birinin senetleri doğru ve güvenilir olsa idi, biz senedi güvenilir olanının rivayetini doğru ve sahih olarak kabul ederdik, fakat her iki haberin de senetleri güvenilir değildir. Bundan dolayı, güneş ile ayın başka hallerde olmasının sebeplerine dair senetle nakledilen bu iki haberi kesin olarak kabul etmeyi caiz görmedik.’ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 78.

manalara göredir. Senin bu tefsirin ise gün kavramının bilinen ve meşhur olan anlamının haricinde bir şeydir. Ayrıca Allah, bir şeye emrettiğinde o emir hemen gerçekleşir. Ol der ve o şey hemen olur. Sözelimi Allah; ‘Bizim buyruğumuz bir anlık bakış gibi tek bir sözdür.’⁸⁸ buyurmuştur. Bu suale cevap olarak Taberî; Bu eserimizde daha önce belirttiğimiz gibi aktaracağımız her rivayet ve haberde Hz. Peygamber’den aktarılan hadis ve nakillerle salih seleflerimizden nakledilenleri esas almaktayız. Şahsi düşünce ve fikirlerle ulaşılan malumatlara itibar etmemekteyiz. Kaldı ki bu hadiseler kişisel görüş ve çıkarımlarla elde edilebilecek bilgiler değildir.” diyerek cevap vermiştir.⁸⁹

Taberî henüz kitabın girişi için yazmış olduğu mukaddimede bu eseri yazmakla neyi hedeflediğini açıkça belirterek adeta kitabın içeriğini yansıtan bir mukaddime ile söze başlamıştır. O şöyle der:

Ben bu kitabımda hilkatten başlayarak her devir peygamberlerin, halifelerin ve hükümdarların tarihlerini anlatacağım. Yine bu kitabımda onların her birine bahsedilen nimetleri, hüküm sürdükleri devirlerde gerçekleşen hâdiseleri kısaca aktaracağım. (...) Bununla beraber bunlardan her birinin yaşadığı müddeti, ölüm tarihini kaydedeceğim. Bundan önce bahsedilmesi daha makul olanı başa alarak zaman kavramı, onun mahiyetini ve niceliğini anlatacağım. (...) Geçmiş peygamberler ve hükümdarları anlattıktan sonra Hz. Peygamber’i, sahabilerini onların isim ve künyelerini, soylarını, yaşlarını, bunlardan her birinin vefat yerlerini ve tarihlerini zikredeceğim. Akabinde de hayırlı işlerde onların peşinden giderek onları örnek almış tâbiîn’i ve onların ardından gelen haleflerinden şartlarımıza uygun bir şekilde bahsedeceğim. Buna ek olarak o kimselerden rivayet ve nakilleri kabul edilmeyenlerin yanı sıra rivayet ve nakilleri zayıf sayılanlar hakkında bilgiler vereceğim. Ayrıca bu kimselerin aktardıkları nakillerin niçin zayıf sayıldığının sebepleri ve illetleri üzerinde duracağım.⁹⁰

Bu eseri esas itibarıyla iki kısma ayırmak mümkündür: Birinci kısımda zamanın yaratılışından başlayarak Hz. Peygamber’in doğuşuna kadar olan olaylar üzerinde durmaktadır. Ancak daha önce mukaddimede zaman ile ilgili aklında oluşan soruları yazmakla konuya aslında mukaddimede giriş yapmıştır. Bu soruların başlıcaları şunlardır: Zamanın mahiyeti nedir? Bir bütün olarak başlangıcı ve sonu ne kadardır? Allah, zamanı

⁸⁸ Kamer 54/50.

⁸⁹ et-Taberî, *Târih*, I, s. 57-58.

⁹⁰ et-Taberî, *Târih*, I, s. 6.

yaratmadan evvel herhangi bir şeyi yaratmış mıdır ve acaba zaman fâni midir? Eğer zaman fâni ise o da yok edildikten sonra Allah'ın zatından başka herhangi bir varlık olacak mıdır? Allah tarafından zaman yaratılmadan önce ne gibi şeyler vardı? Zaman yok edildikten sonra diğer mahlukatlar kalacak mıdır? Zamanın yaratılışı nasıl başladı ve yok oluşu nasıl gerçekleşecek?⁹¹ Taberî, bu soruların cevabını genel manada Kur'ân ayetlerini esas alarak cevaplamıştır.

Taberî, *Târîh*'ine zamanın yaratılışı ile başlamasının sebebinin ise Ay ve Güneş'ten hangisinin daha önce yaratıldığı meselesini açıkladıktan sonra şöyle demiştir:

Bu kitabımızda güneş ve ay hakkında aktarmış olduğumuz rivayetlerin yeterli olduğunu düşünmekteyiz. Bu bölümde göklerin ve yerin nasıl yaratıldığını ve Allah'ın tüm mahlukatı nasıl yarattığına dair başlıkları ele almadığımız gibi güneş ve ay hakkında nakledilen birçok haberi de aktarmaktan imtina ettik. Nitekim daha önce izah ettiğimiz üzere amacımız, zaman kavramını belirtmek suretiyle hükümdarlar ile peygamber tarihinden bahsetmektir. Zaman ve tarih sadece gün ve gecelerle belirlenebileceğinden gece ve gündüzü de ele aldık. Dolayısı ile gün ve geceler de ay ve güneşin uzaydaki hareketleri ile belirlendiği için bunlardan da bahsetme gereği duyduk.⁹²

Taberî, zamanın yaratılışından bahsettikten sonra Hz. Âdem'in yeryüzüne gönderilişinden, Âdem ve Havva kıssasından, İblis'in isyanından, Habil ve Kabil'in kıssasından bahseder. Buradan itibaren Hz. Peygamber'in doğumuna kadar peygamberler tarihi işler. Sırasıyla Hz. Şit, Nuh, İbrahim, Lût, İsmail, İshak, Eyüp, Şuayb, Yakup, Yusuf, Musa, İlyas, Elyasa, Dâvûd, Süleyman, Hud, Salih, Yunus, Yahya, İsa peygamberlerin kıssalarından ve gönderilmiş oldukları kavimlerden, Rumlardan, İsrail oğullarından, Araplardan ve Fars'ların tarihlerinden bahsetmektedir. İlk siyer müelliflerinin yaptığı gibi Taberî de mitolojik anlatılarla bu kısmı tamamlamıştır.

Eserin ikinci kısmı ise Hz. Peygamber'in doğuşundan H. 302 yılına kadar olan kısmı kapsar. Taberî, Hz. Peygamber'in hicretine kadar anlatılan olaylarda, henüz hicri takvim başlamadığı için belirli bir tarih vermeden kişi ve olayları bir bölümlleme aracı olarak kullanmıştır. Hicretten sonra ise yıl yıl⁹³ gerçekleşen önemli hâdiseleri kendisinin

⁹¹ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 6.

⁹² et-Taberî, *Târîh*, I, s. 78.

⁹³ Müslüman tarih yazıcılığı formlarından birisi olarak kullanılan yıllık form veya kronik form olarak adlandırılan bir tarihlendirme sistemidir. Bu tarihlendirme sisteminde örneğin 'H. 9. Yılda Meydana Gelen

ulaşabildiği rivayetler çerçevesinde alt alta sıralamak suretiyle aktarmıştır.⁹⁴ Hatta bazı olayları ay, gün ve günün adı varsa onu da zikretmiştir. Buradaki tarihlendirmede de bazen hicri takvimi bazen Süryani takvimi⁹⁵ bazen de halife, kral veya ileri gelen önderlerin tahta geçişlerini⁹⁶ ya da ölümlerini⁹⁷ esas alarak tarihlendirmiştir. Ayrıca İkinci bölümde hicretin 7. yılından itibaren başlayarak Hac emirliğini yerine getiren kişilerin isimlerini kitabının sonuna kadar anlatmış olduğu her yılın son satırlarında zikreder.⁹⁸

Esas itibariyle eserin ikinci kısmını kendi içerisinde dört parçaya ayırmak mümkündür. İlk parçası Hz. Peygamber'in soyu ile başlayıp vefatına kadar olan bölümdür. İkincisi H. 10-40 yılları arası Râşid halifeler bölümüdür. Üçüncüsü H. 41-131 yılları arası Emevîler bölümüdür. Dördüncü ve son parçası ise H. 132-302 yılları arası kendi dönemine kadar olan bölümdür. Tüm bu tarihi süreçler, rivayetlerle belli başlıklar altında yorumsuz bir biçimde sıralanmıştır. Rivayetler verilirken hadis geleneğinde olduğu gibi rivayet zinciri olduğu gibi aktarılır. Ancak Taberî, her bir rivayetin rivayet zincirini tam olarak aktarsa da bazen aradaki râvileri kaldırarak doğrudan en üstteki râvi'den aktardığı da olmuştur. Bu ise aslında hadisle tarih arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Nitekim hadis ile tarihin isnad algıları birbirinden farklıdır. Hadisler, genellikle bir olayın birbirine bağlı unsurlarıyla anlatılmasının söz konusu olmadığı metinlerdir. Bir muhaddisin temel görevi kendisine ulaşan hadis metnini Hz. Peygamber'e ulaştırmaktır. Bütün rivayetleri birbirine bağımlı bir şekilde bir kıssanın anlatımı amaçlanan bir şey değildir. Tarih yazıcılığında ise olayları birbirine bağlamak

Olaylar' başlığı altında o yılda gerçekleşen önemli hadiseler anlatılır. Dolayısıyla yıllarca sürebilen olaylar, istisnaları olsa bile ardışık olarak verilmediği için olayın gelişim çizgisine ancak bütün yılları ayrı ayrı takip ederek ulaşılabilir. Detaylı bilgi için bkz. Nahide Bozkurt, *Müslüman Tarihçilerin Dünya Tarihi Tasarımları*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2020, s. 18-19.

⁹⁴ Aydın, "İslam Orta çağında Nakilci ve Akılcı Tarih Anlayışları: Taberî ve İbn Haldûn Örneği", s. 30.

⁹⁵ et-Taberî, *Târih*, VIII, s. 482.

⁹⁶ et-Taberî, *Târih*, IV, s.42.

⁹⁷ et- Taberî, *Târih*, IV, s. 148.

⁹⁸ Birkaç sene çeşitli sebeplerden dolayı zikredilmemiştir. Örn. 194 yılı hac emirini o yılın haberlerinin sonunda değil de 195 yılında kaydetmiştir. 199 yılında ise Şûiler'den bir gurupla Me'mun arasındaki mücadeleden dolayı hac emiri tespit edilemediğinden kaydedecek bir şey bulamamıştır. Yine 251 yılında da kaydetmemiştir. Çünkü Mekke'de Hz. Ali soyundan İsmail b. Yusuf adlı birisi çıkmış ve Müstain'in valisini oradan kovmuştur. Ayrıca Arefe günü de Arafat'ta savaş yapılmış, sonuçta 1100 hacı adayını ölmüş, İsmail b. Yusuf ve arkadaşlarından başka hiç kimse de vakfe yapamamıştır. Bunların haricinde 281, 282, 283, ve 286 yıllarında da kaydetmemiştir. Ancak bu yıllarda kaydetmeyişinin sebepleri belli değildir. et-Taberî, *Târih*, VIII, s. 417-532.; et-Taberî, *Târih*, IX, s. 346.; et-Taberî, *Târih*, X, s. 38-42-50-73.; Hasan Kurt, Taberî'nin Hayatı ve Tarihçiliği, (Yüksek Lisans Tezi, On dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991), s. 94-95.

suretiyle senetleri tekrarlamayarak sözü ağırlaştırmadan anlatmak esastır.⁹⁹ Nitekim Taberî'nin *Târîh*'inde de çok olmasa da bazı yerlerde uyguladığı yöntem budur. Taberî'nin *Târîh*'inde şu tarzda rivayetlere rastlamak mümkündür: “... *Bize aynı haberi babasından rivayet eden Hişam b. Muhammed'den naklen Hâris söyledi, o, Muhammed b. Saad'dan, o da Muhammed b. Ömer'den nakleder. Bunların rivayetleri bir araya toplanarak birbiri içine alınmıştır. Bu rivayetlerden bazıları diğerlerinde bulunmayan bazı eklemeler yapmışlardır ...*”¹⁰⁰

Taberî, *Târîh*'ini kurgularken üç şeyi esas almıştır: Birincisi yaratılış ile ilgili bahisleri öncelediği yaratılış kronolojisidir. Buradaki temel kaynağı Kur'ân'ı Kerim ve İsrâîlî rivayetlerdir. İkincisi peygamberler tarihidir. Nitekim Taberî *Târîh*'inde sistematik olarak bir dünya tarihi yazmışsa da merkeze aldığı kronoloji esas itibarı ile peygamberler tarihidir. Buradaki kronolojisi Tevrat kronolojisi ile birebir örtüşmektedir.¹⁰¹ Üçüncüsü ise tüm bu anlattıklarını Kur'ân'ın anlatıları ile paralel bir şekilde götürme eğilimindedir. Aktarmış olduğu rivayetlerin tercihlerinde ilk kıstas olarak Kur'ân'ı kullanmıştır. Merkeze Kur'ân'ı alarak rivayetlerin doğruluk değerlendirmelerini yapmıştır. *Târîh*'inde ayetlerin gücünden yararlanarak tarih ile tefsiri harmanlamış ve tarihe bir tefsirci gözüyle bakarak ana iskeletini Kur'ân ayetlerinin oluşturduğu bir tarih ortaya çıkarmıştır. Nitekim rivayetlerin çok sayıda Kur'ân ayeti içermesi diğer bir deyişle aktarılan rivayetlerin ana iskeletini büyük ölçüde Kur'ân ayetlerinin oluşturması ayrıca aktardığı rivayetlerin aslında Kur'ân ayetlerinin tefsirini de içermesi bunun bir göstergesidir.¹⁰² Bu açıdan bakıldığında da içerisinde Kur'ân ayeti olan bir rivayeti açıklarken kimi yerlerde bir başka Kur'ân ayetini kullanmıştır. Daha açık söyleyecek olursak Taberî, *Târîhu'l-Ümem Ve'l-Mülûk* adlı eserinde bir bakıma tefsirci gözüyle tarih yazımını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Bu ise “Acaba Taberî'nin *Târîh*'i, tefsirinin tamamlayıcısı mıdır?” sorusunu akla getirmektedir.

⁹⁹ İbn İshâk, Muhammed b. İshak b. Yesâr, *Sîretü İbn İshâk*, thk. Muhammed Hamidullah, Mukaddimesi, yay: Ma'hadü'd-dirâsât ve'l-ebhâs li't-ta'rîf, 1976, s. 56.; Mustafa Fayda, “İbn İshâk”, DİA, XX, 94-95.; Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, s. 73-77.; Osman Bilgen, “Buhârî'nin Siyer ve Meğâzî Rivâyetlerine Yaklaşımı”, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 17/30, (2014), s. 6.

¹⁰⁰ et-Taberî, *Târîh*, II, s. 247. Benzer örnekler için bkz. et-Taberî, *Târîh*, II, s. 611-565.

¹⁰¹ Fatih Kanca, “Ulûmü'l-Kur'ân ve Tefsir Kaynağı Olarak Taberî Tarihi (Başlangıçtan Risâletin Sonuna Kadar)”, (Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), s. 59.

¹⁰² Muammer Erbaş, “Bir Tefsir Kaynağı olarak Taberî'nin ‘Târîhü'l-Ümem ve'l-Mülûk’ İsimli Eseri”, Konya: Tefsir Anabilim Dalı VII. Eşgüdüm Toplantısı ve Bir Müfessir Olarak Muhammed b. Cerîr et-Taberî Sempozyumu, 2010, s. 141.

3.1. *Târîhu'l-Ümem*'de Kur'ân'a Başvurma Yöntemi

Tarihin kaynakları oldukça çeşitlidir ve geçmişe ait her türlü yazılı ya da sözlü bilgiler tarihin kaynağı olma potansiyeline sahiptir.¹⁰³ Bu yönü itibarı ile Kur'ân-ı Kerim de tarihin önemli kaynakları arasında sayılabilir. Nitekim Kur'ân'da geçmiş peygamberlere ve milletlere ait çeşitli örnekler sunularak onların yaşayış ve davranışlarından bahsedilmiş, sonraki nesillere ibret olması için kıssalara yer verilmiştir. Ancak Tarih “*Geçmişte yaşanmış olayları zaman ve yer göstererek anlatan, bunları sebep-sonuç ilişkisi içerisinde açıklayan bir ilim dalıdır.*”¹⁰⁴ şeklinde tanımlandığı takdirde Kur'ân, bir tarih kitabı olmaktan çıkmaktadır. Çünkü Kur'ân'da hadiseler genellikle yer, zaman ve kişi belirtilmeksizin anlatılmıştır.

Müsteşriklerden bir grup, diğer kutsal kitaplar gibi Kur'ân'ın da tarihin tespitinde kaynak olamayacağını belirterek, bu kitapların zaman ve mekân belirtmede eksik olmasını gerekçe göstermiştir.¹⁰⁵ Zira Kur'ân kıssalarında çok nadir görülen istisnalar dışında zaman ve mekân açıkça belirtilmemiştir. Bunun sonucunda da gerçekleşen hadiselerin ait oldukları zaman dilimini ve coğrafyayı belirlemek zorlaşmıştır. Bu belirsizlik Kur'ân kıssalarının gerçekliğini ve kaynaklığını tartışma konusu yapmıştır, bazı araştırmacılar bu hâdiseleri yaşanmışlığı olmayan ibret verme maksatlı bazı hikayeler olarak görmelerine neden olmuştur. Kur'ân'da tarihi detayların zikredilmemesinin yanı sıra Kur'ân'ın hâdiseleri ahlaki davranış modelleri oluşturma gayesi ile sunmuş olması da bu iddialara birer gerekçe olarak gösterilmiştir.¹⁰⁶

Kur'ân'ın tarihi bilgileri ele alma yönteminin ahlaki davranış modelleri oluşturma ve öğüt verme gibi gayelere mâtuf olması, vermiş olduğu haberlerin sıhhatine zarar verecek unsurlar olamaz. Zira herhangi bir kitabın amacına bakarak, tarihsel değerinin sıhhati ile ilgili bir değerlendirme yapmak doğru değildir.¹⁰⁷ Kur'ân'da anlatılan kıssalarda zaman ve mekânın muğlak bırakılması ise Kur'ân'ın kendi amaçlarıyla

¹⁰³ Adnan Demircan, ‘Cahiliye Tarihinin Kaynağı Olarak Kur'ân’ 3. Uluslararası Ahmed-i Hânî Sempozyumu “İslam Bilim ve Kültür Tarihçisi olarak Prof. Dr. Fuat SEZGİN” bildiriler kitabı, 5-6 Ekim 2019. s. 930.

¹⁰⁴ Mustafa Fayda, “Tarih”, DİA, XXXX, s. 30-36.

¹⁰⁵ İdris Şengül, *Kur'ân Kıssalarının Tarihî Değeri*, Ankara: Otto Yayınları, 2019, s.100.

¹⁰⁶ es-Seyyid Abdülazîz Sâlim, *Târîhu'l-Arab fî Asri'l-Câhiliyye*, Darü'n-Nahda, Beyrut: y.y. t.y., s. 20.; Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, s. 23.

¹⁰⁷ Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, s. 23.

yakından alakalıdır.¹⁰⁸ Bu bağlamda Kur'ân'ın kıssaları anlatmadaki amacı zaman ve mekâna vurgu yaparak olguları aktarmak değil, olguların işaret ettiği ahlak, ibret ve öğütlere dikkat çekmektir.¹⁰⁹ O sebeptendir ki dünden tikel bir örneği alarak bu örneği, vermeyi amaçladığı mesaj için kullanabilmektedir. Örneğin Kehf suresinde, içinde yaşadıkları toplumun inançlarını reddederek Allah'ın varlığına ve birliğine inanan bir grup gencin bu inançlarını açıkça dile getirip putperestliğe karşı çıktıklarından dolayı taşlanarak öldürülmekten veya zorla din değiştirmekten kurtulmak için mağaraya sığındıkları anlatılmıştır. Yanlarındaki köpekleriyle birlikte orada derin bir uykuya dalan gençler muhtemelen 309 yıl sonra uyanmışlardır. Bu süre Kur'ân-ı Kerîm'de, “*Onlar mağaralarında 300 yıl kaldılar ve 9 da buna ilâve ettiler.*”¹¹⁰ şeklinde belirtilmektedir. Bazı müfessirler, bu ayetteki ifadenin meseleyi aralarında tartışan grupların sözü olduğu görüşünü benimsemekte, gerçek süreyi ise yalnızca Allah Teâlâ'nın bilebileceğini ve süre bildiren ayetin akabinde gelen “*De ki: Ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bilir.*”¹¹¹ İfadesinin bunu gösterdiğini söylemektedir.¹¹² Kur'ân, *Ashâb-ı Kehf*'in hangi bölgede yaşadığı ve bu olayın hangi tarihte gerçekleştiğine dair herhangi bir malumat vermediği¹¹³ gibi, bu kimselerin sayısı hakkında insanların ihtilafta olduğunu bildirmekte ve iddiaları, ‘*karanlığa taş atma*’ olarak nitelemektedir. Gerçek sayıyı ise belirtmeyerek bunun bilgisinin yalnızca Allah katında olduğunu söylemektedir.¹¹⁴ Ayrıca bu şahısların isimleri hakkında da herhangi bir bilgi verilmemiştir. Nitekim Kur'ân'da Peygamberler dışında kıssanın kahramanlarının isimleri birkaç istisna dışında hiç zikredilmemiştir. Zaten Kur'ân'ın bu ve bunun gibi kıssalarda takip ettiği metot, verilmek istenen ana mesajı arka plana atacak ve kıssanın aktarılmasının asıl amacını gölgede bırakacak tafsilat türü bilgilerden uzak durmaktır. Sözelimi mağaradakilerin sayısı, ne zaman ve hangi bölgede yaşadıkları gibi ana mesaj bakımından önemli olmayan malumattan ziyade üzerinde tefekkür ve ibret alınması gereken hususlar ön plana çıkarılmıştır.

¹⁰⁸ Mehmet Mahfuz Söylemez, “Kur'ân-Tarih İlişkisi Üzerine- On the Qur'an- History Relationship”. (Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 4, (2017), s. 15-16.

¹⁰⁹ Mazharuddin Sıddîkî, *Kur'ân'da Tarih Kavramı*, çev. Süleyman Kalkan, İstanbul: Pınar Yayınları, 1990, s. 62.

¹¹⁰ Kehf 18/25.; *Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, III, s. 548-549.

¹¹¹ Kehf 18/26.

¹¹² İsmet Ersöz, “Ashâb-ı Kehf”, DİA, III, 465.

¹¹³ Yunus Emre Gördük, “Klasik İslami Kaynaklar Işığında, Eshab-ı Kehf'in Yaşadığı Bölgenin Muhtemel Koordinatları”, Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu 20-22 Eylül 2012 Kahramanmaraş, s.118.

¹¹⁴ Ersöz, “Ashâb-ı Kehf”, III, s. 465-467.

Kur'ân'ın bu hâdiseyi aktarması bu şahısların tarihin herhangi bir döneminde, herhangi bir coğrafyada yaşadıklarını ve aralarında geçen konuşmanın da vaki olduğunu gösterir. Bununla birlikte hadiselerin ilgili oldukları zaman, mekân ve kişilerin ayetlerde çoğunlukla açık olarak zikredilmemesi, Kur'ân'ın salt bir tarih kitabı olmadığını söylemeyi de zorunlu hale getirmektedir. Bir başka deyişle tarih kitaplarında kullanılan dil, anlatım ve bahisleri Kur'ân da bulamayabiliriz.¹¹⁵ Dolayısıyla Kur'ân, bir tarih kitabı olmayıp içinde tarihi malzemenin de bulunduğu bir kaynak durumuna gelmektedir.¹¹⁶

Kur'ân, birbirinden farklı konuları ve bu konuların içerisinde farklı değerleri barındıran bir vasfa sahiptir. Bir yandan ona iman eden insanların yaşantılarında uymaları gereken ölçütleri oluştururken diğer yandan halihazırda gerçekleşen olay ve olgular, Kur'ân'ın muhtevasının kapsamına girerek aktüel bir gündem oluşmasına aracılık etmiştir. Bu bağlamda insanların arasında meydana gelen olay ve olguları içeren ayetler, Kur'ân ve muhatap kitle arasında nass-olgu ilişkisini gündeme getirmiştir.¹¹⁷

Kur'ân'daki kıssaların sembolik olduğu, bunların vakıya uygun olması gerekmediği, edebi birer form olarak Kur'ân'da anlatıldığı, Arapların mitolojik olarak bildiklerinin nübüvvetin ruhuna uygun bir şekilde tekrar anlatıldığı ifade edilmiş, böylece vakıa ile örtüşmeyen Kur'ân ifadelerinin sorun olmaktan çıkarılması amaçlanmıştır.¹¹⁸ Ancak Taberî, Kur'ân'daki tarihî anlatılar hakkında böyle bir düşüncede değildir. O, Kur'ân'daki tarihî anlatıların tarih konusunda birer kaynak olarak kullanılabileceğini uygulamalı olarak göstermiştir.

Taberî, *Târih*'inde tarihî mâlûmatı çoğu zaman rivayetlere bağlı kalarak nakletmiştir. Sahip olduğu ilmi birikimleri mezcederek ilimlerin geçişkenliğinin örneklerini vermiştir.¹¹⁹ Bu bağlamda Taberî, bazen kendi tercih ve görüşlerini

¹¹⁵ Demircan, 'Cahiliye Tarihinin Kaynağı Olarak Kur'ân' 3. Uluslararası Ahmed-i Hânî Sempozyumu "İslam Bilim ve Kültür Tarihçisi olarak Prof. Dr. Fuat SEZGİN" bildiriler kitabı, s. 930.

¹¹⁶ Söylemez, "Kur'ân-Tarih İlişkisi Üzerine", s. 15-16.

¹¹⁷ Muhsin Demirci, *Nas Olgu İlişkisi Bağlamında Kur'ân'da Sosyal Gerçeklik*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008, s. 319-322.; Kanca, "Ulûmü'l-Kur'ân ve Tefsir Kaynağı Olarak Taberî Tarihi", s. 82.

¹¹⁸ Bu konudaki tartışmalar için bkz. İdris Şengül, *Kur'ân Kıssalarının Tarihi Değeri*, Ankara: Otto Yayınevi, 1. Baskı, 2019.; Recep Alpyağıl, *Fark ve Yorum -Kur'ânı Anlama Yolunda Felsefî Denemeler II-*İstanbul: İz Yayıncılık, 2017, s. 155-173.; Nurettin Turgay, "Kur'ân Kıssaları", (Diyarbakır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2/4, (2000), s. 61-84.; Muhammed Ahmed Halefullah, *el-Fennu'l-Kasâf: Kur'ân'da Anlatım Sanatı*, çev: Şaban Karataş, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.; Mustafa Öztürk, *Kur'ân Kıssalarının Mahiyeti*, İstanbul: Kuramer Yayınları, 2016.; Muhammed Abay, *Kur'ân Kıssaları*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.

¹¹⁹ Kanca, "Ulûmü'l-Kur'ân ve Tefsir Kaynağı Olarak Taberî Tarihi", s. 58.

desteklemek, bazen de aktardığı tarihî bir vakıayı delillendirmek adına aynı olayın Kur'ân'da anlatılan ve farklı surelere serpiştirilen ayet pasajlarını bir araya getirerek resmetmiştir. Bunun neticesinde de aktardığı o tarihi malumat ile kullanmış olduğu ayetlerin birbiri ile paralel veya tersine seyrettiğini göstermeye çalışmıştır. Bunu yaparken de geçmişte yaşanan olayları tarihi olaylar silsilesini göz önüne alarak Kur'ân ayetlerini de ilgili olaylar bağlamında kullanarak kronolojiyi gözeterek incelemiştir. Kur'ân'dan alınan tablolarla tarihi aydınlatmaya ve bunlarla pek çok olgunun tespitini yapmaya çalışmıştır. Bununla birlikte Taberî, *Târîh*'inde elindeki tarihî mâlûmatın tamamını zikretmemiş, bazen tefsirine atıflar yapmakla yetinmiştir. Sözelimi o, Hz. Adem'in yaratılışı ile ilgili bilgileri aktardıktan sonra *“Bu konuda daha birçok şeyler söylenmiştir. Bunların bir kısmını Câmi'ü'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân adlı kitabımızda zikrettik. Bu sebeple burada bu konuları zikrederek bu kitabı uzatmak istemedik.”*¹²⁰ demek suretiyle mevcut rivayet malzemesinin tamamını eserinde aktarmadığını belirtmiştir. Bu ise Taberî'nin *Târîh*'inin aslında *Tefsîr*'i'nin tamamlayıcısı niteliğinde olduğunu göstermektedir.

Tefsîr'inde, ayetlere kelime kelime lafzî yorumlar getiren Taberî, *Târîh*'inde ise ele aldığı hadiseyi, ilgili ayet pasajları ile birlikte belirli bir kronolojik sıraya koyarak edebî bir anlatımla aktarmıştır. Ayetleri birer veri kaynağı olarak kullanmıştır. Ayetlerde o hadise ile ilgili zikredilmeyen boşlukları farklı kültürlerin anlatılarıyla doldurmaya çalışmıştır. Rivayetlerin nakli hususunda ise *Tefsîr*'inde *Târîh*'ine nazaran daha dikkatli davranmıştır. Nitekim o, nakillerine güvenmediği ve hadis tenkitçileri tarafından itham edilen Mukâtil b. Süleyman, Muhammed b. Ömer el-Vâkıdî, Muhammed b. Sâib el-Kelbî gibi isimlerin rivayetlerine *Tefsîr*'inde yer vermezken, *Târîh*'inde çokça yer vermiştir. Bu bağlamda onun diğer alanlara kıyasla dînî naslarla ilgisi doğrudan olan hadis ve tefsirde daha itina ile hareket ettiğini söyleyebiliriz.¹²¹

Taberî'nin binden fazla ayetin değerlendirmesini yaptığı tarih eserinde onun âyetleri kullanma yöntemlerine örneklerle bakacak olursak:

1- Taberî, *Tefsîr*'inde, ayetlerin izahatını yaparken tarih ilminden yararlanmış, *Târîh* eserinde de tarihî bir bilginin sıhhatinin ölçütü olarak öncelikle o hadisenin Kur'ân'da nasıl yer aldığına bakmıştır. Ele almış olduğu hadiselerle ilgili aktaracağı

¹²⁰ et-Taberî, *Tarih*, I, s. 89.

¹²¹ Kanca, “Ulûmü'l-Kur'ân ve Tefsir Kaynağı Olarak Taberî Tarihi”, s. 83.

rivayet ve nakillerin öncelikle Kur’ân’da anlatılan bilgilerle örtüşüp örtüşmediğine bakarak bu rivayetler arasından özellikle Kur’ân’daki anlatıya paralel rivayetleri tercih etmiştir.¹²² Örneğin, göklerin, yerin ve bütün mahlukatın kaç günde yaratıldığının ve yaratılışın hangi gün başladığının anlatıldığı başlıkta yedi günde yaratıldığına dair kimi haberlere yer verdikten sonra “O Allah ki, gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri altı günde (devirde) yaratmıştır. Sonra da arş’a istiva etmiştir. (...)”¹²³ âyetiyle Fussilet suresindeki “De ki: Yeryüzünü iki günde (devirde) yaratan rabbinizi inkâr edip O’na ortak mı koşuyorsunuz? Halbuki o, alemlerin rabbidir. (Allah, yerin) üstünde (baskı unsuru) olarak dağları kazıklar olarak çıkıverdi. Yeryüzünde büyük bereketler var etti. Ve yine Allah, dört günde de onda arayanlar için azıklarını var etti. Sonra Allah, gökyüzüne yöneldi ki gökyüzü o esnada duman halindeydi. Hem gökyüzüne hem de yeryüzüne dedi ki; ‘İster isteyerek ister istemeyerek gelin’ dedi. Gökyüzü ve yeryüzü de dediler ki; ‘İsteyerek geldik.’ İki günde de yedi kat sema olarak gökyüzünü yerli yerine yerleştirdi. Her bir gökyüzüne de emrini bildirdi. Yakın semayı kandillerle süsledi. Orayı da koruma altına aldı. (...)”¹²⁴ âyetlerinden mülhemle, yaratılışın altı günde tamamlandığını zikrederek Kur’ân’ın vermiş olduğu mâlûmatı Kur’ân dışı rivayet ve nakillere öncelemiştir.¹²⁵ Daha sonra ise Kur’ân’dan ve kimi rivayetlerden hareketle mantıksal bir çıkarıma gitmiş ve şöyle demiştir:

Bütün ilim ehli ittifak halindedir ki “Allah’ın Onları yedi gök olarak iki günde yarattı.”¹²⁶ âyetinde zikrettiği iki gün, daha evvel zikrettiği altı güne dahildir. Allah, gökleri ve yeri altı günde yarattığına, bütün rivayetlerde son yaratılanın Âdem olduğu ve cuma günü yaratıldığında birleştiğine göre, cuma günü de altı güne dahildir ve yaratılış bugün de tamamlanmıştır. Cuma günü altı güne dahil olmasaydı yaratılış yedi günde tamamlanmış olurdu. Bu ise Kur’ân’a aykırı düşerdi. Bundan anlaşılıyor ki ortaya koyduğumuz bilgiler istikametinde Allah’ın varlıklar alemini yaratmaya başladığı gün pazar günüdür. Son yaratılış günü de Cuma günüdür. Bu da altı gün etmektedir.¹²⁷

¹²² Erbaş, “Bir Tefsir Kaynağı Olarak Taberî’nin ‘Târihü’l-ümem ve’l-Mülûk’ İsimli Eseri”, s. 51.

¹²³ Secde 32/4.

¹²⁴ Fussilet 41/9-12.

¹²⁵ et-Taberî, *Târih*, I, s. 45-47.

¹²⁶ Fussilet 41/12.

¹²⁷ et-Taberî, *Târih*, I, s. 46.

Aynı şekilde gece ve gündüzden hangisinin daha önce yaratıldığı meselesi hakkında vârid olan rivayetleri serdettikten sonra kendi görüşünü de zikrederek doğru olanın Kur'ân'a uygun olan rivayetin olduğunu şu şekilde açıklamıştır:

Benim düşünceme göre iki görüşten doğru olanı gecenin yaratılmasının gündüzün yaratılmasından daha önce yaratıldığını belirten görüştür. Nitekim gündüz, güneş ışınlarının yansımасыndan ibarettir. Nitekim Allah yeryüzünü döşedikten sonra güneşi yaratmış ve uzayda dönmesini sağlamıştır. Allah kitabında şöyle buyurmuştur: *“Sizi yaratmak mı daha güç, yoksa göğü yaratmak mı? Allah onu bina etti, yükseltti ve düzene koydu. Gecesini kararttı ve gündüzünü ağırttı. Bundan sonra da yeryüzünü yayıp döşedi.”*¹²⁸ Güneş, gökyüzü yükseltilip düzene konulduktan sonra yaratıldıysa o takdirde sema, güneş yaratılmadan dolayısıyla göğün aydınlığı yaratılmadan önce aydınlık değil karanlıktı. Kaldı ki bizim gece ve gündüzle ilgili gözlemlerimiz de gece karşısında, gündüzün arızı bir durum olduğunu göstermektedir. Zira güneş batıp gece (veya gündüz) ışığı kaybolunca ortalık kararmaktadır. Bundan da anlaşılıyor ki gündüz, ışığı ve nuruyla geceden sonra ortaya çıkmaktadır. Doğrusunu Allah bilir.¹²⁹

2- Taberî, eserinde Hz. Âdem'den başlamak suretiyle belirli bir kronolojik sıralamayı esas alarak Hz. Peygamber'e kadar gelen peygamberlerin ve bunların ümmetlerinin başlarından geçen hadiselerle Kur'ân'daki anlatıya uygun ve detaylı bir şekilde değinmiştir. Özellikle Hz. Âdem, Hz. İbrahim, Hz. Yusuf ve Hz. Musa gibi Kur'ân'da ismi daha çok zikredilen peygamberlerin hayatlarını büyük ölçüde Kur'ân'ı merkeze alarak anlatmıştır.¹³⁰

Taberî bunun en güzel örneğini Hz. Yusuf'un hayatını ele aldığı bölümde sergilemiştir. Nitekim Hz. Yusuf'un hayatının anlatıldığı kısmın neredeyse tamamı Yusuf suresi merkeze alınarak anlatılmış olup ayetler kaynak olarak alınmıştır. Bunun yanında ayetlerde detaylara girilmeden anlatılan olaylar rivayetler çerçevesinde aydınlatılmıştır. Örneğin; Yusuf suresinde *“Çaldıysa daha önce bir kardeşi de çalmıştı.”*¹³¹ şeklinde belirtilen hadiseyi şu rivayetle açıklamıştır:

¹²⁸ Nâziat 79/27-32.

¹²⁹ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 62-63.

¹³⁰ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 330-364.; Kanca, “Ulûmü'l-Kur'ân ve Tefsir Kaynağı Olarak Taberî Tarihi”, s. 148.

¹³¹ Yusuf 12/77.

Yusuf'un karşılaştığı ilk musibet halasının yanında bulunduğu zamanda gerçekleşmiştir. Şöyle ki; bana anlatıldığına göre: Yusuf'un halası, İshak'ın evlatları arasında en büyük olanı idi. İshak'ın kuşağı ona geçmişti. Sözgelimi bu kuşak ailenin en yaşlı çocuğuna miras kalıyordu. O kuşağa hainlik yapan hainlik yaptığı kimseye esir oluyordu. Esirin sahibi de o haine istediğini yapma imkanına sahipti. Yusuf doğunca halası ona bakmak için himayesine aldı. Halasının Yusuf'a olan sevgisinin önüne hiçbir şey geçmiyordu. Yusuf'un yaşı ilerleyince Yakup, içindeki Yusuf sevgisinin etkisi ile onu yanına almak istedi. Bu sebeple kız kardeşinin yanına gitti. Şöyle dedi: 'Sevgili kız kardeşim, Yusuf'u bana ver. Allah'a yemin olsun ki Yusuf'un benden bir saat bile uzak kalmasına katlanamıyorum.' dedi. Bunun üzerine kız kardeşi ise; 'Allah'a yemin olsun ki onun uzak kalmasına ben de dayanamam onu sana veremem. Sen onun birkaç gün daha benim yanımda kalmasına müsaade et belki kalbim sakinleşir.' diye cevap verdi. Yakup oradan ayrıldıktan sonra Yusuf'un halası, İshak'ın kuşağını Yusuf'un elbisesinin altından onun beline bağladı. Daha sonra ise 'İshak'ın kuşağını kaybettim onu kimin aldığına bakınız.' dedi. Ve araştırmaya başladılar. Bu araştırmanın sonucunda da kuşağı Yusuf'un belinde buldular. Bunun üzerine Yusuf'un halası; 'Allah'a yemin olsun ki o artık benim esirimdir. Onun hakkında dilediğimi yapma hakkında sahibim.' dedi. Yakup, kız kardeşinin yanına gelince kız kardeşi ona hadiseyi anlattı. Bunun üzerine Yakup; 'Haklısın, eğer Yusuf böyle bir şey yapmışsa o artık senin esirin olmuş olur. Bunun haricinde herhangi bir şey yapamam.' dedi. Böylece Yusuf halasının yanında kalmış oldu. Kız kardeşi vefat edene kadar da Yakup, Yusuf'u ondan alamadı. Yusuf, (yeryüzü hazinelerinin başına Mısır'da geçince ve orada da) kardeşi Bünyamin'i bir kabı onun çantasına koymak suretiyle yanında hapsedince diğer kardeşleri Yusuf'a "Çaldıysa daha önce bir kardeşi de çalmıştı" diyerek bu meseleye atıfta bulunmuşlardır.¹³²

3- Taberî kimi zaman rivayetlerde geçen Kur'ân ayetlerini açıklamak için başka bir ayeti kullanmıştır. Örneğin, *فَتَلَقَىٰ آدَمَ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ* "Nihayet Âdem rabbinden birtakım kelimeler belleyip aldı"¹³³ ayetinde geçen *كَلِمَاتٍ* ifadesini, *قَالَا رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا* "Her ikisi de dediler ki: Rabbimiz! Biz kendimize yazık ettik. Eğer bize merhamet etmezsen biz kaybedenlerden oluruz!"¹³⁴ âyetiyle tefsir etmiştir.¹³⁵

4- Taberî, eserinde genellikle bir ayetin tamamını¹³⁶ ele alırken bazen de bir kısmını¹³⁷ ele almakla iktifa etmiştir. Çok nadir de olsa kimi zaman ayeti doğrudan

¹³² et-Taberî, *Târîh*, I, s. 330-331.

¹³³ Bakara 2/37.

¹³⁴ Araf 7/23.

¹³⁵ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 133.

¹³⁶ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 402.

¹³⁷ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 401.

zikretmeden yorumunun içerisinde ayete atıflar yaparak¹³⁸ konuya işaret etmiştir. Ayrıca ayetlerin uzunca yer kaplayacağı endişesiyle söz konusu edilen ayet pasajlarının ilk ve son ayeti verilmiştir. Örneğin Hz. Peygamber'in bir gün Kureyşlilerle muhaveresinde Kureyşlilerin "Bir sene ilahlarımıza tap biz de bir sene senin ilahına tapalım" teklifi üzerine Kâfirûn suresinin yalnızca birinci ayetini zikretmiş ve devamında ise "*Hatta inkadati's-Sûretü / Surenin sonuna kadar*" diyerek sözünü bitirmiştir.¹³⁹

Taberî'nin ayetleri kullanmadaki bu yöntemleri, ilgili rivayetin anlaşılmasında yeterli gördüğü âyet pasajını zikretmekle iktifa ettiğini göstermektedir. Kimi zaman ise aynı hadiseyi anlatan fakat farklı surelere serpiştirilen ayetleri belirli bir kronolojiye koyarak hadiseleri en başından en sonuna kadar aktarmıştır. Bunu yaparken de aynı zamanda Kur'ân ayetlerinin tarihî hadise bakımından belirli bir kronolojiye konulması meselesine de ışık tutmaktadır.

Kur'ân'da geçmiş ümmetlerle ilgili yer alan bilgiler kronolojik olarak sıralanmamıştır. Söz gelimi Tâhâ suresinde önce Hz. Musa'ya vahyin gelişi anlatılmış daha sonra bebeklik ve çocukluk çağına ilişkin hadiseler anlatılmıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere Kur'ân, kronolojik bilgi yerine tematik tasvirler yaparak olayları anlatmıştır. Taberî ise, bir kıssayı o kıssaya dair farklı surelere dağıtılmış ayet pasajlarını bir araya getirerek anlatmış, bir başka deyişle, Kur'ânî anlatımı tarihî anlatım formatına dönüştürmüştür. Bunun en güzel örneklerinden biri hiç şüphesiz Hz. Musa-Firavun kıssasıdır. Aralarında geçen diyaloglar Kur'ân'da, Tâhâ, Nâziât, Kasas, Şu'arâ, A'râf ve Yûnus sûrelerinde verilirken Taberî, diyalogları sûrelerden birleştirerek tek bir diyalog haline getirerek vermiştir.¹⁴⁰

5- Müellif, anlattığı kimi kıssalarla irtibatlandığı bazı âyetleri bağlamından kopararak değerlendirmiştir.¹⁴¹ Örneğin; Taberî'nin anlattığına göre Hâbil ile Kâbil arasında çıkan bir ihtilaftan¹⁴² dolayı Hz. Âdem, her birinin de Allah'a kurban

¹³⁸ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 410.

¹³⁹ et-Taberî, *Târîh*, II, s. 337.; Benzer örnek için bkz: et-Taberî, *Târîh*, II, s. 341.

¹⁴⁰ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 385-431.

¹⁴¹ Kanca, "Ulûmü'l-Kur'ân ve Tefsir Kaynağı Olarak Taberî Tarihi", s. 150.;

¹⁴² Taberî'nin metninde geçen Habil ile Kabil arasındaki ihtilaf için bkz: et-Taberî, *Târîh*, I, s. 137-138.; Âdem'in doğan her bir erkek çocuğunun ikizi olan bir kız kardeşi olurdu. Âdem, bir batında doğan erkek çocuğunu başka bir batında doğan kız çocuğuyla evlendirirdi. Bir batında doğan kız çocuğunu ise başka bir batında doğan erkek çocuğu ile evlendirirdi. Âdem'in, Kabil ve Habil adında iki çocuğu vardı. Kabil çiftçilikle uğraşırken, Habil hayvancılıkla uğraşırdı. Kabil, Habil'den büyüktü. Onun ikiz kız kardeşi, Habil'in ikiz kardeşinden daha güzeldi. Habil, Kabil'in ikiz kız kardeşine talip oldu. Ancak, Kabil kabul etmedi ve şöyle dedi.: "O benim ikizimdir ve benimle doğmuştur. Senin kız kardeşinden daha güzeldir. Bu

adamalarını ve bunun sonucunda da kurbanı kabul edilenin haklı olacağını söylemiştir. Bu arada Âdem'in, Allah'ın 'Ey Âdem! yeryüzünde bir evim olduğunu bilir misin?' çağrısı üzerine Mekke'ye gitmesi icap etmiştir. Ancak Âdem'in Mekke'ye gitmeden önce oğullarını emanet bırakması gerekmektedir. Bunun üzerine Âdem bu emaneti semaya, yeryüzüne ve dağlara teslim etmek istemişse de bu talebi karşılık bulmayınca bu sefer Kabil sorumluluğu üstlenerek; 'Evet, gidecek ve döneceksin ve aileni arzu ettiğin gibi göreceksin' yanıtını vermiştir.¹⁴³

Taberî, bu kıssada anlatılan hadiseleri “*Biz emaneti göklere, yere ve dağlara arz ettik. Onlar taşımaktan geri durdular. Ancak insan onu taşıdı. Doğrusu o çok zalim ve çok cahildir.*”¹⁴⁴ ayetiyle irtibatlandırarak bir bakıma emanetin Hâbil ve Kâbil olduğunu ve emaneti taşıyanın ise yalnızca Kabil olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁵ Taberî, burada emanet kelimesine farklı bir anlam yükleyerek ayetin ifade ettiği muhtevayı bağlamından koparmıştır.

6- Taberî, kimi ayetlerde anlatılan olayları rivayetlerde anlatılan olaylarla resmetmiştir.¹⁴⁶ Ardından ayette anlatılan hâdisenin bu rivayette anlatılan hâdiseye işaret ettiğini belirtmiştir. Örneğin; Hud, Hicr ve Necm surelerinde Lût kavminin helâk oluş manzarasını anlatan, “*Altı üstüne getirilmiş şehirleri de O helâk etti*”¹⁴⁷ âyetini bir rivayete dayanarak Cebrail'in kanatlarını Lût kavminin memleketinin altına soktuğunu ve ardından sağ kanadıyla şehir vaktinde onları hayvanları ile yakalayiverdiğini, ayrıca beldelerini temelinden sökerek memleketi kanatları üzerinde taşıdığını daha sonra da semaya doğru çıkardığını ve yere çaktığı şeklinde tasvir etmiştir. Ayrıca bu kavmin içerisinde olup başka bölgelere göç etmiş olan kimselerin de bu taş yağmurdan

nedenle onunla evlenmek daha çok benim hakkımdır.” Ancak babası, kız kardeşini Habil ile evlendirmek istedi. Kabil kabul etmedi. Bu kez hangisinin kızı daha layık olduğunu görmek üzere Allah için birer kurban adadılar. et-Taberî, *Târîh*, I, s. 137-138

¹⁴³ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 137-138.

¹⁴⁴ Ahzab 33/72.

¹⁴⁵ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 138.; Taberî'nin bağlamından koparak değerlendirdiği diğer ayetler için bkz: et-Taberî, *Târîh*, I, s. 94-95.

¹⁴⁶ Kanca, “Ulûmü'l-Kur'ân ve Tefsir Kaynağı Olarak Taberî Tarihi”, s. 151.;

¹⁴⁷ Necm 53/53. Lût'un yaşadığı yer ve çevresinin altının üstüne getirilmesi sebebiyle “mü'tefikât” diye adlandırıldığı belirtilmektedir. et-Taberî, *Tefsîr*, XII, s. 97-98.

nasibini aldığını, “*Bunların altını üstüne getirdik ve üzerlerine pişmiş taşlar yağdırdık!*”¹⁴⁸ âyetinin bu hususa işaret ettiğini ifade etmiştir.¹⁴⁹

7- Taberî, zaman zaman âyetlerle ilgili tefsir mahiyetinde doğrudan açıklamalar yapmıştır. Bu bazen sadece kelime¹⁵⁰ ya da terkip açıklaması¹⁵¹ bazen de âyette müphem bırakılan ancak muhtevasına ışık tutacak olan yer,¹⁵² zaman¹⁵³ ve kişileri¹⁵⁴ açıklamak şeklinde olmuştur.

Taberî’nin söz konusu eseri, görünüş itibariyle sıradan bir tarih kitabı izlenimini verse de tarihî olayların kâhîr ekseriyetinin aktarılmasında Kur’ân ayetlerini merkeze alması ve birçok açıdan sıradan bir tarih kitabında nadiren görülebilecek biçimde kendi tefsir metodunu tarih eserine de uygulaması onun bu eserini “*Kronolojik Tarihî Tefsir*” olarak değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır.¹⁵⁵

¹⁴⁸ Hicr 15/74.

¹⁴⁹ et-Taberî, *Târih*, I, s. 305-307.; Kanca, “Ulûmü’l-Kur’ân ve Tefsir Kaynağı Olarak Taberî Tarihi”, s. 151.

¹⁵⁰ Örnek olarak Mü’min sûresinde geçen *وقد جئكم بالبينات من ربكم* “O, size rabbinizden apaçık mucizeler ile geldi” ayetindeki *بالبينات* ifadesini *asâ* ve *el* şeklinde açıklamıştır. et- Taberî, *Târih*, I, s. 407.

¹⁵¹ *Enfâl* suresinde ifade edilen *يوم التقى الجمعان* terkibinden maksadın Bedir günü olduğunu zikretmiştir. et-Taberî, *Târih*, II, s. 294.

¹⁵² Rum sûresinde zikredilen *في ادنى الارض* terkibinden gayenin Ezri’ât olabileceğini nitekim bahse konu olan savaşın o bölgede gerçekleştiğini ifade etmiştir. et- Taberî, *Târih*, II, s. 184.

¹⁵³ *Fecr* sûresindeki *الفجر* sözcüğünü, muharrem ayı şeklinde ifade etmiştir. et-Taberî, *Târih*, II, s. 390.

¹⁵⁴ *خ* “Eğer o hırsızlık yaptıysa daha önce kardeşi de hırsızlık yapmıştı” ayetinde *خ* sözcüğünün Hz. Yusuf olabileceğini zikretmiştir. et-Taberî, *Târih*, I, s. 331-355.

¹⁵⁵ Erbaş, “Bir Tefsir Kaynağı Olarak Taberî’nin ‘Tarihu’l-Ümem Ve’l-Mülûk’ İsimli Eseri”, s. 173.

3.2.Taberî'nin *Tarih*'inde Tefsirle Buluşan Başlıca Konular

3.2.1. Zaman'ın Yaratılışı ve Yaratılışın Başlangıcı

Taberî, *Târîh*'ine mantıksal bir çıkarım yaparak zaman kavramını ve mahiyetini anlatmakla başlamaktadır. O, anlatmış olduğu olayların gerçekleştiği zaman ve dönemlerin zikredilmesinden önce zaman kavramının anlatılmasının daha makul ve daha uygun olacağını söylemiştir. Bu cihetle henüz mukaddimede zaman mefhumu hakkındaki aklında oluşan sorulara cevap arayacağını belirtmiştir. Bu soruları ise özellikle Kur'ân'ı merkeze alarak cevaplama yoluna gitmiştir. Nitekim zamanın, gece ve gündüz saatlerinin adı olduğunu, gece ve gündüz saatlerinin de güneş ve ayın uzayda hareket etmelerinin neticeleri olduğunu söyledikten sonra vakit, gece ve gündüzün yaratılmış olması ile ilgili mevzuda tüm bunların fani olduğunu şu ayeti zikretmekle delillendirmiştir: *“Bir de insanlar için gecede ayetler vardır. Gündüzü gecedan sıyrıp çıkarırız da insanlar karanlıkta kalıverirler. Güneş de kendi yörüngesinde döner. Bu, aziz ve alîm olan Allah'ın bir takdiridir. Ay içinde belli menziller takdir ettik. Nihayet kupkuru, incecik bir hurma dalına dönünceye kadar deveranını sürdürür. Ne güneş, Ay'a çatar ne de gece gündüzle yarışır, her biri belli bir yörüngede akar giderler.”*¹⁵⁶ Daha sonra ise bu ayetin tefsiri mahiyetinde mantıksal çıkarım yaparak “Zaman, gece ve gündüz saatleri ise saatler de güneş ve ayın uzayda menziller katetmesi ise o halde hem zaman yaratılmış hem de gece ve gündüz yaratılmıştır”¹⁵⁷ diyerek şu ayeti zikretmiştir: *“Geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı yaratan odur. Bunlardan her biri, bir yörüngede yüzer,”*¹⁵⁸

Yine aynı şekilde tüm bunların fani olduğunu Allah'tan başka hiçbir şeyin kalıcı olmadığını zikrederken bu görüşünün delili olarak *“Yeryüzünde bulunanların tamamı fanidir. Baki olan sadece celal ve ikram sahibi olan Allah'ın zatıdır.”*¹⁵⁹ ayeti ile *“O Allah'tan başka ilah yoktur. Allah'ın zatı müstesna onun dışında her şey helak*

¹⁵⁶ Yasin 36/37-40.

¹⁵⁷ Taberî burada hudus delilini kullanarak şöyle demiştir: “Gece ve gündüzün yoktan var olduğunu gösteren delillerden biri de bunların sayılan varlıklar olmalarıdır. Sayılan varlıklar da ya çift ya da tek olur. Söz konusu varlık çift ise onun öncesinde iki olması gerekir. Bu da sayılan nesnelerin başlangıcının ve öncesinin olduğu gerçeğini destekler. Sayılan nesne tek ise onun evveli de tektir. Bu da sayılanların her birinin başlangıcı olduğunu gösteren durumlardır. Evveli olan her varlığın ise bir yaratınının olması zaruridir.” et-Taberî, *Târîh*, I, s. 19-20-21.

¹⁵⁸ Enbiya 21/33.

¹⁵⁹ Rahman 55/26-27.

olacaktır.”¹⁶⁰ ayetini delil olarak getirmiştir. Daha sonra bu ayetin tefsirini yaparak gece ve gündüzün aydınlık ve karanlığı ile birlikte insanların yararı için yaratıldığını ve fani olduklarından dolayı da yok olacaklarını zikretmiştir. Bu cihetle güneşin de yok olacağını nitekim ayette “*Güneş katlanıp dörülünce (...)*”¹⁶¹ denildiğini aktarmıştır. Bu ayetin tefsiri mahiyetinde ise “*Bununla güneşin sönmesi ve ışığının yok olması kastedilmektedir. Bu da kıyamet günü yok olacaktır.*” demiştir.¹⁶²

Taberî’nin zamanın mahiyetine dair açıklamalarına bakıldığında onun zamanın mahiyetini anlatmak gibi bir amacının olmadığı aksine dünyanın yaratılış zamanıyla ilgilendiği görülmektedir.¹⁶³

Taberî, evren ile ilgili olayları da büyük ölçüde Kur’ân ayetleri çerçevesinde ele almıştır. Bilimsel tefsirin örneklerini verdiği bu tür anlatılarda kaynak olarak Kur’ân’ı kullanmıştır. Sözelimi, Taberî, “*Gökleri, yeri ve ikisi arasındaki varlıkları altı günde (Eyyam) yarattık ve bize hiçbir yorgunluk çökmedi*”¹⁶⁴ ayetinde geçen “*eyyam*” kelimesinin “*tan yerinin ağırmasından güneşin batmasına kadar olan sürenin adı*” olduğunu söylemiştir.¹⁶⁵ Daha sonra ise Allah’ın güneşi ve ayı, yaratmış olduğu mahlukattan birkaç gün sonra yarattığını belirtmiştir. Dolayısı ile Taberî, “*eyyam*” kelimesinin güneş ve ayın henüz olmadığı bir tarihte vakit ve sürelerden bahsederek bunları “*eyyam*” kelimesi ile ifade etmiş olmaktadır. Bu ise bir çelişkiyi doğurmaktadır. Taberî, bu konuyu açıklarken öncelikle Allah’ın “*eyyam*” dediği için, kendisinin de aynı adla adlandırdığını söylemektedir. Akabinde ise bu kelimeyi kullanmasının, Allah’ın “*Orada sabah ve akşam kendilerine ait rızıkları vardır.*”¹⁶⁶ ayetinde buyurması gibidir demektedir. Zira orada sabah ve akşam olmadığı halde Allah’ın bu şekilde buyurduğunu ifade etmiştir. Bu bağlamda ayette geçen “*sabah ve akşam*” kelimeleri ile cennet ehline dünyadan tanıdıkları kavramlarla hitap edildiğini söylemektedir.¹⁶⁷ Bir diğer delil olarak Taberî, “*İnkâr edenler kendilerine ansızın kıyamet gelinceye kadar veya kısır bir günün*

¹⁶⁰ Kasas 28/88.

¹⁶¹ Tekvîr 81/1.

¹⁶² et-Taberî, *Târîh*, I, s. 27.

¹⁶³ Demircan, Adnan, “Târîhu’r-Rûsûl ve’l-Mülûk Adlı Eseri Bağlamında Taberî’nin Zaman Algısı”, Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu 08-11 Ekim 2015 Konya, s. 372.

¹⁶⁴ Kaf 50/38.

¹⁶⁵ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 24.

¹⁶⁶ Meryem 19/62.

¹⁶⁷ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 25.

azabı kendilerine gelinceye kadar şüphelerini sürdüreceklerdir."¹⁶⁸ ayetinde geçen "kısır bir gün"ü "kıyamet günü" şeklinde tefsir ederek o günün gecesinin olmadığından bu isimle isimlendirildiğini söylemiştir.¹⁶⁹

3.2.2. Hz. Âdem'in Yaratılışı ve Peygamberler Tarihine Giriş

Taberî, kozmolojik olaylardan bahsettikten sonra Hz. Âdem'in yaratılışı ve yeryüzüne gönderilişinden, Hz. Âdem ve Hz. Havva kıssasından, İblis'in isyanından, Hâbil ve Kâbil'in kıssasından bahsetmiştir. Buradan itibaren Hz. Peygamber'in doğumuna kadar peygamberler tarihini işlemiştir. Sırasıyla Hz. Şit, Nuh, İbrahim, Lût, İsmail, İshâk, Eyüp, Şuayb, Yakup, Yusuf, Musa, İlyas, Elyasa, Dâvûd, Süleyman, Hud, Salih, Yunus, Yahya ve İsa peygamberlerin haberlerini, Tevrat'taki sıralamaya göre anlatmış ve onların dönemlerinde vuku bulan olaylara değinmiştir. Taberî, bu kısmı Tevrat'taki sıralamaya göre kronolojik olarak anlatmış olsa da hadiseleri yıllara göre tertip etmenin aksine kişileri ve olayları başlık ve tarih olarak kullanmıştır. İnsanlığın en eski tarihinden bahseden masalsı ve mitolojik anlatılar daha ziyade bu kısımlarda görülür. İlk siyer müelliflerinin yaptığı gibi Taberî de mitolojik anlatılarla bu kısmı tamamlamıştır.

Taberî, peygamberlerin anlatıldığı bu kısımda onlar hakkında Kur'an'da anlatılanları tefsir etmiştir. O, özellikle Kur'an'da adı geçen peygamberlerin yaşantılarının anlatıldığı yerlerde ilgili ayetleri merkeze alarak ayetler çerçevesinde bir tarih sunmuştur. Taberî'nin böylece tefsir ve tarih disiplinlerini iç içe geçirdiği görülmektedir.¹⁷⁰ Sözelimi Allah Teâlâ'nın Hz. Âdem'i yaratmasına dair "*Rabbin Âdemoğullarının sulbünden zürriyetlerini çıkardı.*"¹⁷¹ ayetini açıklarken *Tefsîr*'inde zikretmiş olduğu rivayetleri *Târîh*'inde de zikretmiştir. Nitekim o, Allah'ın, Âdem'i cennetten çıkarıp henüz yeryüzüne indirmeden önce sırtının sağ tarafını mesh ederek oradan zerreler halinde bembeyaz bir vaziyette bir kısım zürriyetini çıkardığını ve "Rahmetimle cennete girin" buyurduğunu zikretmiştir. Daha sonra ise sırtının sol tarafını mesh ettiğini ve zerreler halinde kapkara bir vaziyette bir kısım zürriyetini daha

¹⁶⁸ Hac 22/55.

¹⁶⁹ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 25.

¹⁷⁰ Kanca, "Ulûmü'l-Kur'an ve Tefsir Kaynağı Olarak Taberî Tarihi", s. 151.

¹⁷¹ Araf 7/172.

çıkardığını ve onlara da “Cehenneme girin” buyurduğunu belirtmiştir. Bu iki kısmın birisinin *Ashâbu’l-yemîn* diğerrinin de *Ashâbu’ş-şimâl* diye anıldığını zikretmiştir. Daha sonra ise Allah Teâlâ’nın onlardan söz alarak “*Ben sizin Rabbiniz değil miyim*” dediğini ve karşılığında onların da “*Evet*” cevabını verdiğini ayetten alıntılararak aktarmıştır.¹⁷² Aktarmış olduğu rivayetlerin doğruluğunun tercihinde o rivayetin Kur’ân ayetleri ile uygunluğuna bakarak değerlendirme yoluna gitmiştir. Sözelimi *Târîh*’inde İblis’in secde etmemesinden bahsederken hadise hakkında rivayetleri serdettikten sonra:

Benim tercihime göre bu rivayetlerin içerisinde kabule şayan ve doğru olanı Allah’ın Kur’ân’da belirtmiş olduğu şu ayetine münasip olanıdır; “*Hani, ‘Adem’e secde ediniz’ diye meleklerle emrettiğimizde hepsi ona secde etmişlerdi de ancak İblis secde etmemişti. O, cinlerden idi. O, Rabbinin emrini yerine getirmedi.*” der. İblisin isyan ederek Rabbinin buyruğuna uymaması onun cinlerden olmasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte İsyân etmesinin sebebi; kendisini beğenmişliğinden, çok ibadet edişinden, ilminin çokluğundan, dünyadaki yeryüzünden ve gökyüzünden sorumlu oluşundan, cennetin hazinedarı oluşundan veya bunların haricinde başka sebeplerden dolayı da olması muhtemeldir. Bu düşüncelerin sahihliği ancak delillere dayanan haberlerle ispat edilebilir. Bu hususta elimizde bu fikirlerin sahihliğini doğrulayacak haberler mevcut değildir. Bu meseledeki farklı görüşler ise yukarıda belirttiğimiz gibidir.¹⁷³

Bu itibarla Taberî hem ilk insanın yaratılışını hem de insanlığın soyunun başlangıcını zikretmiş dahası dünyaya indiriliş olayından bahsederek aslında genel itibarı ile Dünya Tarihine girişini bu şekilde yapmıştır. Buradan itibaren Peygamberlerin Tevrat’taki kronolojisini esas alarak sırasıyla zikretmiştir. Her peygamberin kendi dönemlerinde yaşadıkları mücadelelerini, karşılaştıkları sıkıntıları ve başka milletlerle ilişkilerini etraflıca anlatmıştır. Bu bölümde büyük ölçüde Kur’ân ayetlerini merkeze almış, bunun yanında İsrâiliyat türünden bilgilere de yer vermiştir. Nitekim Kur’ân’da kısmen zikredilen kıssaların detaylarını bu tür haberlerle doldurmaya çalışmıştır. Ancak bunu yaparken de farklı kaynaklardan nakledilen bilgilerin birbirleriyle uyuşmasını ve ulemanın bu rivayetler hakkındaki zımnen kabulünü yeterli görmüştür.¹⁷⁴ Bunun yanında

¹⁷² et-Taberî, *Târîh*, I, s. 136.; et-Taberî, *Tefsîr*, XX, s. 560-561.

¹⁷³ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 88.

¹⁷⁴ Erbaş, “Bir Tefsir Kaynağı Olarak Taberî’nin ‘Târîhü’l-Ümem ve’l-Mülûk’ İsimli Eseri”, s. 57.; Kanca, “Ulûmü’l-Kur’ân ve Tefsir Kaynağı Olarak Taberî Tarihi”, s. 67.

Kur'ânî bilgi ile çelişmesi durumunda ise çelişen isrâilî bilgiyi kabul etmediğini belirterek tercihini Kur'ân'dan yana kullanmıştır.¹⁷⁵

Peygamberler arasında geçen sürelerin tespitinde de yine İsrâiliyat türü bilgilere yer vermiştir. Nitekim bu tür bahislerin anlatıldığı yerlerde bu bilgileri Tevrat ehlinden aldığını ifade etmiştir. Sözelimi o, Hz. Âdem'in yeryüzüne indirilişinden Hz. Peygamber'in Mekke'den Medine'ye hicretine kadar geçen süreyi 4642 yıl ve birkaç ay olarak ifade etmiş ve bu bilginin Yahudilere ait olup Tevrat'ta peygamber ve hükümdarların ömürleri anılırken zikredildiğini belirtmiştir.¹⁷⁶

3.2.3. Hz. Peygamber'in Doğumundan Vefatına Kadar Geçen Süre

Taberî, Fars hükümdarlarını anlatırken kronolojik olarak Hz. Peygamber'in doğduğu seneye gelince Hz. Peygamber'in doğumundan bahseder ve daha sonra tekrardan Fars hükümdarlarını anlatmaya devam eder. Farsların hakimiyetinin Araplarla yapmış oldukları *Zû Kâr* muharebesi ile sonlandığını ardından da Arapların hakimiyetinin başladığını anlatır. Arap hükümdarlarından etrafıca bahseder. Daha sonra ise Hz. Peygamber'in nesebini zikretmekle siyere tekrardan giriş yapar. Dedesi Abdülmuttalib'den başlayarak büyük atası Adnan'a kadar yer alan atalarının neseplerine ve hayatlarına dair etrafıca bilgi verir.¹⁷⁷

Eserinin başından Hz. Peygamber'in hicretine kadar meydana gelen olayları konularına göre sıralayan müellif, hicri 1. yıldan başlayarak hicri 302 (622-915) yılları arasını her yıla ait olayları ayrı başlıklar altında kaleme almıştır. Sözelimi o, eserinde "*Hicretin 1. yılında meydana gelen hadiseler*" başlığı altında o yılda gerçekleşen olayları aktarmıştır. 302 senesine kadar aynı bu metotla yazımına devam etmiştir.¹⁷⁸

Taberî, *Târîhu'l-Ümem*'in siyer kısmında öncelikle İbn İshak'ın *Sîret*'inden yararlanmış olup bunun yanında Urve b. Zübeyr, Şürahbîl b. Sa'd, Musa b. Ukbe, Asım b. Katâde, Zührî ve İbn Sa'd gibi müelliflerin kitaplarından da istifade etmiştir.¹⁷⁹

¹⁷⁵ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 45-46-47.

¹⁷⁶ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 495.; Kanca, "Ulûmü'l-Kur'ân ve Tefsir Kaynağı Olarak Taberî Tarihi", s. 70.

¹⁷⁷ et-Taberî, *Târîh*, II, s. 239-277.

¹⁷⁸ Faruk Yıldız, "Ebû Cafer Muhammed b.Cerîr et-Taberî'nin Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülûk Adlı Eserine Göre İslam Tarihi Kronolojisi", (Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015), s. 9.

¹⁷⁹ Bozkurt, *Müslüman Tarihçilerin Dünya Tarihi Tasarımları*, s. 60.

Taberî, Hz. Peygamber'in sîretini anlattığı bu kısımda hadiseleri açıklığa kavuştururken ayetlerden tarihî bilgi kabilinden iktibaslarda bulunmuştur. Nitekim Kur'ân'da Hz. Peygamberin hayatından söz eden birçok ayet vardır. Bu bağlamda onun yaşantısına dair nakledilen bir haberin sıhhati doğrultusunda Kur'ân ölçü konumundadır. Taberî de bu ölçüye riayet etmiştir. Hz. Peygamber'in doğumundan vefatına kadar anlattığı kısımda Kur'ân'da mevcut yüz on dört surenin kırk beşinden iktibasta bulunmuştur. Bunlardan yüz elli iki ayet doğrudan metin içerisinde geçmektedir.¹⁸⁰ Sözelimi o, Uhud harbini anlatırken Hz. Peygamber'in hasımları Bedir'in öcünü aldık diye sevinirken Resulullah'ın ashabından yetmiş kişinin şehit edildiğini ve yetmiş kişinin de esir alındığı aktarmıştır. Bunun yanında Resulullah'ın dişinin kırıldığını, miğferinin parçalandığını ve yüzüne kan aktığını zikretmiştir. Resulullah'ın ashabının ise arkalarına bakmadan kaçarak dağa tırmanmaları üzerine şu ayetlerin indiğini nakletmiştir: *"Başkalarını iki misline uğrattığınız musibete kendiniz uğrayınca bu nereden mi dersiniz? (Ey peygamberim de ki;) O, kendi tarafınızdandır. Doğrusu Allah her şeye kadirdir."*¹⁸¹ *"Hani siz kaçıyordunuz peygamber de arkanızdan sizi çağırıp duruyordu. Hiçbirinizde arkasına dönüp bakmıyordunuz. Böylece Allah, sizi kederden kedere uğrattı. (Allah sizi gam ile cezalandırdı.) Siz bu kaçışınızla peygamberinizi üzdünüz. Allah da sizi üzdü. Kaybettiklerinizle, kaybettiğiniz fırsatlara üzülmeysiniz diye Allah böyle yaptı. Şüphesiz ki Allah, yaptıklarınızın tümünden haberdardır."*¹⁸²

Taberî'nin söz konusu eserinin siyer bölümü incelendiğinde Kur'ân ayetlerini yoğun bir biçimde kullandığı görülür. Ancak bu bölümde kullandığı ayetler Taberî'nin müfessir kimliğini öne çıkaracak tarzda olmayıp daha çok tarihçi kimliğini öne çıkaracak tarzdadır. Nitekim o, bu kısımda ayetleri tefsir etmekten ziyade tarihî bilginin kaynağı olması bakımından kullanmıştır.

¹⁸⁰ Yüz on dört surenin kırkıdan iktibas yapıldığını ve yüz on üç ayetin doğrudan metinde geçtiği de zikredilmiştir. Bkz: İğdi, "Bir Siyer Müellifi olarak et-Taberî- Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk Özelinde-", s. 103.

¹⁸¹ Âl-i İmrân 3/165.

¹⁸² Âl-i İmrân 3/153-154.; et-Taberî, *Târîh*, II, s. 475.

İKİNCİ BÖLÜM: HZ. DÂVÛD VE HZ. SÜLEYMAN KISSASI ÖRNEĞİNDE TABERÎ TÂRÎH'İNİN TEFSİR'İ İLE MUKAYESELİ İNCELEMESİ

1. Kur'ân Muhtevası ile Taberî Târîh'inin Mukayesesi

Kur'ân'da toplamda 16 surede bahse konu olan Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman kıssası, Taberî *Târîh*'inde sadece 10 suredeki belirli anlatıları zikredilmekle iktifa edilmiştir. Buna göre Taberî'nin Mâide suresinde İsrailoğullarından olan inkarcıların Hz. Dâvûd ve Hz. Meryem oğlu Hz. İsa'nın lisanıyla lanetlendiğinden, En'âm suresinde Hz. Dâvûd'a hidayet verildiğinden, Neml suresinde Hz. Dâvûd'a Allah katından ilim verildiğinden ve Hz. Dâvûd'un hamd etmesinden; Bakara suresinde Hz. Süleyman'a atılan iftiradan, Neml suresinde Hz. Süleyman'ın karınca ile muhaveresinden, Sâd suresinde ise Hz. Süleyman'a sunulan atlardan bahsetmediği tespit edilmiştir. Bu ise Taberî'nin bu surelerde niçin bu anlatılara değinmediği sorusunu gündeme getirmiştir. Bu kısımda bu soruya bir cevap aranacaktır.

1.1. Kur'ân'da ve *Târîh*'te Hz. Dâvûd

Kur'ân'da dokuz farklı surede on altı defa ismi geçen Hz. Dâvûd'un çeşitli özelliklerinden bahsedilmişse de gerek soy kütüğü gerekse de hayatı ile ilgili tafsilatlı bilgilere yer verilmemiştir. Kitab-ı Mukaddes'te ise Hz. Dâvûd'un Hz. İbrahim'e kadar olan soy kütüğü detaylıca aktarılmış,¹⁸³ bununla birlikte onun şemâiline dair birtakım bilgilere de yer verilmiştir.¹⁸⁴ Hz. Dâvûd'un şemâili ve soy kütüğü hakkındaki bilgiler her ne kadar Kur'ân'da yer almasa da İslami kaynaklarda bu bilgilere rastlamak mümkündür. Taberî, *Târîh*'inde Kur'ân'da dokuz farklı surede ismi geçen Hz. Dâvûd'dan yalnızca altı suredeki anlatıları zikretmekle iktifa etmiştir. Toplamda on ayeti¹⁸⁵ doğrudan metin içerisinde verirken kimi ayetleri ise aktarmış olduğu rivayetler içerisinde

¹⁸³ Matta, 1/1-16.

¹⁸⁴ I. Samuel 16/12.; I. Samuel 17/42.; I. Samuel 16/18.

¹⁸⁵ Taberî'nin *Târîh*'inde Hz. Dâvûd'u anlatırken doğrudan zikrettiği sureler ve ayet numaraları şunlardır: Bakara 2/247-248-249-250., Sâd 38/17-18-23-24., Enbiyâ 21/78-79.,

mündemiç olup ayet doğrudan lafzı yerine ifade ettiği mana açısından zikredilmiştir. Gerek manaca gerekse de doğrudan zikredilen ayetlerin ortak özelliği tarihi bilgiler içermesidir. Bu ayetler anlatılan hadiselerle kaynak olması yönü ile zikredilmiştir.

Kur'ân'da Hz. Dâvûd ile ilgili ayetlere bakıldığında Bakara suresinde Hz. Dâvûd'un Câlût'u öldürmesi ve Hz. Dâvûd'a hükümlanlık verilmesinden, Nisâ ve İsrâ surelerinde Hz. Dâvûd'a Zebûr'un verilmesinden, Mâide suresinde İsrailoğullarından olan inkarcıların Hz. Dâvûd ve Hz. Meryem oğlu Hz. İsa'nın lisanıyla lanetlendiğinden, En'âm suresinde Hz. Dâvûd'a hidayet verildiğinden, Enbiyâ suresinde Hz. Dâvûd'un ekine zarar veren koyunlar meselesinde hüküm verdiğinden, Neml suresinde Hz. Dâvûd'a Allah katından ilim verildiğinden ve Hz. Dâvûd'un hamd etmesinden, Sebe' suresinde Hz. Dâvûd'un demiri işlemesinden, Sad suresinde ise Hz. Dâvûd'un iki hasımın davası hakkında vermiş olduğu hükümden ve sabah akşam tesbih eden dağların ve kuşların onun buyruğu altına verilmesinden bahsedilmektedir. Buna karşın Taberî, Bakara suresinde bahsedilen Hz. Dâvûd'un Câlût'u öldürmesi, Sâd suresinde bahsedilen iki hasımın davası ve Enbiyâ suresinde bahsedilen ekine zarar veren davalar hadisesini *Târîh*'inde detaylıca işlemiştir. Hz. Dâvûd'a Zebur'un verilmesi, demiri işleme sanatının verilmesi, çokça hamd ve tesbih eden bir kimse olduğunu bildiren diğer ayetler ise Taberî *Târîh*'inde kimi zaman doğrudan aktarılmış kimi zaman ise aktarılan rivayetler içerisinde mündemiç olup detaylar verilmeden zikredilmiştir.

Kur'ân'da Hz. Dâvûd'dan mevcut mushaf tertibine göre ilk olarak Câlût'u öldürmesi hadisesi ile şu şekilde bahsedilmiştir: *“(Tâlût'un ordusu) Câlût'un ordusuna karşı meydan muharebesine çıkınca dediler ki: ‘Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır (dayanma gücü ver), ayaklarımızı sabit kıl ve kâfir kavme karşı bize yardım et’. Allah'ın izni ile onları hezimete uğrattılar, Dâvûd Câlût'u öldürdü.”*¹⁸⁶ Bu noktada Kur'ân sadece Hz. Dâvûd'un Câlût'u öldürdüğünü zikretmekle iktifa etmiş, herhangi bir tafsilata girmemiştir. Bunun yanında Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Dâvûd'un Golyat'ı (Câlût) öldürmesi hadisesinden detaylı bir şekilde bahsedilmiştir.¹⁸⁷ Taberî *Târîh*'inde de aktarılan bu hadise birbirinden farklı rivayetler zikredilerek detaylandırılmıştır. Taberî, sadece Hz. Dâvûd'un Câlût'u öldürmesini değil öncesinde ve sonrasında gerçekleşen hadiseleri de aynı şekilde detaylandırmıştır. Farklı kültürlerin anlatıları ile

¹⁸⁶ Bakara 2/250-251.

¹⁸⁷ I. Samuel 17.

zenginleştirdiği anlatımı büyük ölçüde isrâiliyat kaynaklı olup Kitab-ı Mukaddes anlatısı ile benzerlik göstermektedir.

Kur'ân'da Hz. Dâvûd'un Câlût'u öldürmesinden sonra Allah'ın ona hükümdarlık ve hikmet verdiğinden bahsedilmiştir.¹⁸⁸ Bunun yanında Kur'ân'da, sabah akşam tesbih eden dağların ve kuşların onun buyruğu altına verilmesi,¹⁸⁹ onun hükümrancılığının kuvvetlendirilmesi,¹⁹⁰ ibadete çok düşkün olması¹⁹¹ ve demirin onun için yumuşatılması¹⁹² gibi konular ele alınmaktadır. Aynı konular Taberî *Tarih*'inde de işlenmiştir. Taberî, ayetlerde belirtilen hadiseleri ve Hz. Dâvûd'a bahşedilen bu nimetleri aktarmış olduğu rivayetler içerisinde zikretmiştir.

Kur'ân ayrıca Hz. Dâvûd'un halk arasındaki sıkıntıları çözüme kavuşturması ile alakalı iki farklı kıssadan bahsetmiştir. Bunlardan ilki Enbiyâ suresinde anlatılan şu kıssadır: *“Dâvûd ve Süleyman'ı (hatırla). Hani o ikisi bir ekin tarlası hakkında hüküm veriyordu. Hani bir topluluğun koyunları bir kimsenin tarlasına zarar vermişti. Biz her ikisinin de hükmüne şahit idik. O hükmü Süleyman'a biz öğretmiştik. (...)”*¹⁹³ İkincisi ise Sâd suresinde anlatılan kıssadır: *“(Ey Muhammed!) Sana davacıların haberi geldi mi? Hani duvara tırmanarak Dâvûd'un huzuruna girmişlerdi. Dâvûd (onları görünce) ürktü. Dediler ki; ‘(Ey Dâvûd) Korkma! Biz iki hasımız (davacıyız). Birimiz diğerine haksızlık yapmıştır. Bizim aramızda hak ile hükmet. Sakın haktan ayrılma ve bizi dosdoğru yola ilet.’ (İçlerinden birisi) ‘Şu, benim kardeşimdir. Onun doksan dokuz dişi koyunu vardır. Benim de bir tek dişi koyunum vardır. Bu bana dedi ki, onu da benim koyunlarıma içine katıver. Sözde de bana üstün geldi.’ (Dâvûd) dedi ki, (Bu kardeşin) senin (bir) koyununu kendi (doksan dokuz) koyununun içine katmakla sana zulmetmiştir. Muhakkak ki bu tür ortakların birçoğu birbirlerine haksızlık ederler. Ancak iman eden ve salih amel işleyenler müstesna. Bunlarda toplumda çok azdır. Dâvûd, zannetti ki Allah kendisini imtihan ediyor ve rabbine istiğfar ederek ona secdeye kapandı ve O'na yöneldi. Böylece bizde onu affettik. Şüphesiz ki bizim katımızda onun bir yakınlığı vardır. Bir de çok güzel*

¹⁸⁸ Bakara 2/251.; Hükümdarlık ve Nübüvvetin İsrailoğulları tarihinde ilk olarak Hz. Dâvûd'un şahsında bir araya geldiği söylenmiştir. İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmâdüddin İsmâîl b. Şihâbiddin Ömer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dimaşkî eş-Şâfiî, *Kıssasü'l-enbiyâ*, thk: Mustafa Abdvâhid, Mekke: Mektebetü't-Tâlib, 1988, s. 560.

¹⁸⁹ Sad 38/18-19.

¹⁹⁰ Sad 38/20.

¹⁹¹ Sad 38/17.

¹⁹² Sebe' 34/11.

¹⁹³ Enbiyâ 21/78-79.

*geleceği vardır. Ey Dâvûd! Biz seni yeryüzünde halife kıldık. İnsanların arasında hak (adalet) ile hükmet (...)”*¹⁹⁴ Bu bağlamda Hz. Dâvûd’un yeryüzünde halife kılındığı, saltanatının güçlendirildiği ve adaletle hükmetmesi emredilmiştir. Hz. Dâvûd’un halkın arasındaki sıkıntıları çözüme kavuşturması ile alakalı Kitab-ı Mukaddes’te de ikinci kıssaya benzer bir kıssa zikredilmiştir.¹⁹⁵ Temsili anlatım tarzı ile zikredilen bu kıssanın bir bölümü Kur’ân’da anlatılana benzemektedir. Ancak Kur’ân’da anlatılan kıssadan farklı olarak Hz. Dâvûd’un zina ettiğine dair bilgiler de mevcuttur. Hz. Dâvûd’un sınındığını anlayarak Rabbinden kendisini bağışlamasını dilemesi ve secdeye kapanmasının sebebi olarak Ahd-i Atık’ta zikredilen zina suçuna¹⁹⁶ dair bir bilgi Kur’ân’da mevcut değildir. Bu konuda diğer İslamî kaynaklarda yer alan bilgiler ise İsrâiliyat türünden olup Eski Ahit’teki bilgilerle önemli ölçüde benzerlik göstermektedir.¹⁹⁷ Taberî’nin de bu konu hakkında *Tarih*’inde aktarmış olduğu rivayetler büyük ölçüde isrâiliyat kaynaklıdır. Ahd-i Atık’ta zikredilen zina suçuna benzer rivayetler aktarılmıştır. Ancak Taberî, aktarmış olduğu bu rivayetlerin sıhhati hususunda herhangi bir değerlendirme yapmamıştır. Taberî ayrıca bu konu hakkında Hz. Dâvûd’un başına gelen bu musibet ve imtihanın sebebinin kendi kendine hata etmeden bir gün geçirebileceğini düşünmesinden kaynaklandığını da zikretmiştir. Başına gelen bu hadisenin ise kötülük yapmadan gününü geçirebileceği gün vaki olduğunu söylemiştir.¹⁹⁸

Kur’ân’da Zebûr’un Hz. Dâvûd’a verilmesinden de bahsedilmiştir.¹⁹⁹ Ancak Zebûr’un muhtevasına dair ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Yalnızca Enbiyâ suresinde geçen “*Andolsun ki Zikir’den*²⁰⁰ sonra Zebûr’da da şöyle yazdık: Şüphesiz ki yeryüzüne, salih

¹⁹⁴ Sad 38/21-26.

¹⁹⁵ Hz. Dâvûd hakkında Kur’ân’da bahsedilen bu hadiseye benzer bir hadise farklı bir şekilde Kitab-ı Mukaddes’te şu şekilde anlatılmıştır: “Ve Yehova, Davut’a Natan’ı gönderdi. Natan Davut’un yanına gidip şunları anlattı: ‘Bir şehirde iki adam vardı; biri zengin öbürü yoksuldu. Zengin adamın birçok koyunu ve sığırdı vardı; fakat yoksul adamın, satın aldığı küçük bir dişi kuzudan başka bir şeyi yoktu. Bakıp beslediği bu kuzu, adamın yanında çocuklarıyla birlikte büyüyordu. Adamın lokmasından yer, tasından içer ve koynunda uyurdu. Kuzu adamın kızı gibi olmuştu. Derken bir gün zengin adama bir misafir geldi. Adam gelen yolcuya sunmak için kendi koyunlarına ve sığırlarına kıyamadı. Gidip yoksul adamın kuzusunu aldı ve misafiri için hazırladı.” II. Samuel 12/1-13. Kitab-ı Mukaddes’te anlatılan bu kıssa özü itibarı ile Kur’ân’daki kıssa ile benzerlik göstermektedir.

¹⁹⁶ II. Samuel 11.

¹⁹⁷ Ömer Faruk Harman, "Dâvûd", DİA, IX, 21. Geniş bilgi için bk. Abdulvahhab Neccâr, *Kıyasu’l-Enbiyâ*, Mısır: Matbatu’n-nasr, 2. Baskı, 1936, s. 361-377.; Mustafa Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, Ankara: TDV Yayınları, 2004, II, s. 180-201.

¹⁹⁸ et-Taberî, *Tarih*, I, s. 481.

¹⁹⁹ İsra 17/55.

²⁰⁰ Bu ayette geçen zikir, Zebûr ve arz kelimelerinin anlamları konusunda müfessirler farklı görüşler belirtmişlerdir. Zikir kelimesi Hz. Mûsâ’ya indirilen Tevrat’ı, Zebûr Hz. Dâvûd’a indirilen kitabı, arz da

*kullarım vâris olacaktır.*²⁰¹ ifadesinin Zebûr'da da geçtiğine işaret edilmiştir. Taberî ise *Târîh*'inde Zebûr'un Hz. Dâvûd'a verilmesi ile alakalı bir rivayet aktararak bu rivayet içerisinde Allah'ın Hz. Dâvûd'a Zebûr'u indirdiğini ve Hz. Dâvûd'un Zebûr'u güzel sesi ile okuduğunda vahşi hayvanların bile onu dinleyip boyunlarını bükerek uysallaştıklarını aktarmıştır.²⁰²

Kur'ân'da Hz. Dâvûd'un vefatı ile ilgili herhangi bir bilgi mevcut değildir. Ancak Tevrat'ta Hz. Dâvûd'un ölümü şu ifadelerle anlatılmaktadır. *"İşay oğlu Davut bütün İsrail'de krallık yaptı. Yedi yıl Hevron'da, otuz üç yıl Yerusâlim'de olmak üzere toplam kırk yıl İsrail'de krallık yaptı. Güzel bir yaşlılık döneminde öldü. Zenginlik ve onur dolu günler yaşadı. Yerine oğlu Süleyman kral oldu."*²⁰³ Taberî de *Târîh*'inde Hz. Dâvûd'un Tevrat'ta geçen bu ifadelere benzer bir rivayetin Hz. Peygamber'den geldiğini ve bu rivayette Hz. Dâvûd'un yüz yaşında olduğunu ancak bazı kitap ehline göre ise yetmiş yedi yıl yaşadığını ve hükümdarlık süresinin ise kırk yıl olduğunu farklı rivayetleri birleştirerek aktarmıştır.²⁰⁴

Buna karşın Taberî Kur'ân'da hakkında herhangi bir bilgi bulunmayan hadiseleri de farklı kültürlerin anlatıları ile açıklamaya çalışmıştır. Sözgelimi Kur'ân'da Hz. Dâvûd'un Tâlût'tan sonraki yaşantısı ve mescidin inşası ile ilgili herhangi bir bilgi bulunmazken Taberî *Târîh*'inde bu dönem ile ilgili rivayetler zikredilmiştir.

1.2. Kur'an'da ve Târîh'te Hz. Süleyman

Hz. Süleyman birçok Kur'ân âyetine konu olmuştur. Kur'ân'da Hz. Süleyman'ın ismi yedi farklı surede toplam on altı defa geçmektedir. Bu ayetlerde Hz. Süleyman'a verilen çeşitli nimetlerden bahsedilmişse de gerek soyu gerekse de hayatı ile ilgili detaylı bilgilere yer verilmemiştir. Buna karşın Kitab-ı Mukaddes'te onun Hz. İbrahim'e kadar olan soy kütüğü detaylıca aktarılmış,²⁰⁵ hayatı ile ilgili tafsilatlı bilgilere yer verilmiştir.

genel olarak yeryüzünü, özel olarak da anlatılan konu ve olayla ilgili yeri ve bölgeyi ifade etmektedir. *Kuran Yolu Türkçe meali*, III, s. 703.

²⁰¹ Enbiya 21/105.; Bu ayette belirtilen ifade şu an da elimizde mevcut olan Kitâb-ı Mukaddes'te farklı çeviriler olmak beraber şu şekilde geçmektedir; *"Doğrular yeryüzünü mülk edinir."* Mezmurlar, 37/29.

²⁰² et-Taberî, *Târîh*, I, s. 478.

²⁰³ I. Tarihler 29/26-27-28.

²⁰⁴ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 85.

²⁰⁵ Matta 1/1-16.

Taberî ise *Târîh*'inde Kur'ân'da yedi farklı surede ismi geçen Hz. Süleyman'ı dört farklı suredeki toplamda yirmi altı ayete atıfla ele almıştır. Zikretmiş olduğu tüm ayetler tarihe konu olabilecek türden olup kullanıldığı bağlamlar için kaynak niteliğindedir.

Kur'ân'da Hz. Süleyman ile ilgili ayetlere bakıldığında Bakara suresinde Hz. Süleyman'a atılan iftiradan, Enbiyâ suresinde babası Hz. Dâvûd ile bir davada hüküm vermesinden, Neml suresinde Hz. Süleyman'a bahşedilen nimetlerin yanı sıra hayvanlarla muhaveresi ve Sebe' Melike'si ile ilgili bahislerden, Sebe' suresinde Hz. Süleyman'a bahşedilen nimetler ve vefatından ve Sâd suresinde ise Hz. Süleyman'a sunulan atlardan, Hz. Süleyman'ın tahtına ceset bırakılarak imtihan edilmesinden, Hz. Süleyman'ın duasından ve Hz. Süleyman'a bahşedilen nimetlerden olan rüzgarın kendisinin buyruğu altına verilmesinden bahsedilmiştir. Nisâ ve En'âm surelerinde ise Hz. Süleyman'ın yalnızca adı zikredilmiştir.

Bakara suresinde anlatıldığı üzere şeytanlar, Hz. Süleyman'ın hükümrânlığı hakkında yanlış sözler ortaya atmışlar, Yahudiler de bu gerçek dışı şeyleri kabul etmişlerdir. Bu bağlamda Hz. Süleyman'ın kâfir olmadığı ve büyü de yapmadığı Kur'ân'da zikredilmiştir. Bununla birlikte Kur'ân, insanlara büyücülüğü öğreten şeytanların kafir olduğunu ve Bâbil'deki iki meleğe Hârût ve Mârût'a indirilene uyduklarını anlatmıştır.²⁰⁶ Esasında Kur'ân'ın vermiş olduğu bu bilgiler gerek Yahudilerin zihinlerinde gerekse de Kitab-ı Mukaddeste var olan Hz. Süleyman tasavvuruna bir reddiye niteliğindedir. Sözelimi Kitab-ı Mukaddeste Hz. Süleyman ömrünün son zamanlarında küfre girmiş bir kral şeklinde anlatılmıştır.²⁰⁷ Taberî ise Tarih'inde Hz. Süleyman ile ilgili böyle bir bilgiye hiçbir surette yer vermemiştir.

Kur'ân'da bildirildiği şekliyle Hz. Süleyman babasından hükümdarlık ve peygamberliği devralmanın yanında insanlar arasında adaletle hükmetme yeteneğini de devralmış, hatta daha iyi hükümler vererek bilgelik ve adalet konusunda babasından daha büyük bir şöhrete sahip olmuştur. Hz. Süleyman'ın insanlar arasında hüküm vermedeki üstün yeteneği Kur'ân'da da örneklendirilerek, onun olayları değerlendirme ve problemleri çözme konusunda isabetli hükümler verdiği belirtilmektedir. Sözelimi Enbiyâ suresinde “*Dâvûd ve Süleyman'ı (hatırla). Hani o ikisi bir ekin tarlası hakkında hüküm veriyordu. Hani bir topluluğun koyunları bir kimsenin tarlasına zarar vermişti.*

²⁰⁶ Bakara 2/102.

²⁰⁷ I. Krallar 11.

Biz her ikisinin de hükmüne şahit idik. O hükmü Süleyman'a biz öğretmiştik. (...)"²⁰⁸ buyrulmaktadır.

Kur'an'da tafsilata girilmeden aktarılan bu olayda Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman'ın vermiş olduğu hükümler açıkça belirtilmezken Taberî *Tarih*'inde de işlenen bu hadise detaylandırılarak aktarılmıştır. Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman'ın vermiş olduğu hükümler açıkça zikredilmiştir.

Tevrat'ta yalnızca hükümdar olduğu söylenen Hz. Süleyman'ın Kur'an'da ise hükümdarlığı yanında peygamber olma vasfına da sahip olduğu belirtilmiştir. Sahip olduğu bu iki vasa dair tasvirler Kur'an'da geniş yer tutmaktadır. Sözelimi Hz. Süleyman ile Belkıs arasında geçen hadise Kur'an'da şu şekilde anlatılmıştır:

Hz. Süleyman, insanlardan, cinlerden ve kuşlardan oluşan ordusu ile bir sefer sırasında karınca vadisine ulaştığında bir karınca *"Ey karıncalar! Meskenlerinize girin; Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizleri ezip geçmesin!"*²⁰⁹ demiş ve bunu duyan Hz. Süleyman tebessüm ederek bir takım dua ve niyazda bulunmuştur. Daha sonra ordusu içerisinde kuşları gözden geçirirken Hüdühüd isimli kuşu görememesi üzerine sinirlenmiş ve kabul edilebilir bir mazeret ile gelmediği takdirde cezalandıracağını söylemiştir. Bir zaman sonra Hüdühüd ortaya çıkarak Hz. Süleyman'a gelmiş ve hükümdarı kadın olan bir toplulukla karşılaştığını ve bu topluluğun Allah'ı bırakarak güneşe ibadet ettiklerini söylemiştir. Bundan başka bu krallığın zenginliğinden ve Melike'nin de ihtişamlı bir tahtının varlığından bahsetmiştir. Hz. Süleyman, Hüdühüd'ün vermiş olduğu bu bilgilerin doğruluğunun ispatı için Hüdühüd'e bir mektup vermiş ve bu mektubu Melike'ye ulaştırmasını söylemiştir. Bu mektup Melike'ye ulaşınca Melike, danışmanlarına dönerek Süleyman'dan değerli bir mektup aldığını ve bu mektubun "Rahman ve Rahim olan Allah'ın adı" ile başladığını söylemiştir. Melike ayrıca Süleyman'ın teslim olun çağrısı yaptığını ve asla karşı gelmemelerini istediğini de söylemiştir. Tüm bunları danışmanları ile istişare eden Melike, kralların bir ülkeye girdiklerinde oranın altını üstüne getirdiklerini ve aziz olan kimseleri de zelil duruma düşürdüklerini belirtmiştir. Bunun ardından Kur'an'ın bildirdiğine göre Melike, birtakım hediyelerle elçilerini Hz. Süleyman'a göndermiştir. Hz. Süleyman Melike'nin hediyelerini kabul etmemiş ve ordu ile üzerlerine gideceğini haber vermiştir. Bu noktada Kur'an arada yaşanan hadiseleri

²⁰⁸ Enbiya 21/78-79.

²⁰⁹ Neml 27/18.

anlatmamaktadır. Bir sonraki ayetten anlaşıldığı üzere Melike, Hz. Süleyman'ın yanına bizzat gelmek istemiştir. Bu durumda Hz. Süleyman ayette anlatıldığı üzere yanındakilere “*Melike buraya gelmeden onun tahtını kim getirebilir?*”²¹⁰ diye sormuştur. Hz. Süleyman'ın yanında bulunan Cinlerden bir ifrit “*Sen makamından ayrılmadan getiririm*”²¹¹ demiştir. Bunun haricinde Kur'an'ın “*kitap ilmine sahip olan bir kimse*”²¹² diye bahsettiği bir başka kimse ise Hz. Süleyman'a “*Göz açıp kapamadan getiririm*”²¹³ diye cevap vermiştir. Bu muhaverenin ardından taht Hz. Süleyman'ın yanında belirmiştir. Daha sonra Hz. Süleyman bu taht üzerinde birtakım değişiklikler yapılmasını emretmiştir. Bununla Melike'nin tahtının tanıyıp tanımayacağını test etmek istemiştir. Melike, Hz. Süleyman'a gelince Hz. Süleyman ona “*Bu taht seninki mi*”²¹⁴ diye sormuş ve “*Sanki o*”²¹⁵ cevabını almıştır. Kur'an'ın aktardığına göre Melike'nin Hz. Süleyman ile karşılaştığında gerçekleşen olağanüstü hadise tahtın gelişi ile sınırlı kalmamıştır. Bir diğer mucizevi olay ise Melike'nin Hz. Süleyman'ın köşküne girdiği esnada gerçekleşmiştir. Kur'an'da anlatıldığı üzere Melike köşke girdiğinde zemini su sanarak eteğini sıvazlamıştır. Bunun üzerine Hz. Süleyman ona; “*O şey camdan yapılmış bir zemindir*”²¹⁶ cevabını vermiştir. Hz. Süleyman ile Melike'nin arasında cereyan eden hadiseler ve muhavereler Melike'nin “*Ey Rabbim! Ben nefsimi zulmetmişim ve ben Süleyman'la birlikte âlemlerin rabbine teslim oldum.*”²¹⁷ demesiyle sona ermiştir.²¹⁸

Kur'an'ın detaylıca anlatmış olduğu bu hadisede Hz. Süleyman'ın hem peygamber hem de hükümdar olduğu anlaşılmaktadır. Bunun yanında Hz. Süleyman'a verilen ve başka ayetlerde bahsedilen diğer nimetler de yer almaktadır. Nitekim Hz. Süleyman'ın başta karıncalar ve kuşlar olmak üzere çeşitli varlıklarla diyalog kurduğu onlara hükmederek kendi isteği doğrultusunda yönlendirdiği anlaşılmaktadır.²¹⁹

Taberî *Tarih*'inde de detaylıca aktarılan bu hadise büyük ölçüde Kur'an merkezli anlatılmıştır. Ancak Kur'an'da Hz. Süleyman ile karınca arasındaki muhavere ile

²¹⁰ Neml 27/38.

²¹¹ Neml 27/39.

²¹² Neml 27/40.

²¹³ Neml 27/40.

²¹⁴ Neml 27/42.

²¹⁵ Neml 27/42.

²¹⁶ Neml 27/44.

²¹⁷ Neml 27/44.

²¹⁸ Neml 27/17-44.

²¹⁹ Neml 27/18-19 .

başlayan bu hadise Taberî *Târîh*'inde Hz. Süleyman ile Hüdhdüd muhaveresi ile başlamış karınca ile muhavereye değinilmemiştir. Kur'an'ın vermiş olduğu detaylar Taberî *Târîh*'inde daha da detaylandırılarak aktarılmıştır.²²⁰

Kur'an'da bahsedildiği üzere Hz. Süleyman'a bahşedilen nimetler bunlarla sınırlı kalmamıştır. Sözelimi Kur'an'da bu nimetlerin haricinde *"Biz rüzgârı Süleyman'ın emrine verdik. Dilediği bir yere güzel bir biçimde kolayca o rüzgarla giderdi. Her biri inşaat ustası ve dalgıç olan şeytanları da (Süleyman'ın emrine verdik.) Demir zincirlerle bağlanmış başkalarını da onun buyruğuna verdik."*,²²¹ *"Rüzgârı da Süleyman'ın emrine verdik. Sabah gidişi bir aylık mesafe akşam dönüşü bir aylık mesafe idi."*,²²² *"Ey insanlar bize kuş dili (mantığı) öğretildi."*,²²³ *"İnsanlardan, cinlerden ve kuşlardan oluşan Süleyman'ın orduları toplandı."*²²⁴ *"Onlar Süleyman'a dilediği her şeyi; köşkler, heykeller, büyük havuzlara benzer çanaklar ve taşınması güç, sabit kazanlar yaparlardı."*²²⁵ buyrulmaktadır. Taberî, *Târîh*'inde de Hz. Süleyman'a bahşedilen bu nimetleri gerek ilgili ayeti doğrudan vererek gerekse de ayetin ifade ettiği manayı içeren rivayeti aktararak işlemiştir.

*"Hani ona gün batımında ayaklarından birini tırnağı üzerine diken koşu atlarını arz etmiştik."*²²⁶ şeklinde Kur'an'da bahsedilen Hz. Süleyman'a arz edilen atlar, Taberî *Târîh*'nde hiçbir surette söz konusu edilmemiştir.

Bunun yanında Taberî, Hz. Süleyman'ın eşi Cerâde ile arasında gerçekleşen ve hakkında Kur'an da herhangi bir bilgi bulunmayan hadiseyi diğer kültürlerin anlatıları ile *Târîh*'inde aktarmaya çalışmıştır.²²⁷

Kur'an ayrıca Hz. Süleyman'ın imtihan edildiğinden de bahsetmiştir. Sözelimi Kur'an'da *"Biz Süleyman'ı imtihan ettik. Onun kürsisine de bir ceset koyduk. Sonra o da bize yöneldi."*²²⁸ buyrulmuştur. Ancak bu ayette Hz. Süleyman'ın ne ile imtihan edildiği

²²⁰ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 489-496.

²²¹ Sâd 38/36-38.

²²² Sebe' 34/12.

²²³ Neml 27/16.

²²⁴ Neml 27/17.

²²⁵ Sebe' 34/12-13.

²²⁶ Sâd 38/31.

²²⁷ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 497-500.

²²⁸ Sâd 38/34.

ve tahtına bırakılan cesedin kime ait olduğu açıkça belirtilmemiştir.²²⁹ Taberî *Tarih*'inde iki farklı rivayet zikredilmek sureti ile işlenen bu hadise detaylıca aktarılmıştır.²³⁰

Kur'ân'da Hz. Süleyman'ın vefat tarihine ilişkin bir bilgiye yer verilmemiştir ancak vefat ettiği ana dair bilgiler mevcuttur. Kur'ân'a göre Hz. Süleyman, esasına dayalı bir vaziyette vefat etmiştir. İlk başta onun ölümü cinler tarafından fark edilmemiş, dayanmış olduğu asâ'yı bir kurdun yemesi ve Hz. Süleyman'ın yere düşmesiyle ancak öldüğü anlaşılmıştır.²³¹ Taberî *Tarih*'inde ise merkeze Kur'ân'ı alarak hadiseyi detaylandırma yoluna gitmiştir. Söz konusu asâ'nın hangi ağaçtan olduğu ve onu yiyen kurdun hangi tür bir böcek olduğunu isimlendirerek aktarmıştır. Ayrıca Hz. Süleyman'ın kaç yıl ömür yaşadığını da açıkça belirtmiştir.²³²

2. *Tefsîr*'de ve *Târîh*'te Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman Kıssası Mukayesesi

Kur'ân, sistematik bir tarih sıralaması sunmadığından Taberî, *Tefsîr*'inde hadiseleri ilgili ayetler gelince anlatmış bu sebeple de *Târîh*'ine nazaran daha karışık bir şekilde aktarmıştır. Taberî, *Târîh*'inde ise hadiseleri sistematik bir şekilde belirli bir kronoloji içerisinde anlatırken ilgili ayetleri de işlevsel olarak kullanmıştır. Kur'ân hemen hemen tüm kıssalarını tafsilata girmeden öz bir şekilde anlatmıştır. Taberî anlatılan bu kıssaların Kur'ân'da belirtilmeyen yeri, zamanı ve kahramanlarının kim olduğuna dair bilgilerin ardına düşmüştür. Bu tavır, tarih ilminin bir gereğidir. Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman kıssaları bu muvaceheden değerlendirildiğinde bu açıkça görülür. Taberî bu iki peygamberle ilgili farklı surelere serpiştirilen ayetleri bir araya toplayarak *Târîh*'inde sistematik bir şekilde aktarmıştır. O, bu eserde, Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman'ı anlatırken beş farklı sureden toplamda kırk beş ayet zikretmiştir. Bu ayetlerin bir kısmı rivayetlerin içinde mündemiç olup bir kısmı da ayrıca zikredilmiştir.

²²⁹ Söz konusu ayetle ilgili klasik dönemde yapılan yorumlar için bkz. Cavit Hondi, "Klasik Tefsirlerde Hz. Süleyman'ın Hayvanlarla Muhaveresi", (Yüksek Lisans Tezi İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2021), s.31.

²³⁰ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 501-502.

²³¹ Sebe' 34/14.

²³² et-Taberî, *Târîh*, I, s. 501-504.

2.1. Hz. Dâvûd

2.1.1. Hz. Dâvûd ile İlgili Genel Bilgiler

Taberî, Kur'ân'da fiziksel özelliği ile ilgili herhangi bir bilgi verilmeyen Hz. Dâvûd hakkında *Tefsîr*'inde de herhangi bir bilgiye yer vermemiştir. Ancak *Târîh*'inde onun kısa boylu, maviye kaçan esmer tenli, seyrek saçlı ve temiz kalpli bir insan olduğunu zikretmiştir.²³³ Bunun yanında her iki eserinde de Kur'ân'da bahsedilen demiri işleme sanatının²³⁴ kendisine verildiğinden, Allah'ı tesbih ettiği zaman dağlara ve kuşlara da ona eşlik etmelerinin emredildiğinden ve çok ibadet eden biri²³⁵ olduğundan bahsetmiştir.²³⁶ Bundan başka Allah'ın Hz. Dâvûd'a daha önce kimseye bahsetmediği güzel bir sesi verdiğini ve bu güzel sesi ile Zebûr'u okuyunca vahşi hayvanların bile onu dinlediğini ve boyunlarından tutulacak kadar uysallaştığını zikretmiştir. Şeytanların zurnayı, udu ve zilleri onun sesini taklit ederek icat ettiğini söylemiştir. Bu rivayetler onun hem *Tefsîr*'inde hem de *Târîh*'inde yer almıştır.²³⁷ Taberî *Târîh*'inde en sonunda da Hz. Dâvûd'un Allah'ın Kur'ân'da onu vasıflandırdığı gibi olduğunu söyleyerek şu ayeti delil getirmiştir; “*Kuvvet sahibi olan kulumuz Dâvûd'u hatırla. O hep Allah'a yönelirdi. Biz dağları onun emrine vermiştik. Akşam sabah onunla tesbih ederlerdi.*”²³⁸

Taberî, *Târîh*'inde Hz. Dâvûd'dan bahsederken henüz onun doğmasına yakın İsrailoğullarının durumundan da bahsetmiştir. Yuşa b. Nun'un vefatından sonra İsrailoğullarının uzun bir dönem yargıçlar ve siyasetçiler tarafından yönetildiğini kimi zaman da onları zillate uğratarak onlara musallat olan yabancıların tasallutuna maruz kalarak yönetildiğinden bahsetmiştir.²³⁹ Bazen de tövbe ettiklerini ve Allah'ın bu durumda onları, haksızlık etmek isteyenlerin şerrinden koruduğunu belirtmiştir. Bir müddet böyle sürdükten sonra düşmanları onları tekrar zafiyete mahkûm edince İsrailoğulları, Tevrat'ta Samuel, Taberî *Târîh*'inde ise Şemvil²⁴⁰ olarak zikredilen

²³³ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 476.

²³⁴ Sebe' 34/10-11.

²³⁵ Sad 38/17.

²³⁶ Sebe' 34/10.

²³⁷ et-Taberî, *Tefsîr*, XX, s. 71.; et-Taberî, *Târîh*, I, s. 478-479.

²³⁸ Sad 38/17-18.

²³⁹ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 465-466-467.

²⁴⁰ Bu isim Taberî *Târîh*'inde Sem'un, Tefsiri'nde ise Şem'un olarak geçmektedir. Taberî *Târîh* eserinde bu ismin Sem'un olduğunu nitekim Allaha dua edilip gönderildiğinden 'Allah duamı kabul etti' manasına

peygamberden kendilerine bir kral gönderilmesini o kral ile birlikte Allah yolunda cihat etmek istediklerini bildirmişlerdir.²⁴¹ Taberî tam bu noktada kendisinden bir kral gönderilmesi için dua etmesi istenen kişinin kim olduğu hakkındaki farklı görüşleri *Tefsîr*'inde zikrederken *Târih*'inde bu kişinin Şemvil olduğuna kanaat getirmişçesine diğer rivayetlere hiçbir şekilde yer vermemiştir.²⁴² Buradan anlaşılan Taberî'nin, *Târih*'ini adeta *Tefsîr*'inin bir tamamlayıcısı olarak gördüğüdür. Nitekim o, *Tefsîr*'inde serdettiği farklı rivayetlerden *Târih*'inde yalnızca bir tanesini tercih ederek zikretmiştir.

Târih'te Şemvil peygamber²⁴³ ile kavmi arasında geçen muhavere Kur'ân'dan alıntılanarak tarih formatına sokulmuş ve bir muhavere şeklinde doğrudan aktarılmıştır. Taberî, Şemvil peygamber'in kavmine: “(...) Onlar peygamberlerine dediler ki: ‘Bizim için bir melik tayin et ki onunla beraber olup Allah yolunda cihad edelim.’ (Peygamber ise onlara): ‘Şayet size Allah yolunda cihad farz kılınır da siz cihad etmezseniz ne olacak?’” diye sorduğunu bunun üzerine İsrailoğullarının “*Nasıl olurda Allah yolunda savaşmayalım ki, bizi ülkemizden çıkardılar, evlatlarımızdan ayırdılar.*”²⁴⁴ diye cevap verdiğini aktarmıştır.²⁴⁵ Görüldüğü üzere Taberî, Kur'ân'da anlatılan fakat gönderilen peygamberin kim olduğuna dair herhangi bir bilgi verilmeyen bu ayetleri, tarihî bir hadisenin tespitinde bir veri kaynağı olarak kullanırken ayetlerde zikredilmeyen bilgileri ise diğer kaynaklarla tamamlamaya çalışmıştır.

2.1.2. Hz. Dâvûd ve Câlût Kıssası

Taberî, *Târih*'inde İsrailoğullarının Amâlîka ile savaştığını, Amâlîka'nın başında Câlût'un olduğunu zikretmiştir. Câlût'un İsrailoğullarına karşı galip geldiğini ve

geldiğini zikretmiştir. Ancak aynı rivayeti kullandığı halde böyle bir bilgiyi *Tefsîr*'inde zikretmemiştir. Bu ise Taberî'nin kimi rivayetleri eksilterek aktardığını göstermektedir. Ayrıca bu isim her iki eserde de yalnızca bir defa geçmekte olup yanında bulunduğu kişinin yanlış telaffuzundan dolayı Şemvil olarak söylendiğini belirtmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. et-Taberî, *Târih*, I, s. 467-468.; et-Taberî, *Tefsîr*, IV, s. 440-441.

²⁴¹ et-Taberî, *Târih*, I, s. 468.

²⁴² et-Taberî, *Târih*, I, s. 468.; et-Taberî, *Tefsîr*, IV, s. 435-436-437.

²⁴³ Taberî'nin aktarmış olduğu rivayet içerisinde Şemvil'in bir peygamber olduğu belirtilmiştir. Aynı rivayet *Tefsîr*'inde de zikredilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. et-Taberî, *Târih*, I, s. 467-468.; et-Taberî, *Tefsîr*, IV, s. 440-441.

²⁴⁴ Bakara 2/246.

²⁴⁵ et-Taberî, *Târih*, I, s. 468.; et-Taberî, *Tefsîr*, IV, s. 440-445., Ayrıca Taberî, *Tefsîr*'in de bu bölümde nahiv ile ilgili gramer açıklamaları vardır. *Târih*'inde ise hiçbirinden bahsetmemiştir. Gramer açıklamaları için bkz. et-Taberî, *Tefsîr*, IV, s. 442-443.

ellerinden Tevrat'ı aldığını söylemiştir. Bunun üzerine yukarıda bahsettiğimiz istekleri için Şemvil peygambere yalvarmışlardır. Taberî hem *Târih*'inde hem de *Tefsîr*'inde İsrailoğullarının neden böyle bir istek içerisine girdiğine dair birbirinden farklı rivayetler zikretmiştir. Rivayetin birisi uzun süren işkenceler neticesinde böyle bir isteğe ihtiyaç duyduklarını anlatırken diğer rivayette ise peygamber olarak gönderilen Şemvil peygamberden kendisinin peygamber oluşunun alameti olarak kendilerine Allah yolunda savaşacak bir kral göndermesi için Allah'tan yardım dilemesini istemişlerdir. Taberî ne *Tefsîr*'inde ne de *Târih*'inde bu iki rivayetten hangisinin doğru olabileceğine dair tercih veya yorum belirtmiştir.²⁴⁶

Daha sonra Allah Teâlâ, Şemvil'den Tâlût'u kral olarak gönderdiğini kavmine söylemesini istemiştir. Taberî, her iki kitabında da gönderilen bu kralda bulunması gereken birtakım vasıflar olduğunu zikretmiştir.²⁴⁷ *Târih*'inde bu hadise daha çok tarihî bir anlatıma dönüştürülerek ayetler adeta konuşma havası içerisinde aktarılmıştır. Diyaloglar ayetler çerçevesinde şu şekilde aktarılmıştır: “*Şemvil kavmine dönerek: ‘Allah size Tâlût’u hükümdar olarak gönderdi’²⁴⁸ demesi üzerine kavmi: ‘Seni bu kadar yalancı görmemiştik. Biz krallığın çocukları olduğumuz halde o krallığın evladı bile değildir. Kendisine geniş mali imkanlar da verilmemiştir.’ dediler. Şemvil: ‘Allah sizin üzerinize onu seçti, ilimde ve bedende ona üstünlük verdi.’²⁴⁹ dedi. Kavmi ise bunun üzerine: ‘Doğru söylüyorsan bunun krallığına dair bir alamet getir.’ dediler. Peygamber şöyle cevap verdi: ‘Onun krallığının belirtisi sandığın size gelmesidir.’²⁵⁰ Onun içerisinde rabbinizden size ferahlık ve sekinet, Musa ve Harun hanedanlarının geride bıraktıklarından kalıntı vardır.’²⁵¹ diye cevap verdi.” Taberî *Târih*'inde bu hadiseyi Kur’ân’dan alarak tarih formatına göre düzenlemiş ve ayetleri tarihi bir veri kaynağı şeklinde kullanarak aktarmıştır.²⁵² O, *Tefsîr*'inde İsrailoğullarının Şemvil’in ‘*Allah size Tâlût’u hükümdar olarak gönderdi*’ sözüne karşı itirazlarına detaylıca yer verirken*

²⁴⁶ et-Taberî, *Tefsîr*, IV, s. 437-438-439-440-441-442.; et-Taberî, *Târih*, I, s. 467-468.

²⁴⁷ et-Taberî, *Tefsîr*, IV, s. 449-450.; et-Taberî, *Târih*, I, s. 468.

²⁴⁸ Bakara 2/247.

²⁴⁹ Bakara 2/247.

²⁵⁰ Bu sandığın kayboluş hadisesine dair rivayetler *Târih*'inde detaylıca anlatılmıştır. Tâlût'u hükümdar olarak gönderilmesine kadarda sandığın düşmanlarının elinde olduğu belirtilmiştir. Ayetin burada bu tarihi bilginin tasdikleyicisi konumunda olduğu görülmektedir. Taberî, Kur’ân’ı burada bir veri kaynağı olarak kullandığı anlaşılmaktadır. et-Taberî, *Târih*, I, s. 472.

²⁵¹ Bakara 2/248.

²⁵² et-Taberî, *Tefsîr*, IV, s. 450.; et-Taberî, *Târih*, I, s. 469.

Târîh'inde neredeyse hiç yer vermemiştir. *Tefsîr*'inde aktardığı farklı rivayetlerden ortak bir kurgu çıkarttığı şeklinde de anlaşılabilir.²⁵³

Târîh'te bu rivayetler tek bir muhavere şeklinde aktarılırken *Tefsîr*'de tüm bu muhavere farklı farklı rivayetleri zikretmek kabilinden aktarılmıştır. Ayrıca Taberî, *Tefsîr*'inde ayetlerin tek tek kelime tefsirini yaparken *Târîh*'inde sadece önemli gördüğü kelimeleri açıklamıştır. Söz konusu bu ayetlerde yalnızca *Sekînet* ve *Bakıyye* kelimesinin tefsirine *Târîh*'inde yer verirken *Tefsîr*'inde ise ayet içerisindeki kelimelerin neredeyse tamamının tefsirine tek tek yer vermiştir. Söz gelimi *Tefsîr*'inde, gönderilecek olan kralın, ilimde ve bedende üstün olmasındaki ilimden gayenin vahiy alması, bedenden gayenin ise boyunun uzun olmasını²⁵⁴ söylerken *Târîh*'inde tefsir mahiyetinde böyle bir açıklama yapmamıştır. Bu ise Taberî'nin *Tefsîr*'inde müfessir kimliğini öne çıkarırken *Târîh*'inde ise tarih malzemesi olabilecek türden kelimeleri açıkladığını göstermektedir. Sözgelimi *Târîh*'inde bu iki kelime ile alakalı Taberî, '*Sekînet*' kelimesinin anlamının içinde peygamberlerin kalplerinin yıkandığı altından bir leğenin olduğunu söylemiştir. Bunun ise Allah tarafından Hz. Musa'ya verildiğini zikretmiştir. Tevrat levhalarının bunun içine konulduğunu ve bu levhaların inci, yakut ve sarı yakuttan oluştuğunu aktarmıştır. '*Bakıyye*' kelimesinin ise Hz. Musa'nın asasının ve levhaların kırıntıları olduğunu neticede tüm bunların o sandıkta olduğunu söylemiştir.²⁵⁵

Ayrıca Taberî, *Târîh*'inde, sadece tarihî malzeme olarak kullanılabilecek türden ayetlere yer vermiştir. Nitekim Şemvil peygamber ile kavmi arasında geçen hadiseyi anlatan ayetin sonunda yer alan "*Allah mülkünü dilediğine verir.*"²⁵⁶ kısmını tarihi bir veri olarak görmediğinden *Târîh*'inde zikretmemiştir.

Daha sonra Taberî, *Tefsîr*'inde peygamberin bu alametlerinden bahsettikten sonra bu ayetin her ne kadar geçmişteki İsrailoğullarının peygamberlerine isyan ederek karşı geldiklerini haber verdiğini söylese de aslında bu ayet Resulullah'ın hicreti sırasında etrafında mevcut olan Kureyza ve Nadroğulları gibi Yahudilere uyarı niteliğinde olduğunu belirtmektedir. Ayrıca ayet, Yahudilerin, Hz. Peygamber'i aracı kılarak düşmanlarına karşı ondan yardım istemelerine rağmen Hz. Peygamber'e peygamberlik

²⁵³ et-Taberî, *Tefsîr*, IV, s. 450-454.; et-Taberî, *Târîh*, I, s. 468.

²⁵⁴ et-Taberî, *Tefsîr*, IV, s. 454-455.

²⁵⁵ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 468.

²⁵⁶ Bakara 2/247.

geldikten sonra ona karşı çıkmalarını ve onu inkâr etmelerini kınamaktadır. Yine ayetin, Hz. Peygamber'e iman ettiğini söyleyen samimi Müslümanların cihattan geri kalmasını, dünya hayatına kapılıp Yahudilerin davranışlarına uymamaları noktasında Müslümanları cihada teşvik etmek olarak yorumlanabileceğini söylemiştir.²⁵⁷ Taberî, *Tefsîr*'inde böyle bir yorum yaparken *Târîh*'inde böyle bir açıklamaya yer vermemektedir. Bu ise bize Taberî'nin *Târîh* eserinde ayetleri, tarihi hadiseleri açıklamak gayesiyle kullandığını göstermektedir. Asıl amacı tarihi hadiselerle irtibatlı ayetlerin esbabı nüzulünü ortaya koymak değildir. Aksine ayetin muhtevasında bahsedilen o tarihi hadiseyi aydınlatmaktır. *Tefsîr*'inde ise ayetin muhtevasının yanı sıra o ayetin esbabı nüzulüne de işaret ederek nüzul sebebini de ortaya koymak istemiştir.

Taberî hem *Târîh*'inde hem de *Tefsîr*'inde uzun süredir İsrailoğullarının elinde bulunmayan sandığın²⁵⁸ tekrar gelişi ile ilgili bir rivayeti ortak bir şekilde zikretmesine rağmen bu konudaki diğer rivayetleri *Târîh*'inde hiçbir surette zikretmemiştir.²⁵⁹ Taberî, *Tefsîr*'inde tercihlerini açıkça bildirmeye daha çok özen gösterirken *Târîh*'inde tercih bildirmeden uzak bir şekilde tarihi anlatmıştır. Sözgelimi o, *Tefsîr*'inde sandığın gelişi ile ilgili en doğru görüş olarak “*Sandığın, İsrailoğullarının elinde iken düşmanları tarafından el konulduğu, daha sonra da düşmanlarının elinden çıkıp tekrar İsrailoğullarına döndürüldüğü*” rivayetini zikreder. Bunun sebebini ise ayetle temellendirerek şu şekilde açıklamıştır: “*Tabut kelimesi ayette ط harf-i tarifi ile geçmektedir. Bu ise tabutun İsrailoğulları tarafından bilinen bir tabut olduğunu gösterir. Eğer onların bilmedikleri ve çölde bulunan bir tabut olsaydı o zaman tabut kelimesi ط harf-i tarifi ile zikredilmezdi.*”²⁶⁰ Ayrıca *Tefsîr*'inde sandığın kimler tarafından taşındığına dair iki farklı rivayet zikreden Taberî, bu rivayetlerden ilkinin melekler tarafından ineğin üstünde taşındığı ikincisinin ise iki ineğin vekil tayin edilip meleklerin onları yönlendirdiğine dair olduğunu aktarmıştır. Bu iki rivayetten ilkinin daha doğru

²⁵⁷ et-Taberî, *Tefsîr*, IV, s. 457-458.

²⁵⁸ Ahid sandığı olarak zikredilen bu sandık İsrailoğulları tarafından Tanrının kudretinin sembolü olarak görülmüştür. Ayrıca İsrailoğulları bu sandık ile düşmanlarına karşı savaştıklarında onunla zafere eriştikleri düşüncesi ile yanlarından hiçbir şekilde ayırmamışlardır. Ancak onlara musallat olan düşmanları bu sandığı bir müddet ele geçirmişlerdir. et-Taberî, *Târîh*, I, s. 467.

²⁵⁹ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 470-71.; et-Taberî, *Tefsîr*, IV, s. 459-460-461-462-463-464-465.

²⁶⁰ et-Taberî, *Tefsîr*, IV, s. 466.

olduğunu söylemiş ve buna delil olarak ise ayette bizatihi *تأتى به تحمله الملائكة* denildiğini *تأتى به* denilmediğini zikretmiştir.²⁶¹ Ancak böyle bir tercih *Târih*'inde yer almamıştır.

Taberî daha sonra İsrailoğullarının 80 bin kişi olarak Tâlût'un önderliğinde Câlût'a karşı sefere çıktıklarından bahseder.²⁶² Kur'ân'da; *"Allah sizi bir nehirle imtihan edecek. Her kim o nehirden (su) içerse benden değildir. Her kim ki o nehirden (su) içmezse bendendir."*²⁶³ şeklinde bahsedilen hadisede söz konusu nehrin hangisi olduğuna dair *Tefsîr*'inde iki farklı rivayet²⁶⁴ aktarırken *Târih*'inde: *"Tâlût ve ordusunun imtihan olduğu bu nehir Filistin nehridir."*²⁶⁵ diyerek direkt neticeyi vermiştir.²⁶⁶ Bundan başka nehirden geçebilenlerin sayısını *Târih*'inde net olarak verirken bunun aksine *Tefsîr*'inde farklı farklı rivayetlere yer vermiştir. *Târih*'inde yer verdiği görüş ise *Tefsîr*'inde tercih ettiği görüşü içermekle beraber daha detaylı aktarılmıştır.²⁶⁷ Buradan anlaşılan Taberî, *Târih*'ini *Tefsîr*'inden sonra yazması hasebiyle *Tefsîr*'inde zikretmiş olduğu farklı rivayetleri *Târih*'inde zikretmeyerek belki de tercih beyan etmiş olabilir. Ancak "Benim görüşüm budur." dediği noktalar *Tefsîr*'ine nazaran *Târih*'inde daha azdır.

Taberî, *Târih*'inde, nehri geçtikten sonra sayılarının az olduğunu gören topluluk ile Tâlût arasında geçen muhaverenin önemli bir kısmını Kur'ân'dan iktibasla şu şekilde aktarmıştır: *"Yalnızca dört bin asker, Tâlût ile birlikte nehri geçti. Yetmiş altı bin asker ise geri döndü. O nehirden içenler susadı, bir avuç içenler ise suya doymuştu. Tâlût ve beraberindekiler nehri geçince, onlar da döndüler ve şöyle dediler: 'Câlût'a ve askerlerine karşı gelecek kudretimiz yoktur.' İçlerinden Allah'ın huzuruna kesin olarak kavuşacaklarını bilenler ise 'Nice az topluluklar var ki nice çok sayıdaki topluluklara Allah'ın izni ile galip gelmişlerdir.'"*²⁶⁸ Bu kez de üç bin altı yüz seksen küsur kişi geri döndü. Yanında üç yüz on dokuz kişi, yani Bedir ehli kadar asker kaldı.²⁶⁹ Burada dikkat çeken nokta Taberî'nin bir tarihçi formasyonu ile hareket edip Kur'ân'da zikredilmeyen bazı detayları anlatıya dahil etmesidir. Nitekim Kur'ân, herhangi bir sayı vermezken, Taberî, bazı rakamlar zikretmekte tarihsel bir hadise olan anlatıyı zenginleştirmektedir.

²⁶¹ et-Taberî, *Tefsîr*, IV, s. 479-480.

²⁶² et-Taberî, *Târih*, I, s. 469.

²⁶³ Bakara 2/249.

²⁶⁴ et-Taberî, *Tefsîr*, IV, s. 484-485.

²⁶⁵ et-Taberî, *Târih*, I, s. 469.

²⁶⁶ et-Taberî, *Târih*, I, s. 469.

²⁶⁷ et-Taberî, *Târih*, I, s. 469.; et-Taberî, *Tefsîr*, IV, s. 489-490-491-492.

²⁶⁸ Bakara 2/249.

²⁶⁹ et-Taberî, *Târih*, I, s. 469.

Taberî, yine burada ayetten hareketle “*Tâlût’un askerleri ile Câlût’un askerleri savaşa tutuştuklarında: Ey rabbimiz üzerimize sabır yağdır.*”²⁷⁰ dediklerini aktarmıştır. Taberî, burada ayette geçen kelimeleri *Tefsîr*’inde tek tek açıklarken *Târih*’inde herhangi bir açıklamaya başvurmamıştır.²⁷¹

Taberî, nehri geçenler arasında Hz. Dâvûd’un babasının da bulunduğunu zikretmiştir. Hem *Tefsîr*’inde hem de *Târih*’inde ortak bir şekilde Hz. Dâvûd’un Câlût’u öldürmesi hadisesi ile ilgili birbirinden farklı rivayetlere yer vermiş ancak bu rivayetler *Tefsîr*’inde daha detaylı aktarılırken *Târih*’inde bu rivayetlerin bir tanesi zikredilmiştir.²⁷² Bir başka deyişle o, *Tefsîr*’inde zikrettiği farklı rivayetlerden sadece tercih ettiğini *Târih*’inde zikretmiş böylece anlatıdaki müphemliği *Târih*’inde bir nebze olsun gidermeye çalışmıştır. Bu rivayete göre nehri geçenler arasında Hz. Dâvûd’un babası da vardır. Hz. Dâvûd ise on üç oğul arasında en küçükleridir. Bir gün Hz. Dâvûd babasına giderek “Babacığım sapanımla vurduğumu mutlaka yıkarım” demiştir. Babası bunun üzerine “Müjdeler olsun! Allah senin rızıkını sapanında kılmış.” cevabını vermiştir. Daha sonra Hz. Dâvûd babasına “Babacığım dağlarda geziyordum. Yerde uzanmış bir aslan gördüm. Sırtına binerek iki kulağından tuttum ve heyecanlanmadım.” demiş babası ise “Ey oğlum müjde! Allah sana hayırlı bir mükafat verecek” diye cevap vermiştir. Daha sonraları Hz. Dâvûd tekrar babasına “Dağlarda gezerken Allah ‘ı tesbih ettiğimde bütün dağlarında ben tesbih ederken bana eşlik ettiğini gördüm.” demiştir. Bunun üzerine de babası Hz. Dâvûd’a “Müjdeler olsun bu Allah’ın sana hayırlar verdiğini gösteriyor.” demiştir. Daha sonra Taberî Hz. Dâvûd’un çoban olduğunu zikretmiş ve babasının onu kendisine ve kardeşlerine yemek getirmesi için geride bıraktığını belirtmiştir. Daha sonra Taberî, günün birinde Şemvil peygambere bir boynuzun getirildiğini Şemvil peygamberin ise bu boynuzu Tâlût’a gönderdiğini ve Câlût’u öldürecek kişinin başına bu boynuz konulduğunda içindeki yağın kaynayacağını ancak o kimsenin yüzüne akmayacağını ve bu yağ ile yağlanacağını belirtmiştir. Bunun haricinde çiçek demeti gibi o kimsenin başında duracağını akan yağın tandırı dolduracağını belirtmiştir. Bunun üzerine Tâlût İsrailoğullarını çağırmış ve boynuzu her bir kimsenin üzerinde denemiştir. Ancak hiçbirine uymamıştır. Daha sonra Hz. Dâvûd’un babasına dönerek “Aramızda

²⁷⁰ Bakara 2/250.

²⁷¹ et-Taberî, *Tefsîr*, IV, s. 497.

²⁷² et-Taberî, *Târih*, I, s. 476-477-478.; et-Taberî, *Tefsîr*, IV, s. 498-513.

olmayan başka bir oğlun var mı?” diye sormuştur. Adam “Evet. Oğlum Dâvûd var. O, bize yemek getiriyor.” cevabını vermiştir. Hz. Dâvûd babasına gelirken yolda üç tane taş gözüne ilişmiştir. Bu üç taş Hz. Dâvûd’a “Bizi yanına al ve bizimle Câlût’u öldür.” demiştir. Bunun üzerine Hz. Dâvûd o üç taşı alarak çantasına koymuştur. Tâlût aynı zamanda her kimin Câlût’u öldürmesi üzerine kızı ile evlendireceğini ve mülküne yetkili kılacağını söylemiştir. Hz. Dâvûd babası ve Tâlût’un yanına geldiğinde boynuzu onun başına koyduklarında boynuz kaynamış ve yağı ile yağlanınca zırhı ona giydirmişlerdir. Daha sonra Hz. Dâvûd Câlût’un yanına gitmiştir. Câlût iri yapılı ve çok güçlü biri olmasına rağmen Hz. Dâvûd’u görünce içine bir korku düşmüştür. Hz. Dâvûd’a dönerek “Ey Genç! Çekil karşımdan sana acıyorum seni öldürmeyeyim.” demiş bunun üzerine Hz. Dâvûd da “Hayır! Ben seni öldüreceğim.” demiştir. Çantasından taşları çıkartarak sapanına yerleştirmiş ve her taşın bir isim vererek “Birincisi, babam İbrahim; İkincisi, babam İshak ve üçüncüsü, babam İsrail’in adınadır.” demiştir. Sapanı çevirince taşlar birleşerek tek taş haline gelmiş ve fırlatınca Câlût’un gözleri arasına isabet etmiş ve kafasını delerek onu öldürmüştür.²⁷³ Taberî’nin *Târîh*’inde aktarmış olduğu bu rivayet aynı şekilde *Tefsîr*’inde de zikredilmiştir. Ancak *Tefsîr*’inde zikretmiş olduğu bu rivayetin haricindeki hiçbir rivayete *Târîh*’inde yer vermemiştir.

2.1.3. Câlût Sonrasında Hz. Dâvûd ve Tâlût

Taberî, Tâlût’un Câlût’u öldürene kızını vereceği vaadi üzerine kızını Hz. Dâvûd ile evlendirdiğini zikretmiştir. Hz. Dâvûd’un bu başarısını gören halkın Hz. Dâvûd’a meyledip onu yücelttiğini ve Tâlût’un vârisi olduğunu belirtmiştir.²⁷⁴ Taberî, her iki kitabında da daha önce zikretmiş olduğumuz “Allah ona mülkü ve hikmeti verdi.” şeklindeki ayeti tekrar zikrederek buradaki “mülk” kelimesinin Hz. Dâvûd’un Tâlût’un mülküne varis olması, “hikmet” kelimesinin ise Hz. Dâvûd’a peygamberlik verilmesi anlamına geldiğini zikretmiştir.²⁷⁵

Tâlût’un Hz. Dâvûd’a karşı kıskançlık beslediğinden bahseden Taberî, Tâlût’un onu öldürmeye çalışması ile ilgili rivayetleri hem *Tefsîr*’inde hem de *Târîh*’inde ortak

²⁷³ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 473-474.

²⁷⁴ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 473-474-475.

²⁷⁵ et-Taberî, *Tefsîr*, IV, s. 513-514.; et-Taberî, *Târîh*, I, s. 475.

olarak zikretmiştir. Rivayetlerde anlatılanlara göre Tâlût, Hz. Dâvûd'u öldürmeye çalışsa da birtakım engellerin önüne çıkması sonucunda Tâlût, Allah'ın, Hz. Dâvûd'a dokunmasına engel olduğunu düşünerek tövbe arayışı içerisine girmiştir.²⁷⁶ Daha sonra Taberî, Tâlût'un tövbe arayışında olduğuna dair rivayeti *Târîh*'inde uzunca anlatmıştır.²⁷⁷ Bu rivayete göre Tâlût'un Hz. Dâvûd'a yaptıklarından ötürü alimler Tâlût'u eleştirmişlerdir. Ancak Tâlût kendisini eleştiren her alimi öldürmüştür. Bir kadın alim ona götürüldüğünde onun da öldürülmesini emretmiş ancak Tâlût'un ekmekçisi bir alime ihtiyaç olabilir düşüncesi ile onu yanında saklamıştır. Daha sonra Tâlût yaptıklarından dolayı pişmanlık duyarak tövbe arayışına girmiştir. Her akşam kabristana giderek şöyle seslenmiştir: "Allah için kim benim tövbemin kabul olacağını bilirse bana haber versin." Tâlût kabristana ziyaretlerini çok sık yapınca bir gün kabristandan şöyle bir ses duymuştur: "Ey Tâlût! Hayattaydık bizi öldürdün yetmedi, şimdi de bizi rahat bırakmayarak eziyet ediyorsun." Bunun üzerine Tâlût'un üzüntüsü artınca ekmekçisi ona "Sana ne oluyor?" diye sormuştur. Tâlût: "Dünyada tövbemin kabul olabileceğini bilen bir alim bilir misin?" diye sormuştur. Ekmekçisi ise "Senin durumun akşam vakti bir beldeye giren kralın durumuna benzer ki, horozlardan biri ötünce, horoz ötmesini uğursuzluk sayarak beldedeki bütün horozların öldürülmesini isteyen uyumak istediğinde de 'Horozlar ötünce bizi uyandırın ki erken vakitte yola çıkalım' diyen kimsenin durumuna benzer. Ekmekçi sözlerine devam ederek "Ötecek bir horoz bıraktın mı ki?" demiştir. Daha sonra ekmekçi Tâlût'un üzüntüsündeki ciddiyetini görünce "Sana bir alim gösteririm onu da öldürürsen ne olacak?" demiştir. Tâlût: "Hayır! Öldürmeyeceğim" dedikten sonra ekmekçi Tâlût'u o kadının yanına götürmüş ve seni görünce korkar diyerek Tâlût'un arkada durmasını istemiştir. Ekmekçi ile kadın alim bir süre konuştuktan sonra ekmekçi kadın alime şu soruyu sormuştur: "Tâlût'un tövbe edebileceğine dair bilgisinin olup olmadığını" Kadın alim ise "Herhangi bir bilgisinin olmadığını ancak bildikleri bir peygamber kabrinin olup olmadığını" sormuştur. Onlar da Yûşâ b. Nûn'un kabrini bildiklerini söylemeleri üzerine kadın alimle birlikte o kabrin başına gitmişlerdir. Kadın alim kabrin başında dua ettikten sonra Yûşâ kabrinden kalkarak "Kıyamet mi koptu?" diye sormuştur. Bunun üzerine kadın alim "Hayır! Tâlût tövbe edebilir miyim diye soruyor" demiştir. Bunun üzerine Yûşâ ise " Hayır! Tâlût krallığından çekilip

²⁷⁶ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 473-474-475.; et-Taberî, *Tefsîr*, IV, s. 507-508.

²⁷⁷ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 474-475.

çocuklarıyla oradan çıkıp Allah yolunda savaşıp çocukları öldükten sonra da ölünceye kadar savaşırsa umulur ki bu onun için tövbesinin yerine geçer.” cevabını verdikten sonra ölüp tekrar kabrine girmiştir. Tâlût bu durumu oğullarına anlattıktan sonra oğulları ile birlikte ölünceye kadar savmıştır.²⁷⁸ Taberî’nin yalnızca Târîh’inde anlatmış olduğu bu rivayet *Tefsîr*’inde hiçbir surette yer almamıştır.

2.1.4. Hz. Dâvûd’un İmtihan Edilmesi ve Vefatı

Taberî *Târîh*’inde Hz. Dâvûd’u dört bin muhafızın koruduğunu belirtmiştir. Bunun ardından Kur’ân’da da anlatılan şu hadiseye dair üç farklı rivayeti hem *Târîh*’inde hem de *Tefsîr*’inde aktarmıştır.²⁷⁹ Her iki eserinde de aktardığı ortak rivayetlerden bir tanesi şu şekildedir:

Dâvûd, zamanını üç kısma ayırmıştı. Bir gününü insanlar arasında kadılık yapmak için ayırır, bir gününü tek başına kalarak rabbine ibadetle geçirir, bir gününü de eşlerine ayırırdı. Dâvûd’un 99 hanımı vardı. Dâvûd, okumuş olduğu kitaplarda İbrahim, İshak ve Yakub’a dair faziletlerle rastladı. Bu kimselerin faziletlerini görünce Rabbine; ‘Ey Rabbim! Görüyorum ki benden önce atalarım tüm hayır ve fazileti almışlar. Bana da onlara vermiş olduklarından ver. Onlara yapmış olduğun muameleyi bana da yap.’ diyerek dua etmiş. Bunun üzerine Rabbi ona şu şekilde vahyetmiştir: ‘Şüphesiz ki senin ataların senin imtihan edilmediğin şeylerle imtihan edildiler. İbrahim kendi oğlunu kesmekle imtihan edildi. İshak görme yetisini kaybetmekle imtihan edildi. Yakup oğlu Yusuf’un üzüntüsü ile imtihan edildi. Sen ise bunlardan hiçbiri ile imtihan edilmedin.’ Bu vahiy üzerine Dâvûd; ‘Beni de onları imtihan ettiğin gibi imtihan et ve bana da onlara verdiklerin gibilerini ver.’ dedi. Bunun üzerine Rabbi ona; ‘İmtihan edileceksin sabret.’ diye vahyetti. Bir müddet bekledikten sonra şeytan altından bir güvercin şeklinde Dâvûd’un karşısına çıktı. Dâvûd, namaz kılarken bu güvercin onun iki ayağının arasında kadar girdi. Dâvûd, güvercini almak için elini uzatınca güvercin köşeye kaçtı. Dâvûd da onun peşinden gidince güvercin kaçarak pencereye kondu. Dâvûd, onu almak için pencereye gittiğinde bu seferde güvercin uçtu gitti. Dâvûd, güvercinin nereye kaçtığına bakınırken damda yıkanan bir kadına gözü ilişti. Kadın yaratılış bakımından kadınların en güzeli idi. Damdaki kadın Dâvûd’un kendisine baktığını fark edince saçını salarak bedenini örttü. Kadının bu davranışı Dâvûd’un ona karşı daha da arzusunu artırdı. Dâvûd, kadını soruşturunca onun evli olduğunu eşinin de falanca karargâhta asker

²⁷⁸ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 474-475.

²⁷⁹ et-Taberî, *Tefsîr*, XX, s. 69-70-71-72.; et-Taberî, *Târîh*, I, s. 482.

olduğunu öğrendi. Dâvûd, daha sonra karargahtaki komutanına o kadının eşi olan Orya'nın falanca yerdeki düşmanla savaşmak üzere gönderilmesini istedi. Komutan emri yerine getirerek Orya'yı oraya gönderdi ve Orya, orayı fethederek geri döndü. Dâvûd, bunu haber alınca Orya'nın bir öncekinden daha güçlü olan falanca yerdeki düşmana gönderilmesini emretti. Orya, oradan da zaferle döndü. Bu haber Dâvûd'a bildirilince Dâvûd, Orya'nın tekrardan bir diğer düşmana karşı gönderilmesini emretti. Bu sefer Orya orada öldürüldü. Dâvûd, öldürülen Orya'nın hanımı ile evlendi. Evliliğinden kısa bir süre sonra Allah, Dâvûd'a insan suretinde iki tane melek gönderdi. Bu iki melek Dâvûd'un makamına girmek istedi. Ancak Dâvûd, ibadet gününde olduğundan Dâvûd'un bekçileri bu iki adamın girmesine izin vermediler. Bunun üzerine bu iki kişi mihrabın duvarından atlayarak içeri girdiler. Dâvûd, namazda olduğundan onları görmedi. Daha sonra yanlarına gelince onları görüp korktu. Melekler Dâvûd'a, *'Korkma! Biz birbirinden davacı iki hasımız. Aramızda adaletle hüküm ver ve haksızlık etme. Bize doğru yolu göster.'*²⁸⁰ dediler. Bunun üzerine Dâvûd, onlara: *'Bana aranızdaki meselenizi anlatın.'* dedi. *Onlardan birisi; 'Bu kardeşimdir. Onun 99 koyunu vardır. Benim ise yalnızca bir tane koyunum var. O, benim bir tane koyunumu da almak istiyor'*²⁸¹ ve koyunlarının sayısını 100'e tamamlayacak.' dedi. Dâvûd, diğerine dönerek *'Sen ne dersin?'* diye sordu. Adam ise; *'Benim 99 koyunum var. Kardeşimin ise bir koyunu var. Ben o bir koyunu ondan almak istedim ki benim koyunlarımın sayısı 100'e tamamlansın. Ancak o bir tane koyunu bana vermiyor.'* Dâvûd *'Kardeşinin rızası olmadan mı alacaksın?'* diye sordu. Adam: *'Evet'* diye cevap verdi. Bunun üzerine Dâvûd, *'Sana müsaade etmeyiz.'* deyince adam, Dâvûd'a dönerek *'Sende bunu yapacak kudret yoktur.'* diyerek karşılık verdi. Dâvûd, *'Eğer koyunu kardeşine geri vermezsen senin falanca yerlerine vururuz.'* dedi. Bunun üzerine adam: *'Ey Dâvûd, asıl sen falanca yerlerine vurulmaya daha müstahaksın. Çünkü senin 99 hanımın varken Orya'nın ise yalnızca bir hanımı vardı. Onu defaetle ölüme göndererek sonucunda da ölümüne sebep oldun. Daha sonra da onun hanımı ile evlendin.'* dedi. Daha sonra Dâvûd, çevresine bakındı ancak hiçbir kimseyi göremedi. *Olanları anladı ve karşılaştığı imtihanı da anladı. Boynunu eğdi secdeye kapandı'*²⁸² ve ağlamaya başladı. Secdede ağlar halde kırk gün boyunca ihtiyaçları haricinde başını kaldırmadan durdu. O kadar çok gözyaşı döktü ki orada yeşillik çıkmaya başladı. Rabbi ona kırk günün sonunda şöyle vahyetti: *'Ey Dâvûd! Başını kaldır, seni affettim.'* diye buyurdu. Dâvûd, *'Ey Rabbim! Şüphesiz ki sen adaletli bir hakemsin, hükmünde zulmetmezsin, senin beni affettiğini nasıl bilebilirim? Orya, başını sağ veya sol eline alarak kıyamet gününde damarlarından kan akar halde arşına gelse ve dese ki; 'Ey Rabbim! Bu adama sor beni niçin öldürdün? diye hakkını ararsa beni affettiğini nasıl anlarım? diye sordu. Bunun üzerine Rabbi Dâvûd'a: 'Orya'yı çağırırım seni teslim etmesini isterim. Seni*

²⁸⁰ Sa'd 38/22.

²⁸¹ Sa'd 38/23.

²⁸² Sa'd 38/24.

teslim ettikten sonra ona cenneti veririm.’ diye cevap verdi. Dâvûd: ‘Rabbim! Şimdi beni affettiğini anladım.’ Bu hadiseden sonra Dâvûd, rabbinden haya ettiğinden dolayı ölünceye kadar semaya rahatça bakamadı.²⁸³

Bu metinde Kur’ânî anlatımın tarihi bir anlatıma dönüştürülerek aktarıldığı görülmektedir. Bu yapılırken de Kur’ân ayetleri bu kıssada tarihi bir veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Kur’ân’ın detaya girmediği hususlar ise farklı kültürlerin anlatıları ile tamamlanmaya çalışılmıştır.

Daha sonra Taberî, *Târih*’inde, Hz. Dâvûd’un tüm bu olaylardan sonra inzivaya çekilip ibadetle ve tövbe ile meşgul olduğunu, sonucunda da İsrailoğulları içindeki sapıkların Hz. Dâvûd’u hafife alıp Hz. Dâvûd’un İşa adında bir oğluna tabi olduklarını zikretmiştir. Hz. Dâvûd’un daha sonra İşa ile savaşıp onu yendiğini zikreden Taberî, İsrailoğullarının o dönem bir vebaya yakalandığını ve Hz. Dâvûd’un onları Beyt’u-l-Makdis’e çıkardığını orada dua edip veba üstlerinden kalkınca oraya bir mescit inşa etmek istediğini anlatmıştır. Ancak mescidin inşasının tamamlanmadığını zikretmiş ve oğlu Hz. Süleyman’a vasiyet ederek mescidi tamamlamasını istemiştir.²⁸⁴ *Târih*’inde bunun haricinde başka rivayetler de²⁸⁵ aktaran Taberî, bu rivayetleri *Tefsîr*’inde zikretmemiştir. En sonunda Taberî, Hz. Süleyman’ın hükümdar olduğunu zikrederek Hz. Süleyman’ı anlatmaya başlamıştır.

²⁸³ et-Taberî, *Târih*, I, s. 479-480-481.; et-Taberî, *Tefsîr*, XX, s. 66-67-68.

²⁸⁴ et-Taberî, *Târih*, I, s. 485.

²⁸⁵ et-Taberî, *Târih*, I, s. 484-485.

2.2. Hz. Süleyman

2.2.1. Hz. Süleyman ile İlgili Genel Bilgiler

Taberî Târîh’inde Hz. Süleyman ile alakalı Kur’ân’da verilen bilgileri öncelikle özet bir şekilde aktararak şöyle demiştir:

Dâvûd’dan sonra İsrailoğullarının başına Süleyman b. Dâvûd geçti. Allah cinleri, insanları, kuşları ve rüzgârı onun emrine verdi. Ayrıca ona peygamberlik de vermişti. Süleyman, kendisinden sonra kimseye nasip olmayacak bir hükümlerlik vermesi için Rabbine dua etmiş ve Allah onun duasına icabet ederek dilediğini ona vermiştir.²⁸⁶

Taberî, Kur’ân’da fiziksel özelliği ile ilgili herhangi bir bilgi verilmeyen Hz. Süleyman hakkında *Tefsîr*’inde de bilgi vermemiştir. *Târîh*’inde ise Hz. Süleyman’ın iri yapılı, beyaz tenli, parlak yüzlü ve gür saçlı olup beyaz kıyafeti tercih ettiğini belirtmiştir.²⁸⁷

Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman’ın Kur’ân’da anlatılan bir hüküm verme meselesinde beraber zikredilmelerinden ötürü, Hz. Süleyman’ı anlatmaya direkt olarak o konu bağlamında giriş yapan²⁸⁸ Taberî, *Târîh*’inde çok özet bir şekilde anlatmış olduğu bu hadiseyi *Tefsîr*’inde farklı farklı rivayetleri aktararak daha detaylıca işlemiştir. *Târîh*’inde aktarmış olduğu rivayet, *Tefsîr*’inde tercih ettiği görüş değildir. Sözelimi hadiseyi *Târîh*’inde şu şekilde anlatmıştır:

(...) Ergenlik çağına geldikten sonra babası işlerinde ona (Süleyman’a) danıştı. Onun (Süleyman’ın), babası ile bazı insanların ekininin içine giren koyun sürüsü hakkında verdikleri hüküm, bu hususta babasıyla olan ilişkisini anlatan önemli bir mesele olup Kur’ân’da da zikredilmiştir: “Dâvûd ve Süleyman’ı da hatırla. Hani bir ekin konusunda hüküm vermişlerdi. Bir grup insanın koyun sürüsü, bu ekinin içine girerek zarar vermişti. Biz onların hükmüne şahit olduk. Bu mesele hakkındaki hükmü Süleyman’a belletmiştik. Onların her birine (Dâvûd ve Süleyman) hüküm ve ilim verdik.”²⁸⁹ Bir üzüm bağıydı. Salkımları oluşmaya başlamıştı. İçine

²⁸⁶ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 486.

²⁸⁷ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 486.

²⁸⁸ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 486-487.

²⁸⁹ Enbiyâ 21/78-79.

dalan sürü, bağa zarar vermişti. Dâvûd, koyunların bağ sahibine verilmesine hükmetmişti. Bunun üzerine Süleyman: ‘Hayır! Ey Allah’ın peygamberi’ dedi. Dâvûd: ‘Sen ne diyorsun?’ dedi. Süleyman şöyle dedi: ‘Bağı koyunların sahibine vereceksin ve bozulmadan önceki haline dönünceye kadar elinde kalacak. Koyunları da bağ sahibine vereceksin, ondan yararlansın. Bağ eski haline dönünce, bağ asıl sahibine koyunları da asıl sahibine iade edeceksin.’²⁹⁰

Taberî, *Târîh*’inde bu hadiseyi aktardıktan sonra Kur’ân’da zikredilen “*Onun hükmünü, Süleyman’a belletmiştik,*” ayetinin olaya işaret ettiğini belirtmektedir.²⁹¹ Ayrıca ayette geçen حَرِث kelimesi ile ilgili *Tefsîr*’inde iki farklı yaklaşım zikredip kendi yorumunu zikretmiş²⁹² ancak *Târîh*’inde yalnızca bu yaklaşımlardan birisini zikretmiştir. Sözelimi Taberî *Tefsîr*’inde *hars*’ın üzüm bağı olabileceği gibi fidan da olabileceğini zikrettikten sonra hangisinin doğru olup olmadığını bilmemenin bir zararı olmayacağını söylemiştir.²⁹³ Bununla birlikte *Târîh*’inde ise “*hars*” kelimesinin üzüm bağı olduğunu belirten bir rivayeti zikretmekle yetinmiş diğer ihtimali belirtmemiştir.²⁹⁴

Daha sonra Taberî, Hz. Süleyman’a verilen nimetler ve mucizeler bağlamında Kur’ân’da da zikredilen rüzgâra emretme mucizesine yer vererek yine Kur’ân’da yer alan bu rüzgârın gündüz estiği vakit bir aylık mesafeye gidişi ve akşam da bir aylık mesafeden gelişini bir rivayet çerçevesinde aktarmıştır. Bu rivayet bağlamında askerlerine talimat vererek ahşaptan bir platform hazırlatarak onun üzerine bir makam kurulmasını, bu platform üzerine ordusunu ve savaş araç gereçlerini doldurduktan sonra rüzgâra kendilerini taşımasını emrettiğini belirtmiştir. Bunun ise Kur’ân’da: “*Rüzgârı onun emrine verdik. Onun emri ile istediği yere yumuşacık akardı.*”²⁹⁵ “*Sabah gidişi bir aylık mesafe, akşam dönüşü yine bir aylık mesafe olan rüzgârı da Süleyman’ın emrine verdik.*”²⁹⁶ şeklinde anlatıldığını aktarmıştır. Taberî hem *Tefsîr*’inde hem de *Târîh*’inde üzerinde herhangi bir değişim yapmadan aynı rivayete yer vermiştir.²⁹⁷

²⁹⁰ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 486-487.

²⁹¹ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 487.

²⁹² et-Taberî, *Tefsîr*, XVI, s. 321-322.

²⁹³ et-Taberî, *Tefsîr*, XVI, s. 321-322.

²⁹⁴ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 486-487.

²⁹⁵ Sad 38/36.

²⁹⁶ Sebe’ 34/12.

²⁹⁷ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 487.; et-Taberî, *Tefsîr*, XVI, s. 331.

2.2.2. Hz. Süleyman'ın Atlara Olan Sevgisi

Kur'an'da Hz. Süleyman'ın atlara olan sevgisinden bahsedilmektedir: “*Hani ona (Süleyman'a) akşam vakitlerinde üç ayağı yerde bir ayağı havada hızlı koşan yarış atları sunulmuştu. Süleyman: 'Rabbimin zikrine karşı bu hayvanların sevgisi beni alıkoydu.'* dedi. Nihayetinde güneş batınca. ‘*O atları bana getirin*’ dedi. Bacaklarını ve boyunlarını okşamaya başladı.”²⁹⁸ Taberî'nin *Tefsîr*'inde aktarmış olduğuna göre bu âyette bahsedilenler ile ilgili birbirinden farklı rivayetler mevcuttur. Taberî söz konusu ayette bahsedilen atların nereden geldiğini, kaç adet olduğunu ve ayette atların özelliğinden bahseden ifadelerin ne anlama geldiği ile alakalı çeşitli rivayetler aktarmıştır. Taberî'nin aktardığına göre bu atların hepsi kanatlı olup yirmi tanedir. Şeytanlar denizlerin dalgalarından çıkarmak suretiyle Hz. Süleyman'a bu atları sunmuşlardır.²⁹⁹

Bu ayetlerde anlatılan hadise ile ilgili Taberî, *Tefsîr*'inde Kur'an'da ifade edilen ‘*mesh*’ kelimesinin manası ile ilgili iki farklı yorum zikretmiştir. Bu yorumlardan ilkinde göre Hz. Süleyman kendisine sunulan atlarla ilgilenirken ikindi namazı vaktini geçirmiştir. Bu duruma üzülen Hz. Süleyman atların kendisini rabbini anmaktan alıkoyduğunu söyleyerek getirilmelerini istemiş ve onların bacaklarını ve boyunlarını kestirmiştir. İkinci yoruma göre ise atlarla ilgilenen Hz. Süleyman, atlara olan sevgisinin kendisine Allah'ı hatırlatmadan ötürü olduğunu söylemiş ve toz bulutunu arkasında bırakarak kaybolan atların tekrardan kendisine getirilmesini emretmiş, onların boyun ve bacaklarını okşayarak sevmiştir. Taberî de *Tefsîr*'inde bu görüşü tercih etmiştir.³⁰⁰ Ona göre ilk yorum kabul edildiği takdirde bir peygamberin bir hayvana azap etmesi mümkün olmadığı gibi sebepsiz yere malını harap etmesi de kabul edilmiş olacaktır ki bu doğru değildir. Bunun yanında atları seven bir kişinin onları sebepsiz yere öldürmesi de düşünülemez. Bu sebeple Taberî ilk yorumun daha makul olduğunu söylemiştir.³⁰¹ Tüm bu rivayet ve yorumlara *Tefsîr*'inde yer veren Taberî, bunları *Tarih*'inde hiçbir surette zikretmemiştir. Taberî'nin *Tarih*'inde bu hadiselerle yer vermemesinin nedeni bu hadiselerin herhangi bir tarihi değerinin olmadığı kanaatinden kaynaklanabilir.

²⁹⁸ Sâd 38/31-33.

²⁹⁹ et-Taberî, *Tefsîr*, XX, s. 80-87.

³⁰⁰ et-Taberî, *Tefsîr*, XX, s. 80-87.

³⁰¹ et-Taberî, *Tefsîr*, XX, s. 87.

2.2.3. Taberî *Târîh*'inde Hz. Süleyman'ın Gazaları

Taberî, *Târîh*'inde Hz. Süleyman'ın gazâları diye yeni bir başlık açarak bu başlık altında ilk olarak Hz. Süleyman ile Belkıs arasında geçen hadiseyi aktarmıştır. İkinci olarak da Hz. Süleyman ile eşi Cerâde'nin babasına karşı yapmış olduğu gazayı ve mührünü alan şeytan kıssasını anlatmıştır. Her iki kıssa da birbirini tamamlayan rivayetler çerçevesinde ayetler kullanılarak işlenmiştir.

2.2.3.1. Hz. Süleyman ile Belkıs Arasında Geçen Hadise

Taberî, *Târîh*'inde Hz. Süleyman ile Belkıs arasında geçen hadiseyi büyük ölçüde ayetler çerçevesinde işlemiştir. Ayetlerde müphem bırakılan noktaları ise diğer kaynaklarla tamamlamaya çalışmıştır. Taberî'nin anlattığına göre Hz. Süleyman bir sefere çıkmış, sefer esnasında etrafında bulunan insanlar, cinler ve şeytanlara en yakın suyun uzaklığını sormuştur. Orada bulunan herkesin “bilmiyoruz” cevabı üzerine öfkelenen Hz. Süleyman: “Suyun uzaklığını öğrenmeden duramam” demiştir. Bunun üzerine şeytanlar: “Ey Allah'ın resulü öfkelenme! bu bilinmeyi bilen varsa o da Hüdhdüd'dür.” demişlerdir. Bir müddet Hüdhdüd'ü aramışlar ancak Hüdhdüd'ün bulunamamasının ardından Hz. Süleyman: “*Bana ne oluyor Hüdhdüğü göremiyorum; yoksa o kayıplara mı karıştı? Yeminle söylüyorum ben o Hüdhdüd'e şedid bir azapla azap edeceğim. Yahut da onu keseceğim. Ya da o Hüdhdüd açık bir mazeretler gelirse ne âlâ.*”³⁰² demiştir. Bir müddet sonra Hüdhdüd Hz. Süleyman'a gelince Hz. Süleyman ona “Seni benimle seyahatten alıkoyan nedir?” diye sormuştur. Bunun üzerine Hüdhdüd: “*Senin bilmediğin bir bilgi ile ben sana geldim. Sebe' ülkesinden kesin bir haberle geldim. Ben, Sebe' ülkesine malik olmuş onları yöneten bir kadın buldum. Her bir nimet o kadına verilmiş bir de kadının büyük bir tahtı vardı. Ben o kadını ve de kavmini Allah'ı bırakıp güneşe ibadet eder halde gördüm. Şeytan onlara amellerini süslü göstermiş. Böylece onları doğru yoldan uzaklaştırmış. Artık onlar hidayeti bulamıyorlar.*” İnsanlar, göklerde ve yerde gizli olan her şeyi açığa çıkararak, insanların gizlediklerini de açıkladıklarını da bilen Allah'a secde etmesinler diye şeytan bu işi yapmış. Halbuki Allah'tan başka ilah

³⁰² Neml 27/20-21.

yoktur ki o Allah büyük arş'ın Rabbi'dir. (Süleyman) “Doğru mu söyledin yoksa yalancılardan mısın, bakacağız. Şu mektubumu al götür ve onlara at daha sonra kenara çekil ve nereye döneceklerine (ne yapacaklarına) bak.”³⁰³ demiştir. Daha sonra Hüdhdüd bu mektubu götürüp Belkıs'ın kucağına atmıştır. Belkıs makamına oturup kavmine şöyle seslenmiştir: “Ey danışmanlarım! Bana çok kıymetli bir mektup bırakıldı. O mektup Süleyman'dandır ve Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla başlamaktadır; sakın bana karşı gelmeyin. Teslim olmuş olarak bana gelin denilmektedir.” Sebe' melikesi (Belkıs): “Ey danışmanlarım! Bu durumum konusunda bana bir fetva verin. Bugüne kadar ben sizlerle istişare etmeden hiçbir konuda karar vermedim.” (Danışmanları) dediler ki: “Biz gerçekten güçlü kuvvetli bir toplumuz ve yine biz savaştı bir toplumuz. Lakin karar senindir. Ne tür karar vereceksen sen karar ver.” Sebe' melikesi: “Melikler, bir ülkeye girdiklerinde o ülkenin altını üstüne getirirler. İşgal ettikleri ülke insanlarından aziz olanları zelil kılarlar. İşte Melikler böyle yaparlar. Ben ilk olarak (Süleyman'a) çok değerli hediyeler göndereceğim. Bizim elçilerimiz hangi haberlerle dönecekler ona bakacağım.”³⁰⁴ Belkıs'ın Hz. Süleyman'a hediye göndermesinin sebebi Hz. Süleyman'ın gerçek niyetini test etmek içindir. Böylece Belkıs Hz. Süleyman'ın hediye kabul etmekle dünyanın krallarından biri olmak istediğini mi yoksa başka bir amacının olduğunu mu ortaya çıkartmış olacaktır. Hz. Süleyman'a hediye ulaşınca Hz. Süleyman: “Şu getirdiğiniz şeylerle bana destek mi olmak istiyorsunuz? Halbuki Allah'ın bana bahşettiği nimetler size bahşedilenlerden çok daha hayırlıdır. Belki sizler şu getirdiğiniz hediyelerinizle sevinirsiniz. Dönün onlara, ben öyle bir ordu ile geliyorum ki, o ordunun karşısı yoktur. O ülkenin insanlarını küçültülmüş, alçaltılmış olarak oradan çıkaracağım.”³⁰⁵ demiştir.³⁰⁶ Ayetlerde elçilerin Hz. Süleyman'a nasıl döndüğü ile alakalı herhangi bir bilgi verilmemiştir. Ancak ayetlerden Belkıs'ın Hz. Süleyman'a gelerek onunla konuşmak istediği anlaşılmaktadır.

Daha sonra Hz. Süleyman yanındakilere yönelerek “Onlar bana teslim olarak gelmeden önce onun tahtını bana kim getirebilir?” Cinlerden bir ifrit dedi ki; ‘Ben onun tahtını sen makamından ayrılmadan getirebilirim. Ben bu işe güç yetirebilirim ve de

³⁰³ Neml 27/22-28.

³⁰⁴ Neml 27/29-35.

³⁰⁵ Neml 27/36-37.

³⁰⁶ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 489-491.; et-Taberî, *Tefsîr*, XIX, s. 451.

güvenilir birisiyim.’ dedi. (Süleyman’ın) yanında kitabın bilgisine sahip olan bir başkası da dedi ki: ‘Sen göz açıp yummadan ben o tahtı sana getiririm.’ dedi. (Süleyman) başını çevirip baktı ki taht yanı başında idi. “Bu, benim rabbimin fazlu ikramıdır. Bana verdiği ile beni deniyor. Ben şükür mü edeceğim yoksa nankörlük mü yapacağım.”³⁰⁷ Sebe’ melikesi, Hz. Süleyman’ın yanına geldiğinde Hz. Süleyman ona “Bu taht seninki mi?”³⁰⁸ diye sordu. Belkıs ise “sanki o”³⁰⁹ cevabını verdi.³¹⁰ Bu noktada Taberî, Kur’ân’da anlatılmayan türden detaylı bilgiler vererek Hz. Süleyman ile Belkıs arasında geçen muhavereyi hem *Tefsîr*’inde hem de *Târîh*’inde detaylıca aktarmıştır.³¹¹

Daha sonra ise Taberî’nin aktardığı rivayete göre Belkıs’ın bacakları kılıdır. Şeytanlar ise bu durumu bir fırsata çevirmiş, billurdan bir yer yaptırarak Hz. Süleyman’ın Belkıs’ın bacağındaki kılıları görmesi sağlanmıştır. Bundan kasıt, Hz. Süleyman’ın Belkıs’tan soğumasıdır. Zira Şeytanlar, Hz. Süleyman’ın Belkıs ile evlenip bir erkek çocuğu olması halinde mahkumiyetlerinin uzayacağını düşünmüşlerdir. Ayette de belirtildiği üzere: (Melike’ye), “Köşke gir” denildi. Melike, şeffaf camdan yapılmış salonu görünce suya bastığını zannetti. Eteğini sıvazladı. (Süleyman) dedi ki: “O şey camdan yapılmış bir zemindir.” Sebe’ melikesi ise: “Ey Rabbim! Nefsime zulmetmişim ve ben Süleyman’la birlikte âlemlerin rabbine teslim oldum” dedi.”³¹² Bunun neticesinde ise Taberî, Hz. Süleyman’ın yanındaki kişilere Belkıs’ın bacaklarındaki kılıların nasıl giderileceğini sorduğunu bunun sonunda da Belkıs ile nikahlandığını belirtmiştir. Başka bir rivayette ise Hz. Süleyman’ın onu başkası ile evlendirdiği de zikredilmiştir.³¹³ Taberî, *Tefsîr*’inde bu hâdise ile ilgili farklı rivayetleri zikrederken *Târîh*’inde yalnızca bir rivayeti zikretmiştir.³¹⁴ Her iki eserinde de aktarmış olduğu rivayetlerin sıhhati açısından herhangi bir değerlendirme yapmamıştır.

³⁰⁷ Neml 27/40.

³⁰⁸ Neml 27/42.

³⁰⁹ Neml 27/42.

³¹⁰ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 492.; et-Taberî, *Tefsîr*, XIX, s. 451.

³¹¹ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 492.; et-Taberî, *Tefsîr*, XIX, s. 451.

³¹² Neml 27/44.

³¹³ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 493-494-495.

³¹⁴ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 493-494-495.; et-Taberî, *Tefsîr*, XIX, s. 81-85.

2.2.3.2. Hz. Süleyman ile Eşi Cerâde arasında Geçen Hadise

Taberî, Hz. Süleyman'ın, eşi Cerâde'nin babasına karşı gerçekleştirmiş olduğu deniz gazasını ve mührünü alan şeytan kıssasını diğer bölümler gibi birbirini tamamlayan rivayetler çerçevesinde hadiseleri aktararak anlatmıştır. Bu kısımda da yer yer ayetlere atıflar yaparak olayları açıklamaya çalışmıştır.

Taberî'nin *Târîh* eserinde anlattığına göre Hz. Süleyman, *Saydûn* adı ile bilinen bir adayı kuşatarak orada muktedir olan hükümdarı etkisiz hale getirmiş ve o hükümdarın kızı olan Cerâde'yi kendisi için alarak onu İslam'a davet etmiştir. Cerâde, Hz. Süleyman'ın bu isteğini buruk bir şekilde kabul etmiş ve Hz. Süleyman, Cerâde ile evlenmiştir. Hz. Süleyman, Cerâde'nin bu hüznü halini kendisine sorduğunda eşi Cerâde: "Babam aklıma geliyor ve hüzünleniyorum. Şeytanlara emretsen de onun bir suretini yaptırırsan olur mu?" diye Hz. Süleyman'dan bir istekte bulunmuştur. Hz. Süleyman, Cerâde'nin bu talebini kabul etmiş ve babasının heykelini yaptırmıştır. Ancak Cerâde, bir müddet sonra babasının heykeline gizlice ibadet etmeye başlamıştır. Bu hadise kırk gün boyunca Hz. Süleyman'ın bilgisi dahilinde olmadan devam etmiştir. Hz. Süleyman'ın yanında bulunan ve siddik bir kimse olarak nitelendirilen Asâf b. Berhiyâ bu hadiseden haberdar olunca bir toplantı yapıp bu toplantıda geçmiş peygamberleri anmak için Hz. Süleyman'dan izin istemiştir. Hz. Süleyman, onun bu talebini kabul etmiştir. Asâf, yaptığı konuşmada geçmiş peygamberleri överek anlatmıştır. Mesele Hz. Süleyman'a gelince: "Küçüklüğünde ne kadar hilm sahibi, kötü şeylerden ne kadar uzak, faziletli ve hikmet sahibi biriydin." demekle iktifa etmiştir. Bunun üzerine Hz. Süleyman: "Neden geçmiş peygamberlerin tüm dönemlerini anlattın da benim yalnızca çocukluk dönemimden bahsettin? Bu son günlerde ne yaptım?" diye sormuştur. Bunun üzerine Asâf, Hz. Süleyman'a: "Bir kadın, senin evinde Allah'tan başkasına kırk gündür ibadet etmekte." diyerek hadiseyi ona anlatmıştır. Hz. Süleyman: "Biz Allah'tan geldik ve ona döneceğiz." demiş ve o putu kırmıştır. Bu sebeple Hz. Süleyman, tövbe ve istiğfar etmiş, eşi Cerâde'yi ise cezalandırmıştır.³¹⁵ Taberî, bu bölümü yalnızca *Târîh*'inde zikretmiştir. Hem *Tefsîr*'inde hem *Târîh*'inde zikretmiş olduğu rivayetler ise bu olaydan sonra gerçekleşen hadiselerle ilgilidir. Özet olarak zikredek olursak Taberî, "*Şüphesiz biz*

³¹⁵ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 496-497.

Süleyman'ı imtihan ettik. Onun tahtına da bir ceset koyduk. Sonra o da bize yöneldi."³¹⁶ ayeti hakkında şu hususları zikretmiştir: Hz. Süleyman'ın yüzüğü bir vesile ile şeytanların eline geçmiştir. Bunun sonucunda da Hz. Süleyman bir süre tahtından uzaklaşmıştır. Hz. Süleyman'ın yerine ise şeytanlar geçerek onun hükümdarlığını yönetmişlerdir. Daha sonra da bir vesile ile Hz. Süleyman, yüzüğünü şeytanlardan geri almış ve hükümdarlığını tekrar yönetmeye devam etmiştir. Hz. Süleyman'ın, Kur'ân'da anlatılan imtihanı ve kürsisinin üzerine bir ceset konulması hadisesi bu hadiseyi anlatma bağlamında olduğu zikredilmiştir. Ayrıca Taberî, Hz. Süleyman'ın tahtına dönmesi ile birlikte isyanı gerçekleştiren şeytanın getirilmesini emretmesi üzerine şeytanın getirildiğini bunun yanında rüzgâr ve şeytanların bu hadiseden sonra emrine verildiğini "*Rabbim beni affet. Bana öyle bir mülk ver ki benden sonra kimse o mülke ulaşmasın.*"³¹⁷ ayetinin ise bu olaya işaret ettiğini bildirmiştir.³¹⁸ Daha sonra gelişen olayları ise Taberî, *Târîh*'inde yine ayetten hareketle "*Cinlerin, Hz. Süleyman'a dilediği her şeyi; mihraplar, resimler, geniş havuzlar gibi çanaklar ve yerinden kaldırılması zor olan sabit kazanlar yaptığını*"³¹⁹ zikretmiştir.³²⁰

Kur'ân'da Hz. Süleyman'ın vefatı ile ilgili herhangi bir tarih verilmezken vefat ettiği ana dair birtakım bilgiler mevcuttur. Taberî gerek *Târîh*'inde gerekse de *Tefsîr*'inde bu ana dair hadiseleri aktarmakla beraber ölçütü Kur'ân ayetleri çerçevesinde çizmiştir. Rivayete göre Hz. Süleyman, Beytü'l-Makdis'te inzivaya çekilmiş. Hz. Süleyman'ın bu inzivası bazen bir iki ay olabildiği gibi bir iki senede olurmuş. Ayrıca inzivaya çekildiği süre zarfında yiyecek ve içeceğini yanına almış. Son inzivasında da yiyecek ve içeceğini yanına almış. Hz. Süleyman inzivada iken her sabah beytül Beytü'l-Makdis'te yeni biten bir ağaca rast geliyormuş. Ona: "Adın nedir?" diye sorarmış. Ağaç adını söyledikten sonra ona: "Ne işe yararsın?" dermiş. Ağaçta: "Şu, şu amaçla" dermiş. Bunun üzerine Hz. Süleyman kesilmesini emredermiş. Eğer dikilmek içinse onu da dikermiş. Eğer ağaç: "Şu hastalıklar için bittim." derse o takdirde de ilaç olarak ondan yararlanırmış. Bir seferinde yine bir ağacın bittiğini gören Hz. Süleyman ona: "Adın nedir? diye sormuş. Ağaçta "Harube" cevabını vermiştir. Hz. Süleyman: "Ne için bittin? deyince ağaç: "Bu mescidi

³¹⁶ Sad 38/34.

³¹⁷ Sad 38/35.

³¹⁸ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 500-501.; et-Taberî, *Tefsîr*, XX, s. 87-94.

³¹⁹ Sebe' 34/13.

³²⁰ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 501.

yıkarak için.” cevabını vermiş. Hz. Süleyman: “Ben hayattayken Allah bu evi yıktırmaz ama benim ölümümün ve Beytü’l-Makdis’in yıkılmasının habercisi sen olabilirsin.” demiş. Daha sonra Hz. Süleyman o ağacı oradan çekip kendisine ait bir bahçede dikmiş ardından namaz kıldığı yere girmiş ve asasına dayanmış bir vaziyette namaza durmuş o vaziyette de vefat etmiş. Şeytanlar ise Hz. Süleyman’ın vefat ettiğinden habersiz bir şekilde çalışmaya devam ediyorlarmış. Bu durum bir müddet böyle devam ettikten sonra bir şeytan Hz. Süleyman’ın namazgahının önünden geçmiş ve onun sesini duymamış tekrar geçerken Hz. Süleyman’ın yere düştüğünü ve ölmüş olduğunu görmüş. Dışarı çıkarak insanlara Hz. Süleyman’ın öldüğünü haber vermiş. Şeytanlar, Hz. Süleyman’ın namazgahının kapısını açıp içeri girdiklerinde asasını “ırza” böceğinin yemiş olduğunu görmüşler ancak Hz. Süleyman’ın ne zaman vefat ettiğini bilmiyorlarmış. Bunu öğrenmek için ise böceği asaya bırakmışlar ve bir günde ne kadar mesafe katettiğini hesaplamaya çalışmışlardır. Bunun sonucunda da böceğin kaç günde asayı kemirdiğini hesaplamışlar sonuç olarak bir yıl olduğunu görmüşlerdir. Bununla Allah, insanlara, cinlerin onlara yalan söylediklerini göstermiştir. Nitekim cinler, gaybı bilselerdi, bir yıl boyunca ağır işlerde çalışmayacaklardı.³²¹ Taberî, bu rivayeti hem *Târîh*’inde hem de *Tefsîr*’inde ortak bir şekilde zikretmiştir.

Ayrıca Taberî *Târîh*’inde bu rivayeti zikrettikten sonra aynı hadisenin Kur’ân’da da anlatıldığını belirterek şu ayeti zikretmiştir: “*Süleyman’ın öldüğünü, ancak asâsını kemiren bir ağaç kurdu farkettirdi. O, yere yıkılınca anlaşıldı ki şayet cinler gerçekten gaybı bilselerdi, o aşağılayıcı azap içerisinde beklemezlerdi.*”³²²

Taberî hem *Tefsîr*’inde hem de *Târîh*’inde böceğin değneği kaç günde kemirdiği ile alakalı İbn Abbas’ın “*havlen*” kıraatinden hareketle bir yıl olduğunu zikretmiştir.³²³ Ayrıca Taberî, İbn Mes’ûd’un kıraatine göre de ayetin “*Ölümünden sonra bir yıl boyunca, ona itaat etmeye devam ettiler.*”³²⁴ şeklinde olduğunu her iki eserinde de belirtmiştir.³²⁵

³²¹ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 501-502-503.; et-Taberî, *Tefsîr*, XIX, s. 241-242-243-244.

³²² Sebe’ 34/14.

³²³ İbn Abbas’ın okuyuşuna göre: فلما قضينا عليه الموت ما دلهم على موته الا دابة الارض تأكل منسأته فلما خر تبينت الجن ان لو كانوا يعلمون الغيب ما لبثوا حولاً في العذاب المهين şeklinde okunmuştur. et-Taberî, *Târîh*, I, s. 501.; et-Taberî, *Tefsîr*, XIX, s. 242.

³²⁴ Sebe’ 34/14.

³²⁵ et-Taberî, *Târîh*, I, s. 501.; et-Taberî, *Tefsîr*, XIX, s. 242.

SONUÇ

Muhammed b. Cerîr et-Taberî'nin bir dünya tarihi niteliğinde olan *Târîhü'l-ümem ve'l-mülûk* adlı eseri, kayda alınmamış ya da günümüze ulaşmamış geçmiş eserleri günümüze taşıması ve geniş muhtevası açısından alanında önemi göz ardı edilemeyecek bir eserdir.

Taberî, *Târîh*'inde Kur'ân metninden adeta bir tarih kaynağı olarak yararlanmış, zikrettiği olayları ilk olarak Kur'ân ayetleri çerçevesinde ele almıştır. Bu anlayışa göre Kur'ân bir tarih kitabı olmayıp içerisinde tarihî malzemeyi de barındıran bir veri kaynağıdır. Nitekim tarih ilmi, farklı kaynaklardan elde edilen verilerin bütüncül bir şekilde ele alınmasından ibarettir. Bu bağlamda içinde tarihe dair malumatlar barındıran Kur'ân da tarih için bir veri sağlayabilir, tarihe kaynaklık edebilir.

Taberî, *Târîh*'inde Kur'ân'dan bir tarih kaynağı olarak yararlanırken zikrettiği hadisenin farklı surelere serpiştirilmiş âyetlerini belli bir kronoloji ya da kurgu çerçevesinde ele alıp yorumlamıştır. Kur'ân ayetlerini ilgili hadiselerle binaen yerleştirirken belirleyici olan unsur Kur'ân ayetlerinin nüzul zamanları değil, o ayetlerin bahsettiği hadiselerin oluş zamanlarıdır. Bu yönü ile bakıldığında Taberî'nin *Târîh*'i, ayetlerde bahsedilen tarihî hadiselerin kronolojisinin belirlenmesine de önemli bir katkı sunmaktadır. Zira o, Kur'ân'da belli bir kronoloji takip edilmeden zikredilen olayları hariçteki kronolojik vuku sırasına göre ele almakta, ayetleri birbirini tamamlayan bir forma sokmaktadır. Bir başka deyişle Kur'ân'da dağınık bir şekilde anlatılan tarihî hâdiseleri bir tarihsel akış formatına sokarak ilgili ayetleri de işlevsel olarak kullanmıştır.

Taberî, aktardığı hadiseleri belli bir kronolojiyle anlatmakla birlikte *Târîh*'inde genel olarak herhangi bir değerlendirmeden uzak bir tavır sergilemiştir. Bu tavrıyla o, rivayetin sıhhatine dair sorumluluğu râvilere, kabul edilip edilmemesi veya hangisinin hangisine karşı doğrulukta üstün olduğu tercihini de okuyucuya bırakmıştır. Bununla birlikte Taberî, kimi zaman ayetlerle adeta bütüncül bir kurgu oluşturduğu hadise ile alakalı rivayetleri Kur'ân'a arz etmiş, olası bir zıtlıkta tercihini Kur'ân'dan yana kullanarak ayetlere bir anlamda hakem rolü yüklemiştir. Dolayısıyla o, *Târîh*'inde hâdiseleri -*Tefsîr*'inin aksine- genel anlamda betimleyici bir tarzda rivayet etmekle beraber, istisnâî bazı yerlerde gerekli temellendirmelerle tercih ve yorumlarda da bulunmuştur.

Tefsîr'inde hadiseleri ilgili ayetler geldikçe zikreden dolayısıyla hadiseleri *Târih*'ine nazaran daha karmaşık bir şekilde ele alan Taberî, *Târih*'ini *Tefsîr*'inin bir tamamlayıcısı olarak yazmıştır. Nitekim o, *Tefsîr*'inde zikretmediği kimi hadiseleri *Târih*'inde zikretmiştir. Bununla birlikte Taberî, *Târih*'inde bazı yerlerde *Tefsîr*'ine atıflar yaparak söz konusu hadisenin *Tefsîr* eserinde zikredildiğini bu nedenle burada aynı hadiseyi tekrar zikrederek tekrara düşmekten imtina ettiğini de belirtmiştir.

Taberî, İsrâiliyata dair bilgilere de düşmanca bir tavır sergilememiştir. Aksine bu türden bilgileri *Târih* 'inde sıkça kullanmıştır. Bu bilgiler Kur'ân'a açık bir şekilde ters düşecek tarzda ise onu aktardıktan sonra reddetmiş, bunun dışında İsrâiliyatı *Târih*'inde işlevsel bir şekilde kullanmıştır.

Bununla birlikte Kur'ân metninden bir tarih kaynağı olarak yararlanmanın bazı sınırlılıkları vardır. Bunlardan birincisi; Kur'ân'ın tabiatı itibarı ile bir tarih kitabı olmamasının yanında tafsilatlı ve detaylı da olmamasıdır. Kur'ân bu noktada kimi yerlerde ipuçlarını vermiş, temel olayları belirlemiş geri kalanı ise zikretmeden bırakmıştır. Bu noktadan sonra müellifler, Kur'ân'da zikredilen ipuçları ve temel olayları kullanarak tarihî rivayetlerden, arkeolojik kazılardan elde edilen bilgilerden, coğrafi olarak anlatılanlardan bir başka deyişle Kur'ân dışı unsurlardan da istifade ederek tafsilata girmek durumundadır. İkincisi; Kur'ân'ın kendine has bir düzen ve tertibinin olmasıdır. Bu bağlamda Kur'ân, aynı meseleyi farklı yerlerde farklı bakış açıları ile ele almıştır. Üçüncüsü; Kur'ân olaylara ve şahıslara değil mesajlara odaklanmaktadır. Nitekim Kur'ân'ın amacı tarihî bilgi vermekten ziyade o tarihî hadisedeki ibret ve mesaja odaklanılmasını sağlamaktır.

KAYNAKLAR

Abay, Muhammed. *Kur'ân Kıssaları*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.

Akdokur, Fatma. “Tehzîbu'l-âsâr Bağlamında et-Taberî'nin Hadisçiliği (224-310 H)”. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2010.

Ali, Cevâd, *Mevâridü Târihi't-Taberî*, yay.y. y.y. t.y.,

Aydın, Hasan. “İslam Orta çağında Nakilci ve Akılcı Tarih Anlayışları: Taberî ve İbn Haldûn Örneği”. *Tarih Yazımı Dergisi* 1. (2019): s. 20-61.

Bilge, Mustafa L, “Amûl”, DİA. III, 99.

Bilgen, Osman. “Buhârî'nin Siyer ve Meğâzî Rivâyetlerine Yaklaşımı”. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17, (2014): s. 1-16.

Bouamrane, Chikh. “İslam Tarihçiliği ve Tarihlerine Bir Bakış”. Çev. Nesimi Yazıcı. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1, (1988): s. 1-13.

Bozkurt, Nahide. *Müslüman Tarihçilerin Dünya Tarihi Tasarımları*. Ankara: Ankara Okulu, 2020.

Brockelmann, Carl. *Târihü'l-edebi'l- 'arabî*. Çev. Abdulhalim en-Neccar. Kahire: Dâru'l-Meârif, t.y.

Cerrahoğlu, İsmail. “İbn Hişâm ve Sîresindeki Garîbü'l-Kur'ân”. *Ankara Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi* 3, (1977): s. 1-28.

Demircan, Adnan. “Cahiliye Tarihinin Kaynağı Olarak Kur'ân”, 3. *Uluslararası Ahmed-i Hânî Sempozyumu “İslam Bilim ve Kültür Tarihçisi olarak Prof. Dr. Fuat SEZGİN” bildiri kitabı*, 5-6 Ekim, 2019.

_____, “Târihu'r-Rüsûl ve'l-Mülûk Adlı Eseri Bağlamında Taberî'nin Zaman algısı”, *Uluslararası İslam Medeniyetinde Zaman Sempozyumu* 08-11 Ekim 2015 Konya.

Demirci, Muhsin. *Nas Olgu İlişkisi Bağlamında Kur'ân'da Sosyal Gerçeklik*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 2008.

Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Hatîb el-Bağdâdî. *Târihu Bağdâd*, Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslami, 1. Baskı, 2001.

Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfi es-Sübkî. *Tabakâtü's-Şâfi'iyyeti'l-kübrâ*, thk. Mahmud Muhammed et-Turâbî, Abdulfettah Muhammed el-Hulv, Kahire: Dâru İhyâi'l-Kutubi'l-Arabi, 1965.

Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî. *Fütûhu'l-Büldân*, Mısır: Şirketü Tabi'l-Kutübi'l-Arabiyye, 1. Baskı, 1901.

Ebü's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Abdillâh b. Mahmûd el-Hüseynî el-Âlûsî. *Rûhu'l-me'ânî fî tefsîri'l-Kur'ânî'l-'azîm ve's-seb'i'l-mesânî*. Beyrut: Dâr'u İhya'ut-Turasi'l-Arabi, t.y.

el-Hamevî, Yakût. *Mu'cemü'l-büldân*, Beyrut: Dâr'u's-Sadr, t.y.

_____, *Mu'cemü'l-üdebâ'*. thk: İhsan Abbas, Lübnan: Darü'l-Garbi'l-İslamî, 1. Baskı, 1993.

el-Hûfî, Ahmed Muhammed. *et-Taberî*, yay.y.: Vizâratu's-sekâfe ve'l-irşâdu'l-kavmî, t.y.

Emîn, Ahmed. *Duha'l-İslâm*. Kahire: Mektebetü'l-Usra, 2003.

Erbaş, Muammer, “Bir Tefsir Kaynağı olarak Taberî'nin ‘Târihü'l-Ümem ve'l-Mülûk’ İsimli Eseri”, *Tefsir Anabilim Dalı VII. Eşgüdüm Toplantısı ve Bir Müfessir Olarak Muhammed b. Cerîr et-Taberî Sempozyumu*, 2010, Konya.

Ersöz, İsmet. “Ashâb-ı Kehf”, DİA. III, 465-467.

es-Süyûtî, Celâleddin. *Tabakâtü'l-müfessirîn*, thk. Ali Muhammed Ömer. Kuveyt: Dârü'n-Nevâdir, Özel Baskı, 2010.

et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd el-Amülî el-Bağdâdî. *Târihü'l-ümem ve'l-mulûk*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim. Kahire: Dârü'l-mearif, 2. Baskı. t.y.

_____, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, thk: Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türkî. Kahire: Hicr, 1. Baskı, 2001.

ez-Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî. *Siyeru â'lâmi'n-nübelâ*, Beyrut: Müessesetü'r-risâle, 1. Baskı, 1983.

_____, *Tezkiretü'l-huffâz*. Beyrut: Dârü'l-kutubi'l-ilmîyye, t.y.

Fayda, Mustafa. “Abdullah b. Selâm”, DİA. I, 134-135.

_____, “İbn İshâk”, DİA. XX, 93-96.

_____, “Siyer ve Megâzî”, DİA. XXXVII, 319-324.

_____, “Taberî”, DİA. XXXIX, 314-318.

_____, “Tarih”, DİA. XXXX, 30-36.

Gördük, Yunus Emre. “Klasik İslami Kaynaklar Işığında, Eshab-ı Kehf’in Yaşadığı Bölgenin Muhtemel Koordinatları”, *Uluslararası İnanç Turizmi ve Eshab-ı Kehf Sempozyumu* 20-22 Eylül. (2012). Kahramanmaraş.

Günaltay, M. Şemseddin. *İslam Tarihinin Kaynakları-Tarih ve Müverrihler*. İstanbul: Endülüs Yayınları, 1. Baskı, 1991.

Halefullah, Muhammed Ahmed. *el-Fennu’l-Kasasî, Kur’ân’da Anlatım Sanatı*, çev: Şaban Karataş, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.

Harman, Ömer Faruk. “Dâvûd”, DİA. IX, 21.

Hıdır, Özcan, *Yahudi Kültürü ve Hadisler*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2006.

Hondi, Cavit. “Klasik Tefsirlerde Hz. Süleyman’ın Hayvanlarla Muhaveresi”. Yüksek Lisans Tezi. İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2021.

Humphreys, R. Stephen. *İslam Tarih Metodolojisi –Bir Sosyal Tarih Uygulaması–*, çev. Murteza Bedir-Fuat Aydın. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2004.

İşıltan, Fikret. “İbn Cerîr et-Taberî”, MEB İslâm Ansiklopedisi (İA), XII, 594-598.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Hımyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısrî. *es-Sîretü’n-nebeviyye*, thk. Mustafa es-Sekâ, İbrâhim el-Ebyâr, Abdu’l-Hafız Şelebî, Beyrut: Dar’u İhya’ut-Turasil-Arabi, t.y.

İbn İshâk, Muhammed b. İshak b. Yesâr. *Sîretü İbn İshâk*. thk. Ahmed Ferîd, Beyrut: Dâru’l-kutubi’l-ilmîyye, 2004.

İbn İshâk, Muhammed b. İshak b. Yesâr. *Sîretü İbn İshâk*. thk. Muhammed Hamidullah, Ma’hadü’d-dirâsât ve’l-ebhâs li’t-ta ‘rîf, 1976.

İbn Kesîr, Ebû’l-Fidâ İmâdüddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn Ömer b. Kesîr b. Dav’ b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî eş-Şâfiî. *el-Bidâye ve’n-nihâye*. Beyrut: Mektebetü’l-Meârif, 1991.

_____, *Kıyasü’l-enbiyâ’*. thk. Mustafa Abdvahid, Mekke: Mektebetü’t-Tâlib, 1988.

İbn Sa’d, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa’d b. Menî’ el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî. *et-Tabakâtü’l-Kübrâ*, Beyrut: y.y., 1957.

İbnü'n Nedîm, Ebü'l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya'kûb İshâk b. Muhammed b. İshâk en-Nedîm. *el-Fihrist*, Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, t.y.

İğdi, Ahmet. “Bir Siyer Müellifi olarak et-Taberî -Târihu'r-Rusûl ve'l-Mülûk Özelinde-”. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2012.

Kanca, Fatih. “Ulûmü'l-Kur'ân ve Tefsir Kaynağı Olarak Taberî Tarihi -Başlangıçtan Risâletin Sonuna Kadar-”. Doktora Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2018.

Keleşoğlu, Zeynep. “Taberî'nin Şiilikle İtham Edilme İddiaları ve Bu İddiaların Değerlendirilmesi”. *Turkish Journal of Shiite Studies* 3/1 (June 2021): 93-119.

Kitabı Mukaddes Şirketi. *Kitabı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi, 2001.

Köksal, Mustafa Asım. *Peygamberler Tarihi*. Ankara: TDV Yayınları, 2004.

Kuran Yolu Türkçe Meal ve Tefsir, Diyanet İşleri Başkanlığı (DİB)

Kurt, Hasan. “Taberî'nin Hayatı ve Tarihçiliği”, Yüksek Lisans Tezi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 1991.

Neccâr, Abdolvahhab. *Kıyasu'l-Enbiyâ*. Mısır: Matbatu'n-nasr, 2. Baskı, 1936.

Öz, Şaban. *İlk siyer kaynakları ve müellifleri*. İstanbul: İslam Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı (İSAR), 2008.

Özgüdenli, Osman Gazi. “Taberistan”. *DİA*. XXXIX, 322-323.

Öztürk, Mustafa. *Kur'ân Kıssalarının Mahiyeti*. İstanbul: Kuramer Yayınları, 2016.

Recep, Alpyağıl. *Fark ve Yorum -Kur'ân'ı Anlama Yolunda Felsefi Denemeler II*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2017.

Sâlim, es-Seyyid Abdülazîz. *Târîhu'l-Arab fî Asri'l-Câhiliyye*. Beyrut: Darü'n-Nahda, t.y.

Sezgin, Fuad. *Târîhu't-Türâsi'l-Arabî*, Riyad: Camiatü'l-İmam Muhammed b. Suud el-İslamiyye, Özel baskı, 1983.

Siddikî, Mazharuddin. *Kur'ân'da Tarih Kavramı*, Çev. Süleyman Kalkan. İstanbul: Pınar, 1990.

Soycan, Mustafa. “Tefsir-Siyer İlişkisi ve Taberî Örneği”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 28/2 (Aralık 2019): 471-496.

Söylemez, Mehmet Mahfuz. “Kur’ân- Tarih İlişkisi Üzerine- On the Qur’an-History Relationship”. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4, (2017): 13-44.

Şâkir, Mustafa. *et-Târîhu ’l-A ’rabî ve ’l-Müerrihûn*, yay.y.: Dâru’l-ilmi’l-melâyîn, 1983.

Şengül, İdris. *Kur’ân Kıssalarının Tarihî Değeri*. Ankara: Otto Yayınları, 2019.

Turgay, Nurettin. “Kur’ân Kıssaları”. *Diyarbakır Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/4, (2000): 61-84.

Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî. *el-Meğâzî*. Thk: Marsden Jones, yay.y.:y.y., t.y.

Yaşaroğlu, Hasan. *Taberistan Zeydîleri* Gümüşhane: İlahiyat, 2012.

Yıldız, Faruk. “Ebû Cafer Muhammed b.Cerîr et-Taberî’nin Tarihü’l-Ümem ve’l-Mülûk Adlı Eserine Göre İslam Tarihi Kronolojisi”. Yüksek Lisans Tezi. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. 2015.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Abdulkerim		SAYILGAN
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	Arapça (Çok iyi)		İngilizce (İyi)
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	2010	2014	Ertuğrul Gazi Anadolu Lisesi
Lisans	2015	2019	Balıkesir Üniversitesi
Yüksek Lisans	2019	2022	İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Tarih			19.07.2022
İmza			
Adı Soyadı			Abdulkerim SAYILGAN

